อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นายเหมือน ศรีสมวงศ์

ณ ฌาปนสถานวัดชลประทานรังสฤษฎ์

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๔





อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นายเหมือน ศรีสมวงศ์

ณ ฌาปนสถานวัดชลประทานรังสฤษฎิ์

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๔





เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณ

เป็นอย่างยิ่งที่ได้กรุณามา

ในงานฌาปนกิจศพ

คำอนุโมทนา

●

สยํ กตานิ ปุญฺญานิ ตํ มิตฺตํ สมฺปรายิกํ.

บุญกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้วเท่านั้น จะเป็นมิตร เป็นสหาย ที่ซื่อสัตย์ที่สุดทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้า.

สพฺพํ กิร ปหาย คนฺตพฺพํ ปรโลกํ

คจฺฉนฺตํ เนว โภคา น ญาตโย อนุคจฺฉนฺติ.

บุคคลทุก ๆ คน จำจะต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไปสู่โลกหน้า โภคสมบัติก็ดี ญาติสนิทมิตรสหายก็ดี ไม่สามารถจะติดตามบุคคลผู้ที่ตายจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้าได้เลย.

เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๑๔ คุณโยมสงัด ศรีสมวงศ์ ภรรยาของคุณโยมเหมือน ศรีสมวงศ์ ได้มาติดต่อขออนุญาตพิมพ์หนังสือ "กตัญญูกตเวที กับ วิธีสมาทานและวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน" เพื่อแจกเป็นธรรมทานในงานฌาปนกิจศพ ของคุณโยมเหมือน ศรีสมวงศ์ ณ วัดชลประทานรังสฤษฏ์ นนทบุรี กำหนดวันที่ ๓๐ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ข้าพเจ้ามีความยินดีและเป็นสุขใจยิ่ง อนุญาตให้พิมพ์แจกได้ตามความประสงค์ พร้อมทั้งขออนุโมทนาสาธุการต่อมหากุศลเจตนาอันดีงาม ของท่านเจ้าภาพมา ณ ที่นี้

ด้วยอำนาจแห่งธรรมทานมัยกุศลนี้ ขอให้ท่านเจ้าภาพจงถึงแต่ความสุข ความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ ในพระบวรพุทธศาสนาตลอดกาลเป็นนิตย์เถิด

อนึ่ง ขอกุศลผลบุญนี้ จงเป็นพลวปัจจัยอันแก่กล้าอำนวยผลให้คุณโยมเหมือน ศรีสมวงศ์ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ได้ทราบและได้อนุโมทนาสาธุการ ขอให้คุณโยมเหมือนจงได้รับความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพนั้น ๆ ด้วย เทอญ.

ขออนุโมทนา

(พระเทพสิทธิมุนี)

พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

สำนักงานกลางกองการวิปัสสนาธุระ
วัดมหาธาตุ คณะ ๕ พระนคร
๓๑ มีนาคม ๒๕๑๔

[illegible]

[illegible]

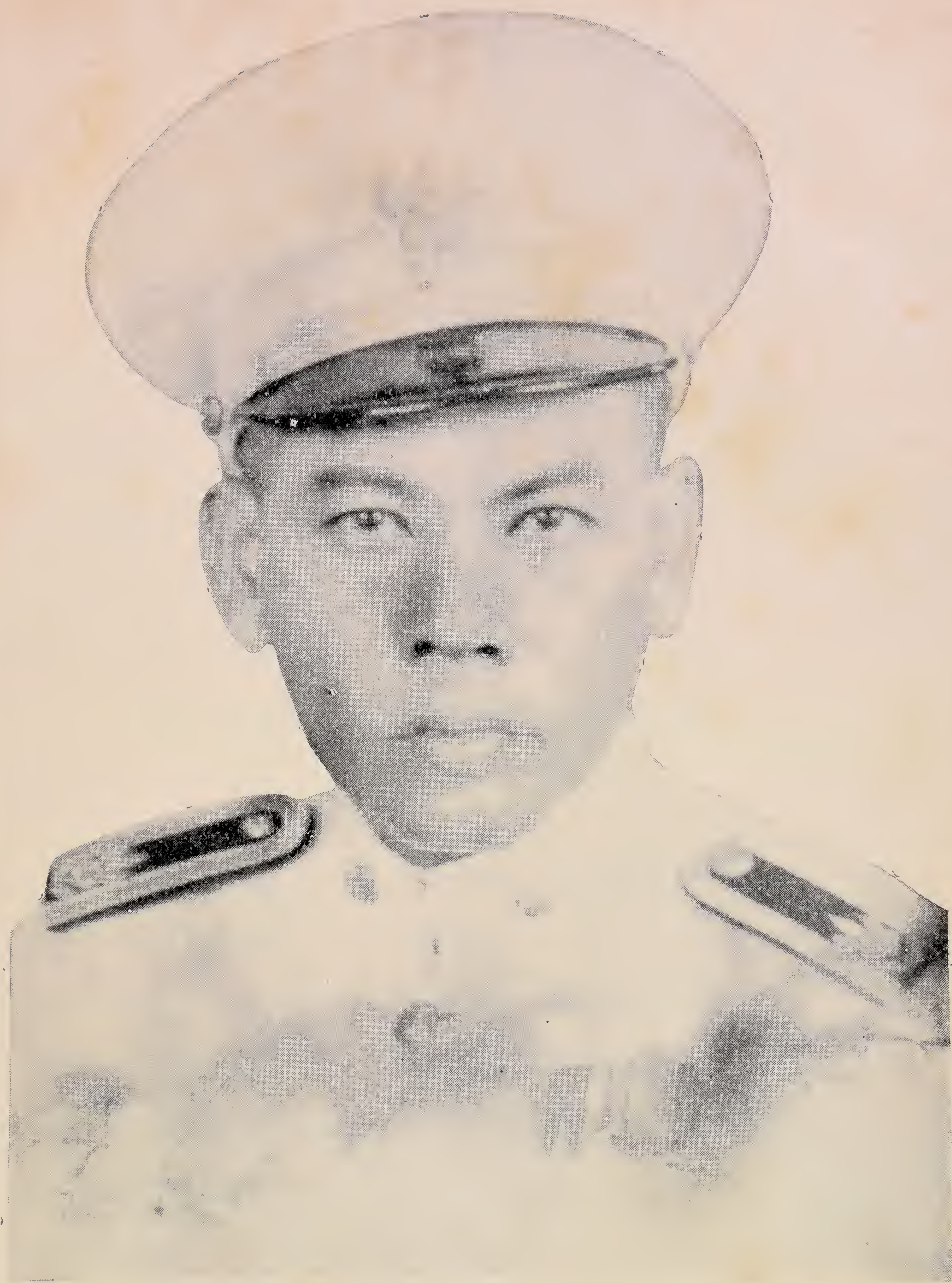
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]



นายเหมือน ศรีสมวงศ์

ชาตะ ๑๒ พฤษภาคม ๒๔๓๖

มรณะ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

ประวัติย่อ



นายเหมือน ศรีสมวงศ์ บุตรนายสอน และนางเชย ศรีสมวงศ์ เกิดวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ณ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันรวม ๙ คน คือ.-

๑. นางสงวน ศรีสมวงศ์ (ถึงแก่กรรม)
๒. นายเหมือน ศรีสมวงศ์ (ถึงแก่กรรม)
๓. นางเสงี่ยม ศรีสมวงศ์ (ถึงแก่กรรม)
๔. นางสง่า ศรีสมวงศ์
๕. นายเล้ง ศรีสมวงศ์
๖. นางเลี่ยม ศรีสมวงศ์ (ถึงแก่กรรม)
๗. นายใช้ ศรีสมวงศ์
๘. นายประสิทธิ์ ศรีสมวงศ์ (ถึงแก่กรรม)
๙. นางยุพิน บุณยสิทธิ์ (ถึงแก่กรรม)

ได้ทำการสมรสกับนางสงัด เอี่ยมสอาด บุตรกำนันเผือกและนางสงวน เอี่ยมสอาด เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ มีบุตรธิดาด้วยกันรวม ๘ คน คือ.-

๑. นายสมาน ศรีสมวงศ์
๒. นางส่งศรี ตันสุวรรณ

๓. นางสุดศรี สงวนไว้
๔. ด.ญ. สุริย์ศรี ศรีสมวงศ์ (ถึงแก่กรรมแต่เยาว์)
๕. นายสุเมธ ศรีสมวงศ์
๖. นายสุมน ศรีสมวงศ์
๗. นางสุมาลี ดิษยวณิช
๘. นายสันติ์ ศรีสมวงศ์

นายเหมือน ศรีสมวงศ์ ได้รับราชการที่กรมรถไฟ สมัยกรมพระกำแพงเพชรอรรคโยธินเป็นผู้บัญชาการ รับราชการอยู่ประมาณ ๒๕ ปี ได้ป่วยเป็นโรคลำไส้และกะเพาะอาหารพิการ จึงลาออกจากราชการ รับบำนาญเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๗

ในด้านการกุศล ปรากฏว่าเป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก นอกจากใส่บาตรเป็นประจำทุกวันแล้ว เมื่อมีการบอกบุญก็ร่วมทำบุญทุกครั้ง และในบั้นปลายของชีวิตยังได้ขึ้นวิปัสสนากรรมฐานกับท่านเจ้าคุณพระเทพสิทธิมุนี พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ด้วย

นายเหมือน ศรีสมวงศ์ เริ่มป่วยหนักประมาณกลางเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๑ นายแพทย์ตรวจและเอกซ์เรย์ พบว่าเป็นโรคหัวใจโต จึงต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลกลาง ประมาณ ๒ เดือน อาการทุเลา นายแพทย์อนุญาตให้กลับมารักษาตัวที่บ้านได้ แต่อาการของโรคนี้ไม่หายเป็นปกติได้ ต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลต่าง ๆ อีกหลายครั้ง

แต่เนื่องจากเป็นคนอดทน และด้วยกำลังใจเข้มแข็ง จึงมีชีวิตอยู่ได้ตลอดมาเป็นปี ๆ และได้เข้ารักษาตัวครั้งสุดท้ายที่วชิรพยาบาล เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ด้วยโรคหัวใจเช่นเดิม แต่มีโรคแทรก ความดันโลหิตต่ำเพิ่มขึ้น เกิดการเบื่ออาหารและเหนื่อยมากขึ้น นายแพทย์ได้พยายามรักษาจนสุดกำลัง แต่อาการไม่ดีขึ้น จึงได้ถึงแก่อนิจจกรรมด้วยความสงบ เมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓ เวลาประมาณ ๑๓.๓๐ น. รวมอายุได้ ๗๗ ปีเศษ

อาลัยคุณพ่อ



คุณพ่อที่รักและเคารพยิ่งของลูก ๆ

วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ เวลา ๑๓.๓๐ น. เป็นวันที่ลูก ๆ ต้องพบกับความเศร้าสลดอย่างมหันต์ เนื่องจากคุณพ่ออันเป็นที่รักยิ่งของลูก ๆ ได้จากไปโดยไม่มีโอกาสที่จะกลับมาพบเห็นกันอีกแล้ว ทั้งที่ลูก ๆ ทราบและเข้าใจดีในกฎข้อที่ว่า ทุกสิ่งในโลกนี้มีเกิดแล้วย่อมมีดับ แต่เมื่อได้ประสบเข้ากับตนก็อดกลั้นความเศร้าเสียใจไม่ได้ ลูก ๆ ต่างรู้สึกว่าได้สูญเสียสิ่งที่รักยิ่งในชีวิตไปในเวลาที่ยังไม่สมควร ลูก ๆ ต่างก็นึกและเห็นว่า ตนตอบแทนพระคุณของคุณพ่อไม่ได้เท่าที่ควร ตลอดชีวิตของคุณพ่อ คุณพ่อเสียสละและรักลูก ๆ ยิ่งชีวิต ทุกสิ่งทุกอย่างที่คุณพ่อทราบว่าลูกคนใดต้องการ คุณพ่อจะจัดหาให้โดยสุดกำลังและความสามารถ คุณพ่อให้การศึกษาที่ดีที่สุดแก่ลูก ๆ เท่าที่ความสามารถของลูกแต่ละคนจะรับไว้ได้ พร้อมทั้งให้ความรักความเห็นใจแก่ลูก ๆ อย่างทั่วถึงทุกคน คุณพ่อพร่ำอบรมสั่งสอนลูก ๆ ให้ขยันอดทน ประพฤติตนเป็นคนดี ไม่เห็นแก่ตัว และให้รักเกียรติยศชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลยิ่งกว่าสิ่งใด พระคุณของคุณพ่อที่มีต่อลูก ๆ นั้นพวกลูก ๆ ไม่มีวันลืมเลือน และยึดมั่นอยู่ในใจเสมอว่าจะประพฤติตามคำสั่งสอนของคุณพ่อ

ด้วยกุศล ผลบุญ และคุณ ความดี ทั้งมวล ที่คุณพ่อ ได้กระทำไว้ ลูก ๆ ขอให้วิญญาณของคุณพ่อได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ และลูก ๆ ขอเกิดเป็นลูกของคุณพ่อทุกชาติไป.

จากลูก ๆ

อาลัยพี่เหมือน ศรีสมวงศ์



นับตั้งแต่พี่เหมือน ศรีสมวงศ์ ได้สมรสกับพี่สงัด บุตรสาวของคุณป้า (พี่สาวของคุณแม่) เมื่อสมัยประมาณ ๔๐ ปีล่วงมาแล้ว สมัยเมื่อน้องยังอยู่ในปฐมวัย พี่เหมือนได้คอยแนะนำให้กำลังใจสั่งสอนให้น้องตั้งใจเล่าเรียนตลอดมาจนน้องสำเร็จชั้น ม. ๘ (สมัยโน้น) และได้เข้าศึกษาใน ร.ร. นายร้อยพระจุลจอมเกล้า สำเร็จออกเป็นนายทหารอยู่ทุกวันนี้ นับได้ว่าพี่เหมือนเป็นผู้มีส่วนในการชุบน้องให้เป็นนายทหารด้วยคนหนึ่ง

พี่เหมือน แม้มีศักดิ์เป็นพี่เขย พวกเราน้อง ๆ ทุกคนเคารพพี่เหมือนเป็นเสมือนหนึ่งญาติผู้ใหญ่ที่น่าเคารพนับถือคนหนึ่ง คอยแนะนำตักเตือนน้อง ๆ ทุกคนให้ประพฤติดีประพฤติชอบ ประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร เป็นบุคคลที่มีศีลธรรมประจำใจ หมั่นประกอบอาชีพด้วยความสุจริต เป็นบุคคลที่ตั้งอยู่ในสันโดษ ยึดหมั่นในหลักธรรมพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นบุคคลตัวอย่างที่ดีได้

ข่าวมรณกรรมของพี่เหมือนยังความสลดใจให้แก่น้องเป็นที่สุด เมื่อคิดว่าวันหนึ่งข้างหน้าเราก็ต้องจากไปเช่นนี้ทุกรูปทุกนาม ความเสียใจก็ค่อยเบาบางลง พี่เหมือนรักน้องมาก น้องได้มีโอกาสช่วยเหลือพี่เมื่อ

ยามป่วยเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จึงขอตั้งจิตอธิษฐานว่า ด้วยอำนาจแห่งคุณความดีที่พี่มีต่อน้องและคุณความดีใด ๆ ที่น้องได้กระทำแล้วทั้งในอดีตและปัจจุบัน จงดลบันดาลให้พี่เหมือน ศรีสมวงศ์ จงประสพแต่ความสุขในสัมปริยาภพชั่วกาลนาน.

พ.อ. ทวี สุทธาศวิน

(ทวี สุทธาศวิน)

๓๐ พ.ค. ๑๔

คำไว้อาลัย



ประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา ท่านแสดงไว้ ๓ ประการ คือ **ประโยชน์โลกนี้** ๑ **ประโยชน์โลกหน้า** ๑ **ประโยชน์อย่างยิ่ง** ๑

๑. **ประโยชน์โลกนี้** ได้แก่ ความเป็นผู้มีอาหารสมบูรณ์ ๑ มีเครื่องนุ่งห่มสมบูรณ์ ๑ มีที่อยู่อาศัยดี ๑ มียาแก้ไข้เพียงพอ ๑ ประโยชน์ทั้ง ๔ นี้ จะมีบริบูรณ์ได้ต้องอาศัยคุณธรรม ๔ ประการ คือ ขยันหา ๑ ขยันเก็บรักษา ๑ คบคนดี ๑ รู้จักประหยัด ๑

๒. **ประโยชน์โลกหน้า** ได้แก่ความปรารถนาของบุคคล ๔ ประการ คือ ขอทรัพย์สมบัติจงเกิดมีแก่เราโดยทางที่ชอบ ๑ ขอยศจงเกิดมีแก่เรากับญาติพวกพ้อง ๑ ขอเราจงเป็นผู้มีอายุยืน ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน ๑ เมื่อตายแล้วขอเราจงไปเกิดในสวรรค์ ๑ ฯ ความปรารถนา ๔ ข้ออันเป็นประโยชน์โลกหน้านี้ จะสำเร็จได้แก่ผู้ใด ผู้นั้นต้องประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการ คือ ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ๑ ถึงพร้อมด้วยศีล ๑ ถึงพร้อมด้วยจาคะ ๑ ถึงพร้อมด้วยปัญญา ๑

๓. **ประโยชน์อย่างยิ่ง** ได้แก่พระนิพพาน บุคคลจะถึงพระ-นิพพานได้ มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น คือ เจริญวิปัสสนากรรมฐาน

คุณโยมเหมือน ศรีสมวงศ์ ได้ตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติในประโยชน์ทั้ง ๓ นี้มาเป็นอย่างนี้ คือได้สร้างฐานะมีความมั่งคั่งสมบูรณ์

ดี ไม่น้อยหน้าต่ำตาคนอื่น เป็นคนไม่ประมาทต่อชีวิต รีบเร่งสร้างบุญกุศลไว้เสมอ ๆ มีศรัทธาดี มีศีลธรรมดี เป็นนักเสียสละ และมีปัญญาดี รู้บาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ละเว้นสิ่งที่เป็นโทษ ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตน-ครอบครัว-ประเทศ-ชาติ-ศาสนา ไม่เหินห่างจากบุญกุศล ผลสุดท้ายได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้ตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติอย่างเต็มที่ จนได้ผลเป็นที่พอใจ ไม่อิ่มไม่เบื่อต่อการปฏิบัติธรรม นับว่าเป็นผู้มาดีไปดีอยู่ดีกินดี ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา

สรุปใจความว่า คุณโยมเหมือน เป็นชายใจเพชร เพราะประกอบไปด้วยคุณธรรมดังนี้ คือ ขยันเอาการ งานสะอาด ฉลาดรอบคอบ ชอบระวัง ตั้งใจตรง ทรงศีลธรรม นำทางถูก ปลูกสติดำริชอบ กอบเอาเพชร เด็ดไปเลย

ด้วยผลแห่งความดีทั้งหลายดังที่ได้บรรยายมานี้ ขอจงเป็นปัจจัยอันแก่กล้าอำนวยผลให้ คุณโยมเหมือน ได้รับแต่ความสุข ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพนั้น ๆ ด้วย เทอญ.

พระเทพสิทธิมุนี

(พระเทพสิทธิมุนี)

๓๑ มี.ค. ๑๔

ทำอย่างไรคุณพระจึงจะคุ้มครอง

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมเทศนา ในวันวิสาขะบูชา ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑ ที่สวนโมกข์ฯ ไชยา



นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ณ บัดนี้จะได้วิสัชนา พระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธาความเชื่อ และวิริยะความพากเพียรของท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญงอกงามก้าวหน้า ในพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็น ที่พึ่ง ของ เรา ทั้งหลาย กว่า จะยุติลงด้วยเวลา

ธรรมเทศนา ในวันนี้ เห็นได้แล้วว่า เป็นธรรมเทศนาพิเศษ เนื่องในวันวิสาขะบูชา เป็นอภิลักขิตสมัย เป็นวันที่กำหนดไว้ว่าเป็นวันพิเศษ สำหรับพุทธบริษัท ดังนั้นธรรมเทศนาในวันเช่นวันนี้ จึงเป็นธรรมเทศนาพิเศษ ในวันพิเศษเช่นนี้ เมื่อเป็นธรรมเทศนาพิเศษ ก็หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้ **กระทำในใจ ให้แยบคายเป็นพิเศษด้วย** ให้สมกับที่ว่าวันนี้เป็นวันวิสาขะบูชา

คนส่วนมากยังไม่เห็นความสำคัญของวัน เช่นวันวิสาขะนี้ ไม่ได้เอาใจใส่ในวันเช่นวันนี้ ให้สมควรแก่กันจึงได้รับประโยชน์ จากวันเช่นวันนี้น้อยไป ซึ่งเป็นเหตุให้ได้รับประโยชน์ จากพระศาสนาน้อยไป

คนบางคนอาจจะเถียงว่า ธรรมะไม่จำกัดเวลา วันไหนก็ได้ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นวันนั้นวันนี้ ที่จัดกำหนดไว้เป็นวันพิเศษ การกล่าวอย่างนั้นก็ถูกเหมือนกัน แต่ว่าไม่ถูกโดยสมบูรณ์ และยังจะมีช่องทางให้เหลวไหลได้

ในการที่ไม่กำหนดวันใดวันหนึ่งไว้ เป็นวันสำคัญเป็นวันพิเศษนั้น ก็มีโอกาสให้คนเหลาะแหละโลเลเหลวไหลไม่จริงเหล่านั้น ทำอะไรไม่จริงจังไปตลอดทั้งปี ปีหนึ่งก็เลยไม่มีวันพิเศษเช่นวันนี้ แม้แต่สักวันเดียว แต่ถ้าเรามากำหนดวันใดวันหนึ่ง ให้เป็นวันพิเศษไว้แล้ว อย่างน้อยก็จะต้องมีบ้างเป็นบางวัน ที่ทำให้ดีเป็นพิเศษ

บางคนอาจจะเถียงว่า เราจะต้องทำให้ดีเป็นพิเศษทุกวัน อย่างนี้ก็ถูกเหมือนกัน แต่ก็เป็นสิ่งที่ปฏิบัติไม่ได้ เพราะว่าคนเราไม่สามารถจะทำอะไรให้ดีเป็นพิเศษได้ทุกวันนั่นเอง ถ้าทำให้ดีเป็นพิเศษทุกวัน มันก็ไม่มีอะไรพิเศษ คำว่า เป็นพิเศษ เช่นนี้เป็นต้น ก็ไม่จำเป็นจะต้องมี

นี่แหละเพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ตามปกติวิสัยของคนธรรมดาทั่วไป จึงต้องมีวันที่กำหนดไว้เป็นวันพิเศษ สำหรับทำอะไรให้ดีไปกว่าวันธรรมดา จึงหวังว่าท่านทั้งหลายบางคนที่ยังไม่เคยสนใจ ในวันเช่นวันนี้ให้เป็นพิเศษนั้นจะได้นึกคิดในเรื่องนี้กันเสียใหม่ ให้ได้รับผลสมกันจริง ๆ

บัญญัติในกาลก่อน ได้กำหนดวันเช่นวันนี้ไว้ ให้เป็นพิเศษ ก็เพราะเห็นประโยชน์ส่วนนี้เอง คือข้อที่ว่าเราไม่สามารถจะทำอะไรให้ดีเป็นพิเศษเสมอไปทุกวันได้ จึงต้องมีวันที่กำหนดไว้เป็นวันพิเศษดังที่กล่าวแล้ว

ในพระพุทธศาสนานี้ ก็มีวันที่กำหนดไว้เป็นพิเศษ อย่างน้อยก็ ๓ วันด้วยกัน คือ **วันวิสาขะบูชา** มีเหตุการณ์เนื่องกันกับพระพุทธเจ้าโดยตรง คือเป็นวันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพาน ซึ่งเป็นเหตุการณ์ ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง จะไม่มีเหตุการณ์ใด สำคัญไปกว่าวันเช่นวันนี้ ในวงการของพุทธศาสนา วันที่ถัดไปคือ **วันอาสาฬหะบูชา** ก่อนหน้าวันเข้าพรรษา มีความสำคัญ ในข้อที่พระองค์ทรงแสดงธรรมจักรกัปปวัตนสูตร ซึ่งเป็นตัวพุทธศาสนา เป็นตัวธรรมะในพระพุทธ-ศาสนา ได้แก่เรื่องอริยสัจ เพราะฉะนั้นควรจะถือว่า วันอาสาฬหะนั้นเป็นวันของพระธรรม เป็นวันที่ระลึกแก่พระธรรม ต่อไปออกพรรษาแล้วก็ถึง **วันมาฆะบูชา** นี้เป็นวันที่พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป ล้วนแต่เป็นพระอรหันต์มาประชุมกัน และพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมปาฏิโมกข์ ซึ่งเรียกว่าโอวาทปาฏิโมกข์ แสดงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นหัวข้อสำคัญ ในท่ามกลางสงฆ์ ๑,๒๕๐ องค์นั้น ซึ่งเป็นการกล่าวได้ว่าพระสงฆ์ที่มั่นคงสมบูรณ์ เป็นคณะสงฆ์แห่งพระพุทธศาสนา ได้เป็นไปถึงที่สุดแล้ว ดังนั้นเราจึงถือเอาวันมาฆะบูชานั้น ว่าเป็นวันแห่งพระสงฆ์

รวมกันแล้วจึงได้วันสำคัญอยู่ ๓ วัน คือวันวิสาขะบูชา สำหรับพระพุทธเจ้า วันอาสาฬหะบูชา สำหรับพระธรรม และวันมาฆะบูชา สำหรับพระสงฆ์ ตามลำดับกันไป โดยลำดับ ๆ ดังนี้ คนเหล่าอื่นอาจจะเห็นเป็นอย่างอื่นและอธิบายเป็นอย่างอื่นก็ได้ เกี่ยวกับวัน ๓ วันนี้ แต่ในที่นี้มุ่งหมายเจาะจงลงไป ในเหตุผลที่ใคร ๆ พอจะเห็นได้ว่า วันวิสาขะบูชานั้น เป็นวันสำหรับพระพุทธเจ้า โดยไม่มีปัญหาเลย ส่วนวันอาสาฬหะบูชานั้น เป็นวันที่แสดงธรรมจักรกัปปวัตนสูตร จึงจัดเป็นวันของพระธรรมแม้ว่าพระสงฆ์จะได้เกิดขึ้นแล้ว เพราะการฟังธรรมจักร

กัปปวัตนสูตรนั้น แต่ก็ยังกระท่อนกระแท่นไม่สมบูรณ์ ครั้นล่วงไปถึงวันมาฆะบูชา ซึ่งเป็นวันแสดงโอวาทปาฏิโมกข์แก่ภิกษุสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป และเป็นอรหันต์ล้วน นี้ถือว่าคณะสงฆ์เป็นปึกแผ่นโดยสมบูรณ์แล้ว จึงถือว่าเป็นวันพระสงฆ์

แต่แม้ว่าผู้ใด จะถือโดยเหตุผลอย่างอื่น กลับกันเสียก็ไม่เป็นไร เป็นเรื่องความคิดเห็นส่วนบุคคล **เมื่อเราถืออย่างไร ก็ทำในใจอย่างนั้น** ถือความสำคัญอย่างนั้นแล้วระลึกนึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในวันนั้น ๆ ให้มากเป็นพิเศษก็แล้วกัน ก็ได้ชื่อว่าได้ทำวันเช่นวันนี้ ให้เป็นวันพิเศษ

สำหรับวันนี้ เป็นวันวิสาขะบูชา เพราะว่าเป็นวันตรงกัน กับวันที่กำหนดไว้ว่า เป็นวันที่ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ของสมเด็จพระบรมศาสดา ในวันเช่นวันนี้เราประชุมกัน กระทำพิธีวิสาขะบูชา แต่ก่อนที่จะกระทำพิธีวิสาขะบูชา จะได้ปรารภกันถึงเหตุการณ์นี้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจพอสมควร เป็นการเตรียมเนื้อเตรียมตัว เตรียมจิตเตรียมใจ ให้เหมาะสมที่จะทำวิสาขะบูชาเป็นต้นนี้ ให้ได้ผลเป็นอย่างดี ได้ประพฤติปฏิบัติกระทำกันอย่างนี้สืบ ๆ กันมาทุกปี.

สำหรับในวันนี้นั้น ก็จะได้กระทำอย่างเดียวกันอีก คือขอให้ท่านทั้งหลาย ระลึกนึกถึง สิ่งที่สำคัญสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่เนื่องกันกับพระพุทธเจ้า กระทำในใจไว้ให้ดี ให้เกิดความรู้สึก ในพระพุทธคุณนั้น ๆ ให้มากเป็นพิเศษ แล้วจะได้มีจิตใจ หรือมีกำลังใจอันมากมาย ที่จะประกอบการกระทำวิสาขะบูชาในวันนี้ ซึ่งจะต้องทำด้วยความเสียสละ ความอดทนเป็นต้น อย่างสุดความสามารถทีเดียว ถ้าหากว่ามิได้มีกำลัง แห่งปีติปราโมทย์เป็นต้น หล่อเลี้ยงจิตใจไว้บ้างแล้ว ก็ยากที่จะมีความอดทนมากถึงเพียงนั้นได้

ในโอกาสแห่งวันนี้ จะได้กล่าวถึงสิ่งที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า "คุณพระ" คำว่า คุณพระ ในที่นี้หมายถึงคุณของพระ คุณของพระในที่นี้ **ก็หมายถึงคุณของพระพุทธเจ้า** และหมายถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระบรมศาสดา ท่านทั้งหลายทุกคน ได้ยินได้ฟังคำว่า คุณพระมาแล้วทั้งนั้น และตัวเองก็เคยพูดถึงอยู่เสมอ ทุกคนก็พูดถึงคุณพระบ้าง นึกรำพึงถึงคุณพระบ้าง คือว่านึกถึงให้มาเพื่อช่วยตัวบ้าง อย่างนี้กันอยู่ทั่ว ๆ ไปเป็นอันว่า คำว่า "**คุณพระ**" คำนี้ เป็นที่รู้จักกันดี แต่ว่าทำไมจะต้องเอาสิ่งนี้มาพูดอีกเล่า ดูคล้าย ๆ กับว่าเป็นการดูหมิ่นดูถูกท่านทั้งหลายว่ายังเป็นผู้ที่ไม่รู้จักคุณพระนั่นเอง

ที่จริงก็ควรจะพูดอย่างนั้น คือพูดว่า **มีคนเป็นอันมากรู้จักคุณพระแต่เพียงสักปากว่า** ไม่ได้มีความเข้าใจอย่างถูกต้อง หรือแม้บางคนจะมีความเข้าใจอย่างถูกต้อง แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์ ดังนั้นการที่จะพูดถึงคุณพระกันให้เป็นที่เข้าใจ แจ่มแจ้งชัดเจนสักครั้งหนึ่งนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่มีเหตุผลอันสมควร หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้ตั้งใจฟัง ให้สำเร็จประโยชน์ ในโอกาสพิเศษเช่นโอกาสนี้

คำว่า "คุณพระ" นี้ ย่อมมีอยู่เป็นชั้น ๆ ลึกตื้นกว่ากันเป็นลำดับ ๆ ไป เช่นเดียวกับคำว่า พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าของเด็ก ๆ ก็เป็นอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าของคนโตแล้วก็เป็นอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าของคนที่ไม่มีการศึกษาอย่างทั่วถึงก็เป็นอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าของผู้ที่มีการศึกษาอย่างทั่วถึงก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าของคนปุถุชนธรรมดา แม้จะมีการศึกษาอย่างทั่วถึง ก็เป็นไปอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าของพระอริยะบุคคล คือผู้บรรลุมรรคผลนิพพานเป็นต้นนั้นก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง มีอยู่หลายระดับอย่างนี้.

แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าพระพุทธเจ้า ก็ยังมีอยู่เป็นหลายชั้นและหลายระดับ เมื่อเป็นดังนี้ สิ่งที่เรียกว่า "คุณพระ" นี้ ก็มีอยู่เป็นหลายชั้นหลายระดับ บางคนอ้างคุณพระมาเป็นที่พึ่ง แต่ที่จริง เป็นเรื่องอ้างคุณผีสางนางไม้ อะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง มาเป็นที่พึ่งก็มี โดยเอาพระไปปนกับภูตผีปีศาจเหล่านั้นก็มี เช่นสรวงพระพุทธเจ้า เช่นสรวงพระพุทธรูปก็มี พระพุทธรูปองค์นั้นชอบกินของนี้ พระพุทธรูปองค์นี้ ชอบกินของนั้น อย่างนี้ก็ยังมีอยู่ทั่วไป ในหมู่พุทธบริษัท

การอ้างคุณพระ ในทำนองอย่างนี้ **แทนที่จะถูกคุณพระ ก็จะถูกคุณภูตผีปีศาจไป** โดยไม่รู้สึกตัวก็ได้ หวังว่าท่านทั้งหลาย ควรจะได้พิจารณากันดูให้ดีในเรื่องนี้เสียใหม่ว่าสิ่งที่เรียกว่าคุณพระอันแท้จริงนั้นคืออะไรกันแน่ และที่มีอยู่อย่างต่ำ ๆ ก็ควรจะเลื่อนขึ้นไปให้สูง มีความรู้ มีความเข้าใจให้ถูกต้อง ให้เป็นคุณพระจริง ๆ แล้วสูงขึ้นไปตามลำดับจริง สิ่งที่เรียกว่าคุณพระนั้น ก็จะมีประโยชน์ และจะช่วยพุทธบริษัทได้จริงเหมือนกัน. ถ้าว่าเอาตามชอบใจ ว่าคุณพระเป็นอะไรเป็นอย่างไร มันก็เป็นคุณพระสักว่าเดาเอาเองตามชอบใจ อาจจะไม่ตรงไม่ถูกตามความจริงก็ได้

คุณพระในที่นี้เราต้องหมายถึงคุณของพระ ซึ่งมุ่งหมายถึงพระพุทธเจ้าเป็นหลัก และทุกสิ่ง ที่เนื่องกันอยู่กับพระพุทธเจ้า คนที่มีความรู้เล็กน้อย จะเห็นว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นั้นแยกกันเป็น ๓ อย่างอยู่ **แต่คนที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ดีแล้ว รู้สึกว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้น เป็นสิ่งเดียวกัน** ไม่อาจจะแยก

ออกจากกันได้ ที่แยกแตกต่างกันออกไปนั้น เป็นเพียงภายนอก เป็นเพียงลักษณะภายนอก หรือจะเรียกว่าเปลือกนอกก็จะถูกกว่า ถ้าเอาเนื้อในเป็นหลักกันแล้ว สิ่งทั้งสามนี้จะต้องเหมือนเป็นอันเดียวกันด้วย

คุณของพระพุทธเจ้า โดยสรุปแล้ว ก็คือความบริสุทธิ์ สะอาด สว่าง สงบ คุณของพระธรรม ก็เหมือนกัน โดยเนื้อแท้แล้ว ก็เพื่อความสะอาด สว่าง สงบ หรือเป็นความสะอาด สว่าง สงบ เสร็จแล้ว คุณของพระสงฆ์ก็เหมือนกัน มีอยู่ในเนื้อตัว ในจิตใจ เนื้อแท้ของท่านก็คือความสะอาด สว่าง สงบ. จะเป็นความสะอาด สว่าง สงบ ของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อันไหนก็เหมือนกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้น**ผู้ที่มีความรู้ จึงได้กล่าวว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้เป็นสิ่งเดียวกัน โดยใจความ แตกต่างกันสักแต่ว่า วัตถุภายนอก** และไปแบ่งหน้าที่ ให้แปลกออกไปว่า พระพุทธเจ้ามีหน้าที่ตรัสรู้ พระธรรมคือสิ่งที่ตรัสรู้ พระสงฆ์คือผู้ที่รับเอาสิ่งที่ตรัสรู้นั้นมาอย่างนี้เรียกว่า พูดกันแต่เพียงข้างนอก อาการข้างนอก ซึ่งเป็นเหมือนกับเปลือก.

ถ้าถามว่าพระพุทธเจ้า ตรัสรู้อะไร ? พระธรรมคือ สิ่งไร ? และสิ่งไร คือพระสงฆ์รับเอามา ? อย่างนี้แล้ว เรื่องก็จะกลายเป็นเรื่องเดียวกันอีก คือรับวิชาความรู้ และการปฏิบัติ มาปฏิบัติให้เกิดผลเป็นความสะอาด สว่าง สงบ เหมือนกันกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ และเหมือนกันกับที่พระธรรมท่านเป็น. เพราะเหตุฉะนั้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จึงเหมือนกันแท้ และเป็นสิ่งเดียวกันโดยใจความ **ถ้าพูดว่า เหมือนกัน หมายถึงของ ๓ สิ่งเหมือนกัน; ถ้าพูดว่าสิ่งเดียว**

กัน ก็หมายถึงของนั้นมีเพียงสิ่งเดียว. การที่พูดว่า เหมือนกัน และมีถึงสามสิ่งนั้นก็เพราะยังมองไม่ลึกซึ้งพอ ถ้ามองลึกซึ้งพอ ก็จะเหลือเพียงสิ่งเดียว นี้เรียกว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยเนื้อแท้นั้นเป็นเพียงสิ่งเดียว ไม่ได้แยกกันอยู่เป็น ๓ สิ่ง

เมื่อเราเรียกว่า **คุณพระ เราก็หมายถึงคุณของ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ รวมกัน** แม้บางทีเราจะเรียกว่า คุณของพระพุทธเจ้า ก็ยังหมายความว่า เล็งถึงพระธรรมพระสงฆ์ด้วย ทั้งสามอย่าง

ถ้าจะนึกดูให้กว้างออกไปอีกหน่อยหนึ่ง สิ่งที่เรียกว่าพระธรรมนั้น มีขอบเขต มีอานุภาพเป็นต้น สูงยิ่งไปกว่าพระพุทธเจ้า ก็ปรากฏชัดอยู่แล้วว่า แม้พระพุทธเจ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านก็ประกาศพระองค์เองว่า เป็นผู้เคารพธรรม มีธรรมเป็นที่เคารพ พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ล้วนแต่เคารพพระธรรมดังนี้ เมื่ออ้างถึงคุณพระธรรมเสียเลย ก็ยิ่งจะกว้างขวางกว่า หรือครอบคลุมไปได้หมด

นี้ก็เป็นอันแสดงว่า สิ่งที่เรียกว่าพระธรรมนั้น ตั้งอยู่ในฐานะเป็นประธานของสิ่งทุกสิ่ง และยังจะมองเห็นได้ง่ายอีกว่า **สิ่งที่เรียกว่าพระธรรมนี้ ไม่มีเกิดขึ้น ไม่มีดับไป** ส่วนพระพุทธเจ้าของคนธรรมดาสามัญนั้น มีเกิดขึ้น และมีปรินิพพาน เหมือนที่กำลังพูดอยู่เมื่อตะกี้นี้หยก ๆ ว่า วันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพาน ซึ่งหมายถึงการเกิดและการตาย. พระพุทธเจ้าในลักษณะอย่างนี้เป็นพระพุทธเจ้าในภาษาคนธรรมดาพูด หมายถึงร่างกายของท่าน แต่ถ้าพระพุทธเจ้าของคนที่มีความรู้พูดแล้ว ย่อมหมายถึงพระธรรม แม้พระพุทธเจ้าเองท่าน

ก็ตรัสอย่างนั้น ว่า "**ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ที่ไม่เห็นธรรม แม้จะจับจีวรของตถาคตถืออยู่ ก็ไม่ชื่อว่าเห็นตถาคตดังนี้**" และยังตรัสในวาระสุดท้าย ที่จะนิพพานว่า "**ธรรมะวินัยนั้น อยู่เป็นศาสดาของพวกเธอ ในเวลาที่ล่วงลับไปแล้วแห่งเรา**" นี่แหละพึงดูเถิดว่า แม้แต่พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่า ธรรมนั้นคือพระพุทธเจ้า

เมื่อเราพูดว่าคุณพระ เราควรจะหมายความกว้างครอบคลุมไปถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และถ้าจะเรียกเพียงคำเดียว ก็ควรจะเล็งถึง พระธรรม เพราะว่าธรรมนี้ รวมพระพุทธ และพระสงฆ์เข้าไว้ด้วยอย่างเต็มที่ ขอให้จำไว้อีกครั้งหนึ่งว่า เมื่อเราพูดถึงคำว่า พระธรรมย่อมครอบคลุมความหมายของคำว่า พระพุทธ และพระสงฆ์ไว้ด้วยอย่างเต็มที่ พระพุทธเจ้านั้นมีจิตใจเป็นธรรม มีอะไร ๆ เป็นธรรม และธรรมนั้นเองที่ทำบุคคลให้เป็นพระพุทธเจ้าและธรรมนั้นเอง ที่ทำบุคคลให้เป็นพระสงฆ์ เพราะเหตุฉะนั้น พระพุทธ และพระสงฆ์ที่แท้จริง ก็คือพระธรรม เราพูดถึงพระธรรมคำเดียวก็พอแล้ว เมื่อเป็นดังนี้ เราจะเห็นได้ทันทีว่า คำ คุณพระนี้ โดยที่แท้จริงนั้น เล็งถึงพระธรรม

ทีนี้เราจะดูถึงสิ่งที่เรียกว่า พระธรรม กันต่อไปอีกว่าเล็งถึงอะไร สิ่งที่เรียกว่าพระธรรมนี้ ก็มีอยู่เป็นชั้น ๆ ตามสติปัญญา ของคนผู้ที่จะดูหรือจะศึกษาอย่างเด็ก ๆ ลูกเล็ก ๆ ก็เอาหนังสือตำหรับตำราเป็นพระธรรม เพราะเขาพูดว่าหีบพระธรรม หรือแสดงพระธรรมอย่างนี้ อยู่ทั่ว ๆ ไป เด็ก ๆ จึงเข้าใจว่า พระคัมภีร์หนังสือหรือเสียงที่แสดงธรรมนี้เป็นพระธรรม อย่างนี้ก็มี. คนที่ได้รับการศึกษานิด

หน่อย ได้ยินว่าพระธรรมคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นี่ก็ดีขึ้นไปอีก. บางคนได้ยินมากไปถึงว่า พระธรรมคือสิ่งที่จะคุ้มครองสัตว์ทั้งหลาย ให้พ้นจากความทุกข์นี่ก็ลึกขึ้นไป

แต่ถ้าถือเอาตามความหมายของคำ ว่าพระธรรมตามหลักแห่งภาษาบาลีแล้ว มันยังกว้างกว่านั้นอีก เพราะว่าคำพระธรรม หรือธรรมตามหลักภาษาบาลีนั้น หมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไรเลย **อะไร ๆ ก็เรียกว่าธรรมทั้งนั้น:** ที่เป็นฝ่ายนำมาซึ่งความทุกข์ ก็เรียกว่าธรรม; ที่เป็นฝ่ายนำมาซึ่งความดับทุกข์ ก็เรียกว่าธรรม; ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรม; **จึงจัดเป็นธรรมดำ ธรรมขาว และธรรมไม่ดำไม่ขาว** ธรรมดำคือฝ่ายชั่ว ธรรมขาวคือฝ่ายดี **ธรรมไม่ดำไม่ขาวคืออยู่เหนือความดีและความชั่ว เป็นความหลุดพ้นออกไปจากโลกนี้**

ทีนี้ สิ่งนั้นหมายถึงอะไร สิ่งนั้นยังหมายถึงทุก ๆ สิ่งเมื่อจะพูดให้เข้าใจกันได้ ถึงคำว่าทุก ๆ สิ่ง ก็ต้องนึกหาคำพูด หรือวิธีพูดให้เข้าใจกันได้ ตามที่สังเกตเห็นมาแล้ว ว่าอาจจะเข้าใจกันได้นั้นก็คือการพิจารณาสิ่งที่เรียกว่า "**ธรรม**" กันใน ๔ ความหมาย

ความหมายที่หนึ่งหมายถึง **ตัวธรรมชาติ** ทุกอย่าง ทุกประการเรียกว่าธรรม

ความหมายที่สอง หมายถึง **กฎของธรรมชาติ** ที่มีประจำอยู่ในทุกสิ่ง ทุกอย่างเหล่านั้น ก็เรียกว่าธรรม

ความหมายที่สาม หมายถึง **หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องประพฤติปฏิบัติ** ให้ถูกตรงตามกฎของธรรมชาติเหล่านั้น แม้หน้าที่อันนี้ก็เรียกว่าธรรม

ความหมายสิ่งที่สี่ หมายถึง **ผลที่มนุษย์ได้รับ** จากการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ ผลอันนี้ทั้งหมด ไม่ว่าชนิดไหนก็ล้วนแต่เรียกว่าธรรม

สรุปความแล้ว ก็หมายถึงตัวธรรมชาติ ตัวกฎของธรรมชาติ และผลของการปฏิบัติหน้าที่ตามธรรมชาติ นี้เรียกว่าธรรม

เมื่อเป็นดังนี้ ท่านจะเห็นได้ว่า สิ่งที่เรียกว่า **ธรรม** นั้นมีความหมายมาก เหลือที่จะกล่าวได้ด้วยคำพูดของคนเราจึงกล่าวได้แต่เพียงประมวลมาเป็นพวก ๆ เป็นหมวด ๆ หรือเป็นประเภท ๆ ไป และยิ่งกว่านั้น ยังมีความยากลำบากอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือในข้อที่ว่า สิ่งที่เรียกว่าธรรมะนั้น บางอย่างมองเห็นตัว บางอย่างมองไม่เห็นตัว บางอย่างไม่อยู่ในวิสัยที่คนธรรมดาทั่วไปจะมองเห็น หรือรู้จักได้ก็มี และยิ่งไปกว่านั้นอีก ก็คือว่า ธรรมะในบางลักษณะนั้น อยู่ในวิสัยที่จะเอามาพูดด้วยคำพูดของมนุษย์ไม่ได้ คือว่าปากของมนุษย์ ไม่สามารถจะบรรยายสิ่งที่เรียกว่าธรรมะในลักษณะนั้นได้ แม้ว่าจะเห็นอยู่ ประจักษ์อยู่ ในใจก็ยังเอามาพูดด้วยปากไม่ได้ เพราะธรรมะประเภทนั้น ต้องพูดได้ด้วยการหุบปากนิ่งเงียบไปทีเดียว มีอยู่ก็แต่ว่า ทุกคนที่สนใจก็ลองไปปฏิบัติดู ให้ได้รับผลอย่างนั้นขึ้นมาในจิตในใจ เราก็จะรู้จักสิ่งนั้นเองอีกว่าเป็นสิ่งที่พูดด้วยปากไม่ได้ จึงต้องนิ่งต่อไปอีกตามเดิม สอนกันมาด้วยการหุบปากอย่างนี้เรื่อย ๆ มาตามลำดับ. นี้หมายถึงสิ่งที่เรียกว่า **ธรรมะ** ในประเภทที่บรรยายด้วยปากของคนไม่ได้

เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ท่านทั้งหลาย ลองพิจารณาดูเถิดว่า สิ่งที่เรียกว่า ธรรมะนั้นคืออะไร สำหรับประเภทที่เป็นรูปธรรม มีวัตถุเป็น

ของแข็ง เป็นของเห็นได้ด้วยตา เป็นของสัมผัสได้ด้วยจมูกลิ้นกายใจ อย่างนี้ มันก็มีอยู่พวกหนึ่ง แต่พวกที่ อยู่เหนือวิสัยที่จะสัมผัสได้ ด้วยอายตนะตามปกตินี้ ก็ยังมีอยู่อีกพวกหนึ่ง. และยังมีอยู่อีกพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ไม่ปรากฏแก่คนทั้งหลายทั่วไป จนถึงกับต้องเรียกว่าเป็นกายสิทธิ์หรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มองไม่เห็นตัว แต่มีอำนาจยิ่ง กว่าสิ่งใดดังนี้ก็มี, เมื่อเป็นดังนี้ สิ่งที่เรียกว่า **คุณพระ** นั้น ย่อมมีความหมายกว้างขวางลึกซึ้ง รวมไปถึงสิ่งที่มองไม่เห็นตัว และสิ่งที่เอามาพูดด้วยปากไม่ได้ได้นั้นด้วยเหมือนกัน

ดังนั้นถ้าจะถามว่า คุณพระนั้นคืออะไร คำตอบไปในทางขลังทางศักดิ์สิทธิ์ ทางกายสิทธิ์ ก็เป็นการถูกต้องเหมือนกัน เพราะมันเหลือวิสัยที่จะเอามาพูดได้ จึงได้จัดไว้ในฐานะเป็นสิ่งที่เร้นลับที่สุดศักดิ์สิทธิ์ที่สุด จนไม่รู้ว่าจะเรียกว่าอะไรดี นอกจากจะเรียกด้วยคำสั้นๆ ว่า ธรรมะหรือธรรมธาตุ. **ธรรมธาตุ แปลว่าธาตุแห่งธรรมะ** สิ่งนี้มีธาตุแห่งธรรมะ แต่เป็นธรรมะในลักษณะที่พูดด้วยปากไม่ได้เห็นด้วยตาไม่ได้ จับคลำด้วยมือไม่ได้ อย่างนี้เป็นต้น

เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่าพระ หรือคุณพระก็ตามต้องอยู่ในลักษณะที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เร้นลับต่อคนทั่วไปมองเห็นไม่ได้ เข้าใจไม่ได้ อย่างนี้ก็มีอยู่ แต่ถึงอย่างนั้นก็ดี ถ้าบุคคลประพฤติ ปฏิบัติให้ถูกต้องตามวิธี ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสสอนไว้เป็นต้นแล้วก็ย่อมจะถึงคุณพระได้

คนในสมัยนี้ ยังมีความโง่เขลามาก ถึงขนาดที่ไม่รู้จักสิ่งนั้นๆ ว่าเป็นอะไรกันแน่ แต่ถ้าสามารถเอาสิ่งนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ ก็มีอยู่มากมายหลายอย่าง ยกตัวอย่างเช่นเรื่องของไฟฟ้า ซึ่งคนไม่รู้จักว่า มันเป็นอะไรโดยแน่นอน โดยแท้จริงถึงที่สุด; เพียงรู้อย่างผิวเผินในข้อที่ว่าไฟฟ้าคืออะไร แต่รู้ละเอียดมากพอที่จะเอามันมาใช้ให้เป็นประโยชน์ อย่างนั้นอย่างนี้ได้ นี้ก็เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่สุดแล้ว

ในเรื่องที่เกี่ยวกับพระหรือคุณพระ นี้ก็เหมือนกันถ้ายังไม่อยู่ในวิสัยที่จะเข้าถึงพระ หรือตัวคุณพระได้ถึงที่สุดเป็นคนธรรมดาสามัญ ก็จงประพฤติปฏิบัติตามวิธีที่ท่านได้สั่งสอนไว้ อย่างถูกต้องนั้น ให้ครบให้บริบูรณ์เถิด ก็สามารถจะได้รับประโยชน์จากคุณของพระ ที่จะคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่ต้องทนทุกข์ทรมานได้ เราไม่ควรจะมีปัญหาให้มากมายให้ยุ่งยากลำบาก ในข้อที่ว่า สิ่งนั้นคืออะไร แต่เราควรจะมีการเอาใจใส่ ให้มากเป็นพิเศษ ในข้อที่ว่า **เราจะได้รับประโยชน์จากสิ่งนั้นได้อย่างไร.** เรื่องของคุณพระนี้ก็เหมือนกัน ขอให้สนใจในข้อที่ว่า คุณพระคืออะไรนั้น แต่พอสถานประมาณเถิด แต่แล้วให้สนใจในข้อที่ว่า เราจะเอาคุณพระนั้น มาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่เราให้ได้มากที่สุดอย่างเดียวก็พอแล้ว.

ศาสนาที่ถือพระเจ้า ก็ไม่มีความเข้าใจในเรื่องพระเจ้า แต่ก็ใช้สิ่งที่เรียกว่า "พระเจ้า" ให้เป็นประโยชน์แก่ตนได้ ระงับความทุกข์ร้อนในใจได้. สิ่งที่เรียกว่าพระหรือคุณพระ ก็มีความลึกลับ เช่นเดียวกับคำว่า พระเจ้าเหมือนกัน และถ้ากล่าวโดยที่ถูกแล้ว เป็นสิ่ง

เดียวกันเสียด้วยซ้ำไป แต่ใครจะเรียกชื่อว่าอะไรก็ได้ทั้งนั้น สำคัญที่สุดอยู่ที่ว่า จะเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไรนี้มากกว่า. ถ้าจะถือไปในทางเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เร้นลับ ก็จงถือแต่เพียงว่า ศักดิ์สิทธิ์และเร้นลับ; **แต่การที่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยนั้น ต้องไม่ใช่เป็นไปในลักษณะที่ศักดิ์สิทธิ์หรือเร้นลับ** แต่เป็นไปในลักษณะที่มองเห็นอยู่ว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในลักษณะอย่างนั้น ๆ และปรากฏแก่ใจของบุคคลผู้เข้าไปเกี่ยวข้องได้

สิ่งที่เรียกพระนี้ เรามีไว้สำหรับปราบมาร เป็นคู่ปรปักษ์กันกับสิ่งที่เรียกว่ามาร. สิ่งที่เรียกว่ามาร ก็เป็นฝ่ายความทุกข์ สิ่งที่เรียกว่าพระ ก็เป็นฝ่ายความดับทุกข์. ถ้ามันดับทุกข์ได้ เราก็เรียกว่าอยู่กับพระ ถ้ามีความทุกข์ ก็เรียกว่าอยู่กับมาร. นี้ก็เป็นพยานหลักฐานพิสูจน์ที่เพียงพอแล้วว่า อะไรเป็นพระ หรืออะไรเป็นมาร. ถ้ายังมีความเดือดร้อนใจ หม่นหมองใจ ทนทรมานใจอยู่ ก็พึงรู้เถิดว่าอยู่กับมารไม่ได้อยู่กับพระ แม้จะตะโกนอยู่ว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ เหมือนเมื่อตะกี้นี้ให้ดังลั่นไปทั้งวันทั้งคืน มันก็อยู่กับพระไม่ได้ คงอยู่กับมารอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้น ทุกคนจงรู้จักปรับปรุงจิตใจของตนให้มีความสะอาด สว่าง สงบ จึงจะชื่อว่าอยู่กับพระ แม้ว่าจะมีความศักดิ์สิทธิ์ ก็ให้ศักดิ์สิทธิ์ตรงที่ว่าจะดับทุกข์ได้ **การจะดับทุกข์ได้นี้ มันแน่นอนอยู่ตรงที่ ปฏิบัติให้ตรงตามที่พระท่านสอน หรือพระท่านต้องการ**

พวกที่ถือพระเจ้า เขาก็ถือว่าพระเจ้า ต้องการให้คนเรารับใช้ผู้อื่น ต้องการให้คนเราเห็นแก่ผู้อื่น ยิ่งกว่าตัวเอง **ให้ลืมตัวเองเสีย** เมื่อใครเชื่อพระเจ้า และไปปฏิบัติในลักษณะที่ รักผู้อื่นยิ่งกว่าตัว มันก็

ทำลายกิเลสที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้นเสียได้ เขาก็มีความผาสุกได้โดยที่ไม่รู้จักพระเจ้า โดยที่พระเจ้าก็ยังคงเป็นของศักดิ์สิทธิ์ อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ รูปร่างหน้าตาอย่างไรก็ไม่รู้ อะไรก็ล้วนแต่ไม่รู้ รู้แต่เพียงว่า **พระเจ้าท่านต้องการให้คนทุกคนไม่มีความเห็นแก่ตัวให้รักผู้อื่นยิ่งกว่าตัว** ให้รับใช้ผู้อื่น **การรับใช้ผู้อื่นนั้นคือการรับใช้พระเจ้า** เป็นหลักทั่วไป ในศาสนาที่ถือพระเจ้า

ในพุทธศาสนาเรา มีคำว่าพระธรรม แทนคำว่าพระเจ้า เราจะต้องรับใช้พระธรรมโดยวิธีเดียวกัน คือว่าธรรมะมีหลักเกณฑ์อยู่อย่างไร ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เราจะต้องประพฤติปฏิบัติตามนั้นให้ครบถ้วนบริบูรณ์. **ธรรมะในความหมายที่สาม คือหน้าที่ตามกฎธรรมชาตินั้นแหละ เป็น "ธรรมะ" ในที่นี้ เราจะต้องรับใช้ธรรมะข้อนี้ ด้วยการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามหน้าที่ของมนุษย์** ตามที่กฎธรรมชาติได้กำหนดไว้อย่างไร. กฎของธรรมชาติได้กำหนดไว้อย่างไร. กฎของธรรมชาติได้กำหนดไว้ว่า ทำไปอย่างนี้ จะมีผลอย่างนี้เกิดขึ้น ทำไปอย่างโน้น ก็จะมีผลอย่างโน้นเกิดขึ้น ดังนี้เป็นต้น. **เราจะต้องเลือก กระทำไปแต่ในทางที่เราต้องการคือให้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์** ดับความโลภ ความโกรธ ความหลง ดับความเห็นแก่ตัว ดับความรู้สึกที่เป็นตัวกูเป็นของกู ซึ่งเป็นฝ่ายพญามาร ซึ่งจะต้องยกหู ชูหางตามธรรมดาของพญามาร เป็นการเห็นแก่ตัว ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ขึ้นมาตามลำดับดังนี้

เมื่อเรารู้จักว่า พระธรรมหรือพระเจ้าที่แท้จริงนั้น คือการประพฤติกระทำไปตามกฎที่มีอยู่ตามธรรมชาติสำหรับให้มนุษย์ประพฤติหรือกระทำ ให้เป็นไปในลักษณะที่จะไม่ให้เกิดความทุกข์ขึ้น เราก็รับนับถืออย่างเคร่งครัด ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ก็ได้ผลเป็นความสงบสุขขึ้นมา นี้แหละเรียกว่าได้ถึงพระเจ้าหรือได้ถึงพระธรรม และได้รับประโยชน์จากการมีพระเจ้า หรือการมีพระธรรม และนั่นแหละคือการที่มี "**คุณพระ**" อยู่กับเนื้อกับตัว เป็นเครื่องคุ้มครองตัวไม่ให้มีความทุกข์ หรือพูดอย่างปุคคลาธิษฐาน ก็คือว่า ไม่ให้พญามารมาเบียดเบียนได้ ท่านทั้งหลาย รู้จักคุณพระกันในลักษณะเช่นนี้แล้วหรือยัง ก็ลองพิจารณาดูด้วยตนเองจงทุก ๆ คนเถิด.

ที่ต้องเอามาพูดนี้ ก็เพราะเข้าใจว่าบางคนยังไม่รู้ บางคนยังรู้อย่างเด็ก ๆ บางคนรู้อย่างผู้ใหญ่ แต่ว่าน้อยเกินไปคนชนิดนี้ ล้วนแต่เสียชาติที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา ยังไม่ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ จึงเห็นว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ ที่ต้องเอามาพูดจากัน ในโอกาสที่สำคัญเช่นวันนี้

สิ่งที่เรียกว่าคุณพระนี้ เราต้องมีอยู่ประจำตัว สำหรับเป็นเครื่องคุ้มครองเรา ให้พ้นจากการเบียดเบียนของพญามาร นั่นแหละจึงจะเรียกว่า เป็นผู้ที่มีคุณพระโดยแท้จริง

* * * * * *

ทีนี้จะพูดถึงคุณพระ ในลักษณะบางลักษณะ เพื่อความเข้าใจต่อไปอีกว่าเราจะต้องอาศัยคุณพระ เราจึงจะดำเนินไปได้ถูกทาง คุณพระท่านจะช่วยคุ้มครองได้ทุกสิ่งทุกอย่าง และยิ่งกว่านั้นก็คือว่า ไม่ต้อง

ลงทุนอะไรมากมาย. คนโง่ ๆ เท่านั้น ที่จะลงทุนมากมาย เพื่อจะให้ได้มาซึ่งคุณพระหรือพระธรรม ลงทุนถึงกับสิ้นเนื้อประดาตัวก็มี แล้วผลสุดท้ายก็ไม่ได้อะไร นอกจากความโง่ แล้วก็มาอ้างว่าตนได้ทำไปเพื่อคุณของพระ เพื่อบูชาคุณของพระ เพื่อได้มาซึ่งคุณของพระ แต่ที่แท้แล้วมันได้มาแต่ความโง่ ได้มาแต่คุณของความโง่ เป็นภูตผีปีศาจชนิดที่ล่อลวง อย่างใดอย่างหนึ่งชนิดใดชนิดหนึ่ง อยู่นั่นเอง

คุณพระของพระพุทธเจ้านั้นให้ฟรี คือว่าให้เปล่าไม่ต้องเสียสตางค์ ไม่ต้องลงทุนเป็นเงินเป็นทอง เป็นข้าวเป็นของ มากมายอะไรเลย **หรือถ้าฉลาดทำเป็น ก็จะไม่ต้องใช้เงินใช้ทองอะไรด้วย ขอแต่ให้รู้จักทำ กายวาจา ใจนี้ให้ถูกต้องเท่านั้น** เพราะฉะนั้นคุณพระที่แท้จริงนั้น ไม่ต้องซื้อไม่ต้องหา ถ้าถึงกับต้องลงทุนซื้อหาแล้วระวังให้ดี! จะกลายเป็นคุณของภูตผีปีศาจไปโดยไม่รู้สึกตัว อย่างน้อยก็ถูกภูตผีปีศาจ คือความโง่ของตัวเอง ความโลภของตัวเอง คนพวกที่ทำบุญชนิดที่เป็นการค้ากำไรเกินควร ลงทุนไปนิดหนึ่ง จะเอาผลอย่างนั้นอย่างนี้ มากมายมโหฬาร ทำบุญสักบาทหนึ่ง ก็ยกขึ้นท่วมหัวแล้วท่วมหัวอีก ส่งกันต่อ ๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด อย่างนี้เพื่อจะเอาอะไร เพื่อจะเอาคุณพระ หรือเพื่อจะเอาอะไร ลองคิดดู คุณพระในลักษณะอย่างนั้นเป็นเรื่องของคนโลภมาก เป็นเรื่องของคนค้ากำไรเกินควร ถ้าได้มาจะเป็นอย่างไร ก็คงจะเป็นคนที่ค้ากำไรเกินควรยิ่งขึ้นไป มีนิสัยที่โลภละโมบลาภมากขึ้นไป คุณพระอย่างนั้น จะดีหรือไม่ดี ก็ลองไปคิดดูเองนี่แหละเป็นข้อที่ว่า แม้พูดถึงกันอยู่เสมอ แต่ก็ยังไม่แน่ว่า ได้มีจริงอยู่และมีอยู่อย่างถูกต้อง

ทีนี้ก็มาถึง ปัญหาอีกบางอย่าง คือปัญหาในข้อที่ว่ามักจะเอามาปน ๆ กันเสีย ในระหว่างสองฝ่ายนี้ จนไม่รู้อะไรเป็นพระอะไรเป็นมาร ไม่รู้ว่าอะไรเป็นบาป หรืออะไรเป็นบุญ บางคนเคร่งมากก็ถือจนกระทั่งว่า ทำอะไรไม่ได้ อย่างนี้ก็มีอยู่ พวกเคร่ง ๆ นั้น ลองคิดดูว่า เขาทำอะไร เขามีคำพูดอย่างเคร่งครัด จนกระทั่งกระดุกกระดิกก็ไม่ได้ แล้วก็อ้างว่า นี้เป็นการปฏิบัติที่เต็มที่ เพื่อมีพระหรือมีคุณพระอย่างเต็มที่ นี้ก็เรียกว่ามากเกินไป หรือกลับกันอยู่ ถ้าคนเคร่งครัดมากเกินไป ในลักษณะนี้แล้ว เรื่องก็จะโกลาหลวุ่นวายเหลือประมาณ เช่นว่าคนจะทำนากิน ก็ทำไม่ได้ เพราะว่าการทำนานั้น ต้องไถนา ต้องคราดนา ต้องทำหลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ ประการ ชนิดที่ว่า สัตว์มีชีวิตในท้องนานั้น จะต้องตายไป เพราะการทำนา ทีนี้คนนั้น จะทำอย่างไร เมื่อนาก็จะต้องทำ เมื่อสัตว์ก็จะไม่ต้องฆ่า นี้มันอยู่ตรงที่ว่าเขารู้จักพระ อย่างถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง อีกนั่นเอง พระที่ถูกต้อง พระพุทธเจ้าท่านก็สอนถึงเรื่องเจตนา **มีเจตนาที่ถูกต้องนั่นแหละมีพระอยู่ในใจ; เจตนาที่ถูกต้องนั่นแหละ ที่จะทำให้ไม่เป็นบาป**

สมมติว่าชาวนาสักคนหนึ่ง จะต้องไถนา ถ้าเขามีความรู้ถูกต้องตามคำสอนในพระพุทธศาสนา ก็จะรู้จักตั้งใจ ดำรงใจไว้ ในลักษณะที่ถูกต้อง คือไม่ใช่เจตนาที่จะฆ่าสัตว์ในท้องนานั้น **แต่ว่าเจตนานั้นมีเพียงจะทำตามหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องทำ ตามกฎของธรรมชาติ** ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎของธรรมชาตินั้นคือธรรมะ เราจะต้องทำนากิน อย่างนี้ก็เรียกว่า เป็นการทำหน้าที่ไปตามกฎของ

ธรรมชาติ เพราะฉะนั้นเจตนาจึงบริสุทธิ์ผุดผ่องในการที่จะทำนาเท่านั้น ไม่ใช่เจตนาจะฆ่าสัตว์ เช่น ปู และหอยเป็นต้น ในท้องนานั้น เมื่อมีเจตนาอย่างนี้ ก็เป็นเจตนาที่ประกอบไปด้วยธรรมะ แล้วธรรมะนั้นเอง ก็จะเป็นพระ และพระนั้นเอง ก็จะต้องคุ้มครองให้ไม่ต้องบาป

นี่แหละลองคิดดูเถิดว่า แม้แต่คนจะทำนากิน เลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ก็ยังต้องมีคุณพระ แล้วคุณพระก็จะต้องคุ้มครองเขาไม่ให้ต้องเป็นบาป เพราะการทำนา

ถึงแม้ที่สุดแต่ว่า งานที่ยากยิ่งขึ้นไปกว่านั้น เช่นว่าเราจะต้องกินยาถ่าย ถ่ายตัวพยาธิ์ในท้องออกไป ถ้าเราจะทำด้วยความโกรธ คิดว่าจะฆ่ามันเสียอย่างนี้ก็จะต้องเป็นบาป ถ้าเราตั้งอกตั้งใจให้ดี สำรวมจิตสำรวมใจให้ดี ให้ถูกต้องตามวิธีของธรรมะ ไม่มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์เหล่านั้น แต่มีเจตนาที่จะกินยา เพื่อความรอดอยู่แห่งชีวิตตน แล้วก็กินยานั้น อย่างนี้ก็เรียกว่าธรรมะ คือความเข้าใจที่ถูกต้องนั้นย่อมคุ้มครองบุคคลนั้น ไว้ไม่ให้ต้องเป็นบาป เพราะการกินยาถ่ายตัวพยาธิ์เป็นต้น นี้ก็เรียกว่ามีคุณพระคุ้มครองเราจึงไม่ต้องเป็นบาป

หรือว่าคนที่จะต้องทำงาน เช่นว่าจะต้องตัดคอคน เพราะเป็นเพชฌฆาต ถ้าเขามีธรรมะ มีความเข้าใจอย่างถูกต้อง มีอุดมคติถูกต้องในเรื่องนี้แล้ว การที่เพชฌฆาตคนนั้น จะต้องตัดคอใครลงไปสักคนหนึ่ง ก็หาได้เป็นบาปไม่ **เพราะว่าเขากระทำไปในฐานะที่ร่วมมือกันกับธรรมะ หรือพระธรรม เพื่อจะรักษาไว้ซึ่งความเป็นธรรม หรือความยุติธรรมในโลกนี้** เขาจึงปฏิบัติหน้าที่นั้ ตามกฎของธรรมชาติ

เพราะฉะนั้นเพชฌฆาตที่ดีนั้น จึงไม่มีบาป เว้นไว้แต่เพชฌฆาตขี้เมา รับจ้างเขาในหน้าที่อันนั้น ด้วยความโง่ ด้วยความหลง ด้วยความโลภ ด้วยความเห็นแก่ตัว เป็นต้น มันจึงจะเป็นบาป

ถึงแม้ว่าทหาร ที่จะต้องรบกัน ยิงกัน ทำลายกัน คราวละมาก ๆ สูญเสียชีวิตไปนี้ ถ้าเป็นทหารที่ดีก็มีคุณพระคุ้มครอง ไม่ต้องให้ต้องเป็นบาป ทหารทุกคนจะต้องศึกษาจนรู้จักพระ และมีคุณพระคุ้มครอง แล้วก็ทำไปด้วยจิตใจที่ประกอบไปด้วยธรรมะ ไม่ใช่ฆ่าคน **ทำไปด้วยอุดมคติที่จะรักษาไว้ ซึ่งความเป็นธรรมในโลก อย่างนี้เรียกว่าเขาไม่ได้ฆ่าคน** เขาไม่ได้เป็นบาปเพราะการยิงปืนออกไปหรือปล่อยระเบิดออกไปให้คนตาย คุณพระเป็นผู้คุ้มครองเขาเหล่านั้นไม่ให้ต้องเป็นบาป แต่ว่าถ้าเป็นทหารรับจ้างเอาเงิน หรือมุ่งหมายประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยอำนาจ ความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นต้นแล้ว ยิงปืนออกไปอย่างเดียวกัน หรือใช้อาวุธอะไรออกไปอย่างเดียวกันมันก็ต้องเป็นบาป และเป็นบาปอย่างยิ่ง แม้จะมีพระแขวนคออยู่เป็นพวง ๆ มันก็ไม่พ้นจากบาปอันนี้ไปได้เลย เพราะว่านั้นยังไม่ใช่พระยังไม่ใช่คุณพระ **เป็นเพียงวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ด้วยความขี้ขลาด** หรือความเข้าใจผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วมาเรียกเอาเองว่าพระ

พระไม่ได้อยู่ที่พระเครื่องที่แขวนคอนั้น แต่อยู่ที่จิตใจ ที่ได้รู้ได้เห็น ได้เข้าใจอย่างถูกต้อง ว่าอะไรเป็นอย่างไร ถ้าหากว่า พระเครื่องที่แขวนอยู่ที่คอได้ช่วยให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องอย่างนี้ ก็ดีอยู่ และเป็นพระจริง หรือว่าเป็นนิมิต เป็นเครื่องหมาย เป็นสัญญลักษณ์ของ

พระได้ แต่ถ้าว่าเขาแขวนพระเครื่องอยู่ที่คอแล้ว มีจิตใจประกอบไปด้วยความโลภเป็นต้นแล้ว ฆ่าเขาเพื่อจะเอาประโยชน์ส่วนตนอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว คนเหล่านี้ก็ต้องเป็นบาป เหมือนกับคนที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตตามธรรมดา

นี่แหละเรียกว่ามันสำคัญมาก อยู่ตรงที่ว่า มีคุณพระช่วยคุ้มครองหรือไม่ ถ้าทหารเหล่าใด มีคุณพระจริง คุ้มครองใจจริง ก็ไม่มีทางที่จะเป็นบาปในการที่ใช้อาวุธออกไปครั้งหนึ่ง ทำให้คนตายตั้งหมื่นตั้งแสนตั้งล้าน หรือหมดโลก แต่ถ้าไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแล้ว แม้ทำให้เขาขาหักไปสักข้างหนึ่งเท่านั้นมันก็จะต้องมีบาปอย่างมากมายคุ้มกันทีเดียว

นี้เป็นเพียงตัวอย่าง ที่นำมาแสดง ให้เห็นว่าอะไร ๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์เรานี้ ต้องเกี่ยวเนื่องกันอยู่กับคุณพระ จะต้องมีสิ่งที่เรียกว่าคุณพระนี้ กำกับอยู่ด้วยเสมอไป จึงจะพ้นจากมาร คือจะพ้นจากกิเลสหรือความทุกข์ได้ เราจะต้องรู้จักใช้คุณพระ สำหรับทำให้มีความผาสุขความสะอาด ความสว่าง ความสงบเย็น เป็นต้น อยู่ตลอดเวลาและในที่สุด **ให้ได้ช่วยให้เราได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับคือให้มีคุณพระกันในชั้นที่สูงสุดจริง ๆ** หรือพ้นจากกิเลสโดยประการทั้งปวง เป็นพระกันจริง ๆ มีคุณพระมากพอ จนทำให้ตัวเองเป็นพระเสียเองดังนี้ ที่เราเรียกกันว่า เป็นพระอริยะบุคคล อย่างนี้ก็เรียกว่าเขาได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ เพราะอำนาจของสิ่งที่เรียกคุณพระนั้น

ทีนี้เหนือไปกว่านั้นก็คือว่า ยังจะต้องช่วยผู้อื่นให้ได้รับประโยชน์ทำนองนี้อีกด้วย หมายความว่า มีคุณพระมากและกว้างขวางพอที่จะเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นด้วย เราจงทำความดี หรือการประพฤติธรรมะ ในลักษณะที่เป็นพระ ให้กว้างขวาง ให้มีมากพอที่จะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลอื่นด้วย แม้ว่าเราจะได้ทำเพื่อตัวเรา สำเร็จเสร็จสิ้นไปแล้วก็ตาม

* * * * * *

ทีนี้ เราจะมาพิจารณาดูกันต่อไป ถึงการประพฤติปฏิบัติ หรือการกระทำ ที่จะทำให้มีคุณพระขึ้นมา ในชั้นแรกนี้อยากจะกล่าวถึงส่วนที่จะต้องเว้นกันเสียก่อน **คนที่จะมีพระหรือมีคุณพระนั้น ต้องไม่นับถืออะไร ๆ ยิ่งไปกว่าพระ** อย่านับถืออะไรให้ยิ่งไปกว่าพระ ข้อนี้ไปคิดดูเอาเองก็แล้วกัน: นับถือเงินยิ่งกว่าพระหรือไม่ ลองไปคิดดูเองก็แล้วกัน รักลูกรักหลานยิ่งกว่าพระหรือไม่ ก็ลองไปคิดดูเองก็แล้วกัน รักหน้ารักตายิ่งกว่าพระหรือไม่ ก็ลองไปคิดดูก็แล้วกัน ถ้าจะมีพระกันจริงๆ มีคุณพระกันจริง ๆ ก็จงอย่านับถืออะไร ให้ยิ่ง ไปกว่าพระ.

มองอีกทีหนึ่งก็คือว่า **อย่ามีตัวเป็นของตัว** อย่ามีตัวเป็นของตัวเสียเลย นั่นแหละเป็นการดี แต่ถ้าจะมีตัวเป็นของอะไรบ้าง ก็ต้องมีตัวเป็นของพระ อย่าได้มีตัวเป็นของตัว. ถ้าจะพูดว่า มีตัวเป็นของตัว ก็ให้ตัวหลังนี้ เป็นพระ, อาศัยหลักของพระธรรม มาเป็นหลักสำหรับที่จะเป็นตัว. **ถ้าจะมีตัว ก็ต้องมีตัวเป็นของพระ หรือของพระ-ธรรม** คือเป็นตัวที่ประพฤติปฏิบัติ อยู่ด้วยความซื่อตรง จงรักภักดีต่อสิ่งที่เรียกว่าพระธรรม นี้เรียกว่า อย่ามีตัวเป็นของตัว แต่ไม่มีตัว

เป็นของพระ ทีนี้ ถ้าหากว่ามีอะไร ๆ มีทรัพย์สมบัติ หรือมีอะไรก็ตามเถอะก็อย่ามีในฐานะเป็นของตัวให้เป็นของพระ เช่นว่ามีเงินทองข้าของ หรือสวนไร่นา อะไรมากมายอย่างนี้ ก็อย่าได้กล้ามีเป็นของตัว จงให้มีเป็นของพระ คือของธรรม ของพระธรรม ของธรรมชาติ ของกฎของธรรมชาติ.

เราจะต้องรู้ว่าสิ่งต่าง ๆ นี้ เป็นธรรมชาติ และเป็นของธรรมชาติ อยู่ใต้กฎของธรรมชาติ ไม่ใช่ของเรา เราจะต้องยอมรับความจริงข้อนี้ **มีอะไรก็มีได้ แต่ให้เป็นของพระหรือของธรรมะ หรือของธรรมชาติ** อย่าไปกล้ายึดมั่นถือมั่นว่าของตัว

ทีนี้ ถ้าเราจะทำอะไรกันบ้าง จะทำอะไร ๆ ก็ตาม อย่าทำเพื่อตัว **จงทำเพื่อพระอย่างเดียวกันอีก** จะทำที่วัดหรือจะทำที่บ้าน หรือจะทำที่ไหนก็ตาม ที่ทำอยู่อย่างเหน็ดเหนื่อย เหงื่อไหลไคลย้อยทั้งกลางวันกลางคืนนั้น อย่าได้ทำเพื่อตัว **แต่จงทำเพื่อพระ เพื่อธรรม เพื่อธรรมะ หรือเพื่อกฎของธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ คือทำแล้วมันจะขูดเกลาความเห็นแก่ตัว ให้เป็นผู้หมดความเห็นแก่ตัว ไม่มีความคิดว่า "ตัว" เหลือแต่ธรรมชาติ ก็พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้**

แต่ในที่สุด แม้แต่จะกิน **ก็อย่ากินตามอำนาจของกิเลส อย่ากินตามความต้องการของพญามาร** คนเดี๋ยวนี้กินตามความต้องการของพญามาร เพราะว่าเขาเป็นข้า เป็นบ่าว เป็นทาส ของพญามาร เห็นแก่ปากเห็นแก่ท้อง ต้องกินอย่างนั้น ต้องกินอย่างนี้ แม้แต่เป็นพระ

เป็นเณรแล้วก็ยังจะกินอย่างนั้น ยังจะกินอย่างนี้ ตามอำนาจของกิเลส หรือพญามาร เพราะฉะนั้นของกินที่เหลือเฟือ จึงมีมากทั่วไปหมด แล้วยังอุตริกิน ของที่ไม่น่ากิน ไม่ควรกิน อุตริกิน โดยวิธีที่ไม่สมควร จะใช้วิธีเช่นนั้นในการกิน อย่างนี้เป็นต้น และชักชวนโฆษณากัน ให้ลุ่มหลงแต่ในเรื่องกินโดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง ดูเถิดว่า การโฆษณาชักชวนในเรื่องอย่างนี้มีมากเท่าไร

ถ้าเอามาเทียบกันกับการโฆษณาชักชวน เพื่อให้มาศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะแล้ว มันต่างกันไกล อย่างน่าใจหาย ในพวกโฆษณาต่างๆ นั้น ทางหนังสือพิมพ์ก็ดี ทางวิทยุก็ดี ทางอะไรทุกอย่างก็ดี ไปดูเถิดว่า เขาชักชวนกันเพื่ออะไร โฆษณากันเพื่ออะไร ในที่สุด ก็เพื่อกิน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางอะไรก็ตาม กินเพื่อให้สมกับความอยากของกิเลสตัณหา หรือพญามาร **คนที่มีนิสัยสันดานอย่างนี้ เป็นข้าของพญามาร ไม่ใช่เป็นคนของพระ** คือกินอะไรตามที่กิเลสหรือพญามารต้องการจะกิน

ถ้าเราเป็นพุทธบริษัท ต้องการจะมีพระ มีคุณของพระ ก็ต้องกินเท่าที่พระแนะนำให้กิน พระแนะนำให้กินอะไร ให้กินอย่างไรและกินเท่าไร กินเมื่อไร ก็ไปคิดดูเองก็พอจะเข้าใจได้ว่า พระแนะนำให้กินอย่างไรเป็นต้น แล้วก็กินอย่างนั้น อย่าเห็นแก่กิน จนกินเพื่อกิเลสเพื่อพญามาร แต่จงกินตามที่พระแนะนำ

อีกอย่างหนึ่ง จะมองดูให้ลึกซึ้งลงไปอีกก็คือว่า **อย่ากินอะไรที่เป็นของตัว** อย่ากินอะไรที่เป็นของตัว แต่จงกินเท่าที่เป็นของพระ กินอะไรที่เป็นของตัวนั้น หมายความว่า มันกินสิ่งที่หามาได้ด้วยกิเลส ด้วยความหมายมั่นว่าของกูว่าตัวกู **อะไรที่ได้มาด้วยอำนาจของกิเลสอย่างนี้อย่ากินเข้าไป** จงกินแต่สิ่งที่ได้มา โดยวิธีที่ไม่เกี่ยวกับกิเลส หรือเกี่ยวกับธรรมะ เช่นหาเงินได้มาด้วยวิธีสุจริต อย่างนี้เรียกว่า เป็นของที่พระให้มาสำหรับกิน ก็กินได้ แต่ถ้ามีของกิน ที่ได้มาโดยทุจริต อย่างนี้มันเป็นทรัพย์สมบัติของพญามาร หรือเป็นของตัวกูของกูที่ยกหูชูหาง เป็นพญามารอย่ากินของที่ได้มาในลักษณะอย่างนี้. นี่เรียกว่า อย่ากินอะไรที่เป็นของตัว แต่ให้กินอะไร ๆ ที่เป็นของพระ เท่าที่พระอำนวยให้ อนุญาตให้. เพียงเท่านี้ก็ดูเหมือนจะพอแล้ว ที่ว่าเราละเว้นขาด ห่างออกไปเสีย จากสิ่งที่จะทำให้ไม่มีพระ, ให้มีแต่มาร.

อย่านับถืออะไรยิ่งกว่าพระ อย่ามีตัวเป็นของตัวอย่ามีทรัพย์สมบัติเป็นของตัว อย่าทำอะไรเพื่อตัว อย่ากินอะไรตามใจตัว และอย่ากินอะไรที่ไม่ใช่ของพระ คืออย่ากินอะไรที่เป็นของตัว ที่ได้มาเพราะอำนาจกิเลส มีความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือได้มาในทางที่ไม่ถูกไม่ควร

เรื่องนี้พระพุทธเจ้าท่านสอนนักสอนหนา และท่านกำชับนักกำชับหนาว่า ภิกษุทั้งหลายจะไม่บริโภคสิ่งที่ได้มาด้วยการกระทำ

อเนสนา **หน้าที่ที่ไม่ใช่ของพระ ไปทำเข้าแล้วเขาให้เงินให้ทอง ให้อะไรมากิน ท่านห้ามไม่ให้กิน** แม้แต่การแสดงธรรมะบนธรรมาสน์นี้ ถ้าแสดงไปเพื่อได้ประโยชน์ เป็นที่ชอบใจแก่ท่านทั้งหลาย แล้วเอาอะไรมาให้กิน พระก็ไม่ควรจะกิน เพราะเป็นอเนสนา เพราะเป็นสิ่งที่ได้มาอย่างไม่ถูกต้อง ขืนกินเข้าไปก็เรียกว่าเป็นลูกจ้างของกิเลส กินค่าจ้างของกิเลส ไม่ได้กินอาหารของพระเลย

ทั้งพระทั้งฆราวาส ควรจะนึกอย่างเดียวกันหมดว่าเราควรหลีกเลี่ยงอย่างไร ที่จะให้คลาดแคล้วพ้นไปจากสิ่งที่เรียกว่ามาร จะทำอย่างไร จึงจะถึงสิ่งที่เรียกว่าพระ หรือคุณพระ

ต่อนี้ไป ก็จะได้พูดถึงวิธีที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะได้ถึงคุณพระต่อไป เราได้เว้นสิ่งที่เป็นข้าศึก แต่การเข้าถึงคุณพระแล้ว แล้วเราจะเดินต่อไปอย่างไร จึงจะถึงซึ่งคุณพระนั้น.

เรื่องนี้มันพูดไม่รู้จบ เป็นเรื่องละเอียดพิศดารมีนัยมาก แต่ถ้าจะกล่าวโดยสรุป เป็นประเภท ก็พอจะกล่าวได้ ว่ามีอยู่สัก ๓-๔ ประเภท คือเราจะต้องถึงคุณพระ โดยวิธีที่มีการกระทำแต่ที่ดีงาม เป็นชีวิตประจำวัน, เราจะต้องมีกำลังจิตเพียงพอ และถูกต้อง, แล้วเราจะต้องมีความเชื่อที่ถูกต้องเป็นรากฐานหรือพื้นฐาน ถ้าพูดกลับกันขึ้นไปจากทางนี้ก็ว่าเราต้องมีความเชื่อที่ถูกต้อง ในเรื่องที่เกี่ยวกับพระนั้นเป็นพื้นฐาน, และเราจะต้องมีปัญญา คือความรู้ ความแน่ใจที่ถูกต้องและเพียงพอ, แล้วเราต้องมีกำลังจิตกำลังใจที่มากและเพียงพอ, แล้ว

เราต้องมีการประพฤติกระทำทางกาย ทางวาจา ที่ดีงาม อยู่ในชีวิตประจำวัน

พูดกลับมาแต่ต้นอีกทีหนึ่งก็ว่า จะต้องมีการกระทำที่ดีงามในชีวิตประจำวัน จะต้องมีกำลังจิตที่เพียงพอ จะต้องมีกำลังปัญญาที่เพียงพอ และทั้งหมดนั้น จะต้องมีความเชื่อหรือศรัทธา ที่ถูกต้องอยู่เป็นพื้นฐาน ศรัทธาความเชื่อนี้จะต้องมีอยู่เป็นพื้นฐาน ของทุก ๆ สิ่งและตลอดเวลา เราจะต้องเชื่อพระ ไม่ใช่เชื่อตัวเอง. เชื่อตัวเองนั้นหมายถึงเชื่อกิเลสตัณหา เชื่อพญามาร **เชื่อพระนั้นไม่เอาตามกิเลสไปเอาตามวิธีของพระ** ตามกฎของพระ ตามแบบของพระ อย่างนี้เรียกว่าเชื่อพระ ไม่ใช่เชื่อตัวเอง. เชื่อตัวเอง คือเชื่อตัวกูของกู ที่ยกหูชูหางอยู่ตามปกตินั้น นั้นไม่ใช่พระ นั่นแหละคือตัวเอง ที่มาจากความยึดมั่นถือมั่นว่าเราว่าของเรา เป็นเรื่องของกิเลสตัณหาไปทั้งนั้น. ทีนี้เราเชื่อพระ ก็ต้องเชื่อพระที่ถูก อย่าให้ผิด. ถ้าเชื่อผิด มันก็ถูกพระปลอม ถ้าเชื่อถูกก็ถูกพระจริง เมื่อต้องการจะมีพระจริงก็ต้องเชื่อให้ถูก

เพราะฉะนั้นจะต้องสังคายนากันเสียใหม่ ในเรื่องความเชื่อที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ ว่าความเชื่อของเรานั้น ถูกต้องจริงทนต่อการพิสูจน์ทุกอย่างทุกทางหรือหาไม่. เมื่อความเชื่อมีถูกแล้ว ความรู้นั้นก็ต้องถูกต้องแน่นอน เรียกว่ามีปัญญาถูกต้อง แล้วก็เพิ่มกำลังจิตให้มาก ด้วยการทำสมาธิหรือด้วยการรวบรวมกำลังจิต โดยวิธีทางใดทางหนึ่ง ให้มีกำลังจิตที่มั่นคง มากมาย เพื่อให้สามารถดำเนินไป ตามแนวของพระให้ตลอด

ทั้งวันทั้งคืน ต้องเป็นอยู่ด้วยการกระทำที่ถูกต้องไปหมด เรื่องกิน เรื่องปาก เรื่องท้อง เรื่องชีวิตประจำวัน เรื่องการพูดจา เรื่องสามัญธรรมดาทั้งหมดนี้ ก็ต้องเป็นสิ่งที่ถูกต้องไป เป็นชีวิตประจำวันอยู่เสมอ

นี่แหละ จึงกล่าวว่า เราจะมีพระ หรือมีคุณพระได้ ก็ต้องมีการกระทำ ทางกาย ทางวาจา ที่ดี ที่งาม ในชีวิตประจำวัน ทุกวันไปจนตลอดชีวิต จะต้องอบรมจิตใจให้มีสมาธิ มีความบริสุทธิ์ มีความตั้งมั่น มีความแคล่วคล่องว่องไวในการคิดการนึก นี้เรียกว่า มีกำลังจิตมากและเพียงพอและถูกต้อง, และจงมีปัญญา รู้ข้อที่ว่า **สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตน** เป็นธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติเป็นหน้าที่ตามธรรมชาติ เป็นผลที่เกิดมาตามธรรมชาติ ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวเรานี้เป็นปัญญา ที่จะต้องทำให้แจ่มแจ้งอยู่เสมอ รวมกันแล้วมันก็เป็นความรู้ เป็นการกระทำ เป็นผลของการกระทำ ที่ถูกต้องไปหมด นั่นแหละคือตัวพระ นั่นแหละคือคุณพระ ที่จะช่วยได้ทุกเมื่อ

ทีนี้ปัญหาเหลืออยู่ว่า สิ่งที่เรียกว่าคุณพระนี้ จะช่วยจริงหรือไม่จริง จะมีเล่นตลก ไม่ช่วย เหมือนกับในคนเราที่เห็นๆ กันอยู่ทั่ว ๆ ไปนี้ อารมณ์ดี ก็ช่วย อารมณ์ไม่ดี ก็ไม่ช่วย อย่างนี้จะเป็นได้หรือไม่ ความลุ่ม ๆ ดอน ๆ อย่างนั้นมันเป็นเรื่องของคน แต่สำหรับพระหรือคุณของพระนั้น จะต้องจริงเสมอไป พระจะช่วยหรือจะไม่ช่วยนี้มันไม่สำคัญอยู่ที่พระ มันสำคัญอยู่ที่เรา ว่าเรามีคุณพระหรือไม่มี ว่าเรามีคุณพระที่แท้จริงหรือไม่มี ถ้าเรามีคุณพระที่แท้จริงแล้ว ไม่ต้อง

สงสัยเลยเป็นการช่วยอยู่แล้วตลอดเวลา การปฏิบัติตามคำระบุของพระนั้น เป็นการช่วยตัวเองอยู่แล้วตลอดเวลา พระจึงช่วยคนอยู่แล้วตลอดเวลา ที่คนปฏิบัติตามพระ. และเมื่อเราปฏิบัติตามพระอยู่ ก็เรียกว่าเรามีคุณพระอยู่กับเนื้อกับตัวเรา เมื่อมีคุณพระพระก็ช่วยแน่

ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า เรามีคุณพระหรือไม่มี ดังที่ได้กล่าว มาแล้วข้างต้นว่า คุณพระนี้เป็นของศักดิ์สิทธิ์เร้นลับเราได้ทำให้ออกมา เราได้ทำให้ปรากฏออกมาแก่เราได้หรือไม่ ถ้าเราทำให้ปรากฏแก่เราได้ก็หมายความว่า เราเอามาใช้ได้ คุณพระนี้อยู่ในอำนาจเราเหมือนกันอยู่ตรงที่ว่า เราเอามาใช้ได้ ไม่ใช่ว่าเราจะบังคับพระไม่ได้, เราบังคับพระได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติให้ดี ให้ถูก ให้ตรง ให้บริสุทธิ์ ยุติธรรมให้มีความงดงามทั้งเบื้องต้น ทั้งท่ามกลาง และเบื้องปลาย ถ้าเราปฏิบัติอย่างนี้ได้ พระช่วยเราเป็นแน่นอน จะเรียกว่าเราบังคับพระก็ได้ จะเรียกว่าพระสงสารเราก็ได้ นั้นไม่สำคัญ แต่มันแน่นอนอยู่ตรงที่ว่า ได้รับการช่วยจากพระแล้ว นี้เรียกว่า **เราเอาคุณพระมาใช้ได้ ด้วยการกระทำของเราเอง** ช่วยได้แน่ ๆ เหมือนกับที่ว่า “กินเข้าไปเถิด แล้วมันก็จะอิ่มเอง” ไม่ใช่ว่าเรากินแล้ว เราจะต้องขอร้องว่า จงอิ่มจงอิ่มขึ้นมาอีก ถ้าเรากินเข้าไป มันก็จะอิ่มเอง ฉันใด เรามีคุณพระแล้วคุณพระก็จะคุ้มครองเองฉันนั้น

เพราะฉะนั้นไม่ต้องเป็นห่วง กลัวว่าพระจะไม่ช่วยความเหลวแหลกมันอยู่ที่เจ้าตัว ไม่ประพฤติปฏิบัติ ให้ถูกให้ตรง ตามที่พระต้อง

การ แล้วก็มัวโทษว่าพระไม่ช่วย นั้นคือคนโกหกมดเท็จตลบแตลงแสนที่จะกล่าวได้ว่า เป็นคนโกหกขนาดไหนกัน ต้องการจะให้พระช่วยแต่ก็เล่นตลกกับพระ หันหลังให้พระ หน้าไหว้หลังหลอกกับพระ แล้วก็โทษว่าพระไม่ช่วย อย่างนี้มีอยู่ทั่ว ๆ ไป การกระทำอย่างนั้นไม่สมควรเลย ถ้าเป็นการกระทำด้วยเจตนาแล้ว ก็ยิ่งไม่สมควรใหญ่ แม้กระทำไปโดยไม่เจตนา คือไม่รู้สึก ไม่เข้าใจ มันก็ยังเป็นการเล่นตลกกับพระอยู่นั่นแหละ เพราะฉะนั้นจึงต้องได้รับทุกข์ ได้รับโทษ ได้รับการทรมาน ไปตามประสาของคนที่ไม่รู้ ไม่รู้ทั้งข้างบน ทั้งตรงกลางทั้งข้างล่าง ไม่รู้ทั้งเหนือทั้งใต้ ไม่รู้อะไรหมด เป็นการกระทำที่เลื่อนลอยไปตามความไม่รู้ เพราะการศึกษาไม่เพียงพอ เพราะว่าตนนั่นแหละไม่สนใจในเรื่องนี้ สนใจแต่จะค้ากำไรเกินควรท่าเดียว สนใจแต่จะทำบุญ ในลักษณะที่ค้ากำไรเกินควรท่าเดียว คนอย่างนี้พระท่านไม่ชอบท่านเกลียดขี้หน้าคนชนิดนี้ ท่านจึงไม่ช่วย

เพราะฉะนั้น คนทำบุญชนิดค้ากำไรเกินควรนี้ จะต้องประสบกับความยุ่งยากลำบาก แม้จะร่ำรวย ก็รวยสำหรับเป็นทุกข์ แม้จะมีอะไรมาก ก็จะมีสำหรับเป็นทุกข์ แม้จะมีชีวิตอยู่ ก็สำหรับจะเป็นทุกข์ ไปตามแบบของคนร่ำรวย. คนที่มีพระเป็นพระนั้น จะไม่มีอาการอย่างนี้จะมีแต่ความสะอาด สว่าง สงบ มากขึ้น ๆ. นี่แหละขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาดูให้ดี ว่าสิ่งที่เรียกว่า คุณพระ คุณพระนี้ท่านมีกันแล้วหรือยัง ?

ที่เอามาพูดนี้ จะถือว่าดูถูกดูหมิ่นท่านทั้งหลายก็ได้ เพราะยังมีความเชื่ออยู่ว่า บางคนยังไม่มีคุณพระ บางคนยังมีคุณพระน้อยเกินไป บางคนก็มีคุณพระมาก แต่เป็นพระปลอม มันยังจะต้องพูดกันต่อไปในลักษณะที่เป็นการชำระสะสางให้พระก็เป็นพระจริง และให้มีกันให้มาก ๆ พอสมควรแก่อัตภาพของตน ๆ

ในที่สุดนี้ อยากจะสรุปความว่า สิ่งที่เรียกว่าพระนั้นรวมกันอยู่ไม่ได้กับตัวกูหรือของกู เพราะตัวกูของกูนั้น มันยกหูชูหางเรื่อยสิ่งที่เรียกว่าพระหรือคุณพระนี้ มันรวมกันอยู่ไม่ได้กับตัวกูหรือของกู จงมีความแน่ใจในข้อนี้เถิด **คุณพระจะปรากฏแต่ในเวลา ที่มีจิตว่างจากตัวกูหรือของกู** ถ้าจิตว่างจากตัวกูของกูเด็ดขาด พระก็มีอย่างเด็ดขาดอยู่กับเนื้อกับตัวอย่างเด็ดขาด ถ้าจิตว่างจากตัวกูของกู แต่เพียงครั้งคราวพระก็มีเพียงครั้งคราว แต่ก็ยังเป็นพระที่ช่วยได้ตลอดเวลา หรือทุกครั้งที่มีจิตว่างจากตัวกู ไม่ยกหูชูหางเหมือนที่เป็น ๆ มาแล้ว ผู้ใดมีความเชื่อพระ แทนที่จะเชื่อตัวกูเมื่อใด ก็จะมีคุณพระที่แท้จริงเมื่อนั้นฉะนั้นจงมีความเชื่อพระ อย่าได้เชื่อกิเลสตัณหา หรือเชื่อตัวเอง อย่ามีตัวเป็นของตัว แต่มีตัวเป็นของพระ อย่ามีอะไร ๆ เป็นทรัพย์สมบัติของตัว แต่ให้เป็นทรัพย์สมบัติของพระ อย่าทำอะไรเพื่อตัว แต่ทำเพื่อพระ อย่ากินอะไรตามใจตัว ต้องกินตามใจพระ และอย่ากินอะไรที่เป็นของตัว แต่กินอะไรที่เป็นของพระ ตามที่พระโปรดประทานมาก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มี **พระ**และมี**คุณพระ**ได้ สมตามความปรารถนา

วันนี้เป็นวันที่ระลึกแห่งวันวิสาขะบูชา เป็นวันที่ระลึกถึงพระ-พุทธเจ้าโดยเฉพาะ **พระพุทธเจ้านั้นคือพระคุณของท่าน คือคุณพระ** เรามาพูดเรื่องนี้กันในวันนี้ ก็นับว่าเหมาะสมแก่กาละเทศะ หวังว่าท่านทั้งหลาย จะเอาไปคิดดูให้ดีให้มีความเข้าใจในเรื่องนี้ และต้องการจะชำระสะสางปัญหาเรื่องนี้ ให้มีพระหรือมีคุณพระยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในวันเช่นวันนี้ ซึ่งเป็นวันวิสาขะบูชาเป็นการเตรียมเนื้อเตรียมตัวไว้ให้ดี สำหรับจะทำวิสาขะบูชาในค่ำคืนนี้ ให้เป็นไปในลักษณะที่มีพระและมีคุณพระเจริญงอกงามก้าวหน้า ตามความประสงค์จงทุกประการเทอญ.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้.

คำถาม–คำตอบ

เรื่อง

กตัญญูกตเวที

ถ. บุคคลที่หาได้ยากในโลกมีกี่จำพวก คือใครบ้าง ?

ต. มี ๒ จำพวก คือ

๑. ปุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน

๒. กตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว และตอบแทน

ถ. บุคคลผู้ทำอุปการะก่อนนั้น มีเท่าไร ใครบ้าง ?

ต. มีอยู่มาก แต่เมื่อจะกล่าวโดยส่วนใหญ่ ๆ แล้วมีอยู่ ๔ จำพวกคือ

๑. มารดาบิดา เป็นผู้มีอุปการะต่อบุตรธิดา

๒. ครูอาจารย์ เป็นผู้อุปการะต่อศิษย์

๓. พระมหากษัตริย์ เป็นผู้มีอุปการะต่อพสกนิกร

๔. พระพุทธเจ้า เป็นผู้มีอุปการะต่อพุทธบริษัท

๑. มารดาบิดากับบุตรธิดา

ถ. คำว่า "มารดา" ศัพท์นี้ได้แก่แม่ ซึ่งใคร ๆ ก็ทราบกันดีอยู่แล้ว แต่อยากทราบให้ละเอียดยิ่งกว่านั้น ตามหลักของภาษาจะมีความหมายอย่างไรบ้าง ?

ต. มีความหมายหลายประการ จะยกมาพอเป็นตัวอย่างคือ

๑. มารดา หมายความว่า "ผู้นับถือลูก" คือนับถือผู้ที่ตนคลอดออกมานั้นว่าเป็นลูกของตน ยอมเสียสละทุก ๆ อย่างเพื่อลูกของตน

๒. มารดา หมายความว่า "ผู้รักษาลูก" คือรักษาลูกของตัวให้ได้รับความสุขกาย สุขใจ รักษาลูกให้ได้พ้นภัยพิบัติอุปัทวะอันตรายทั้งมวลเท่าที่ตนสามารถจะทำได้ แม้ชีวิตและเลือดเนื้อก็ยอม สละได้เพื่อลูก ขอแต่ให้ลูกมีความสุขก็พอใจแล้ว แม่จะอดหลับอดนอนก็ไม่ว่า ขอแต่ให้ลูกนอนหลับได้ก็สุขใจแล้ว

๓. มารดา หมายความว่า "ผู้ยังลูกให้ดื่ม" คือยังลูกให้ดื่มนมดื่มน้ำ ดื่มเครื่องดื่ม ตลอดจนยังลูกให้ดื่มรสพระธรรมเป็นต้น เช่นให้บวชเรียนเขียนอ่านในพระพุทธศาสนา ให้ประพฤติปฏิบัติธรรมวินัยเข้าใจดีในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติตามจนเกิด ปาสาทศรัทธา อันแก่กล้า ยอมสละชีวิตใน พระพุทธศาสนา เป็นตัวอย่าง

๔. มารดา หมายความว่า "ผู้อันลูกพึงนับถือ" คือลูกทุก ๆ คน ต้องเคารพนับถือบูชามารดาของตนยิ่งกว่าใครทั้งหมด เพราะท่านเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนมาก

สรุปความ คำว่า มารดา หมายความได้ ๔ อย่างคือผู้นับถือลูก ๑ ผู้รักษาลูก ๑ ผู้ยังลูกให้ดื่ม ๑ ผู้อันลูกพึงนับถือ ๑ ดังบรรยายมาฉะนี้

ถ. คำว่า "บิดา" ศัพท์นี้ทุกคนก็ทราบดีอยู่แล้วว่าได้แก่พ่อ แต่อยากทราบความหมายตามมูลรากของศัพท์อย่างละเอียดกว่านั้นจะมีความหมายเป็นอย่างไรบ้าง ?

ต. มีความหมายมากอยู่ จะยกมาพอเป็นตัวอย่างดังนี้ คือ

๑. บิดา หมายความว่า "เป็นที่ตั้งแห่งความยินดีของสัตว์โลกทั้งมวล" คือสัตวโลก ได้แก่ผู้ที่เกิดขึ้นมาในโลกทุกตัวตนต้องมีพ่อด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเห็นพ่อต่างก็พากันดีใจ พอใจ ชื่นใจ รู้สึกมีความอบอุ่นกายและใจเป็นอย่างดียิ่ง ถ้าได้อยู่กับพ่อดูเหมือนจะไม่มีความหวาดกลัวอะไรทั้งสิ้น คล้าย ๆ กับว่าพ่อสามารถป้องกันอันตรายให้ทุก ๆ อย่าง และลูกต้องการอะไรจากพ่อก็ดูเหมือนจะได้ทุก ๆ ย่าง

๒. บิดา หมายความว่า "ผู้รักษาลูก" คือพ่อของลูกทุกคนต้องรักษาคุ้มครองป้องกันลูกของตนจากอุปสรรคอันตราย ภัยพิบัติทุก-อย่าง ด้วยกำลังกาย กำลังความสามารถ กำลังสติปัญญาของท่านทุกวิถีทาง ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ลูกได้มีความสุขสบายปลอดภัยทุกประการ มีความเกษมสำราญอยู่ภายใต้บารมีของพ่อ

๓. บิดา หมายความว่า "ผู้รักลูก" คือพ่อทุกคนต้องมีความรักลูก เอ็นดูลูก สงสารลูก โดยตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม มีเมตตากรุณาเป็นต้น

ถ. คำว่า มารดาบิดา ตามความหมายของรูปศัพท์ก็พอจะเข้าใจได้ดีแล้ว แต่อยากทราบว่า ท่านมีอุปการะต่อบุตรธิดาอย่างไรบ้าง ? ยกหลักฐาน

ต. ท่านมีอุปการะต่อบุตรธิดามากมาย เหลือเกินจนไม่สามารถจะนับจะประมาณได้ แต่เมื่อจะกล่าวโดยย่อ ๆ และตามหลักอันมีมวลลงมา ปรากฏอยู่ในมงคลทีปนีและพระไตรปิฎกแล้ว ย่อมประได้ดังนี้ คือ

๑. เมื่อปรารถนาบุตร อยากให้บุตรของตนเป็นคนดีย่อมพากันไหว้วอนคุณพระศรีรัตนตรัย และไหว้วอนเทวดาเพื่อให้บุตรที่จะเกิดมาเป็นคนดี ทั้งนี้ก็เพราะมารดาบิดาตั้งจิตที่ดีไว้ต่อลูก หวังจะทะนุถนอมตั้งแต่จะมาถือปฏิสนธิในครรภ์ โดยมุ่งหวังจะได้ลูกที่ดี เป็นสง่าราศีสืบตระกูลต่อ ๆ ไป

๒. ย่อมพากันถามฤกษ์ยาม ฤดู ปี ที่ลูกเกิด ยอมเสียดอกไม้ธูปเทียน ข้าวของเงินทองไปเสาะแสวงหาโหราจารย์ ให้ทำนายทายทักบอกฤกษ์งามยามดี หวังให้เกิดสิริมิ่งมงคลแก่ลูกของตน นี้ก็เป็นเครื่องชี้บอกถึงความเป็นผู้มีเมตตาธรรมต่อลูกตั้งแต่ยังไม่เกิด

๓. ฝ่ายผู้เป็นมารดา เวลาลูกถือปฏิสนธิก็เกิดอาการแพ้ท้องต่าง ๆ นานา เช่นอยากทานอาหารมีรสแปลก ๆ บ้าง อยากทำบุญบ้าง คลื่นไส้บ้าง

๔. เป็นหญิงที่มีหทัยดีต่อลูก ถึงจะแพ้ท้อง หรือเป็นอย่างไรไรก็ตาม มารดาก็พยายามที่จะรักษาสุขภาพพลานามัยของตนอย่างเต็มที่ พยายามรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ให้มาก ๆ เพื่อจะได้เป็นปัจจัย

แก่ลูกในท้อง บางทีดึกดื่นเที่ยงคืน ยังลุกขึ้นมารับประทาน ขนมบ้าง อาหารอย่างอื่นมีซุปเป็นต้นบ้าง ถึงจะไม่อยากลุกก็ฝืนใจลุก ไม่อยากรับประทานก็ฝืนใจรับประทาน ทั้งนี้ก็เพราะมีความมุ่งหวังตั้งใจให้อาหารนั้นไปเป็นประโยชน์ต่อลูก ดุจคนปลูกต้นไม้ขยันใส่ปุ๋ย เพื่อให้ต้นไม้เติบโตอ้วนอวบมีผลดกฉะนั้น

๕. บริหารครรภ์ รักษาครรภ์เป็นอย่างดี เช่นเวลาตั้งครรภ์แล้วมารดาจะต้อง ประคับประคองครรภ์ ของตนมาก ไม่ยกของหนัก ไม่รับประทานอาหารเผ็ด ระมัดระวังไม่ให้หกล้มเป็นต้น รวมความว่าระวังตัวอยู่ทุกขณะที่ยืน เดิน นั่ง นอน ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาบุตร ถนอมบุตรผู้อยู่ในครรภ์ ไม่ให้ได้รับความกระทบกระเทือน ไม่ให้แท้งนั่นเอง ข้อนี้ก็เป็นพระคุณของมารดาผู้บังเกิดเกล้าเช่นกัน

๖. เวลาจะคลอดก็ต้องลำบากด้วยกันทั้งมารดาและบิดา คือเวลาครรภ์แก่จะทำงานหนักไม่ได้ ต้องพึ่งสามีเป็นส่วนมาก ผู้ที่อยู่ชนบทยิ่งเห็นชัด เพราะผู้หญิงชาวบ้านต้องตักน้ำ ตำข้าว ทำอาหาร และทำงานบ้านแทบทุกอย่าง ครั้นมีครรภ์แก่ต้องตกเป็นภาระของสามี สามีจะต้องรับภาระแทนแทบทุกอย่าง เริ่มตั้งแต่ตักน้ำ ตำข้าว เก็บผัก เก็บฟืน เลี้ยงวัวควาย หาอาหาร ทำอาหารเองเป็นต้น เพราะผู้อยู่ชนบทห่างไกลความเจริญต้องพึ่งตัวเอง ทำอะไรเองทั้งนั้น น้ำก็ต้องไปตักในบ่อไกล ๆ ฟืนก็ต้องไปหาในป่า อาหารก็ต้องไปแสวงหาไกล ๆ ทั้งนั้น ส่วนผู้อยู่ในแหล่งที่เจริญค่อยยังชั่ว เพราะน้ำอยู่ใกล้ ฟืน ไฟ อาหาร แพทย์หยูกยาสารพัดมีอยู่ใกล้ ๆ แต่ถึงกระนั้นก็ต้องเตรียมเงินไว้ เพราะจะต้องใช้จ่ายเป็นแน่ ๆ นี้ก็เป็นพระคุณของมารดาบิดาอีกประการหนึ่ง

๗. เวลาคลอดจริง ๆ ก็ลำบาก ต้องเลือดตกยางออก บางรายต้องผ่า บางรายพิการ บางรายพอคลอดลูกแล้วเป็นบ้าไปก็มี ข้อนี้ข้าพเจ้าได้เห็นมากับตาแท้ ๆ บางรายเป็นบ้าแก้ผ้าแก้ซิ่นออกไม่รู้ตัวจะรักษาเท่าไร ๆ ก็ไม่หายจนตายไปก็มี บางรายตายไปในขณะที่กำลังคลอดก็มี บางรายต้องวางยาสลบจึงคลอดได้ก็มี ในระหว่างนี้ทั้งมารดาบิดาและญาติมิตรต่างก็ต้องเฝ้าดูปรนนิบัติอุปฐากอย่างสุดความสามารถด้วยกัน แม้คลอดออกมาแล้วสุขภาพก็ยังไม่ดีในทันที บางรายแพทย์ห้ามไม่ให้อุ้มลูกตั้งเดือนก็มี เพราะจะเป็นอันตรายแก่แม่ กว่าสุขภาพจะปกติก็ใช้เวลานานอยู่ ถึงกระนั้นท่านก็มิได้รังเกียจลูก กลับเพิ่มความรัก ความเอ็นดูขึ้นไปอีกเป็นทวีคูณ นี้ก็เป็นพระคุณของมารดาบิดาอีกประการหนึ่ง

๘. ปลอบโยนบุตรผู้ร้องไห้ด้วยนม ด้วยเพลงขับ ด้วยเครื่องกกคืออวัยวะของตน ให้ลูกได้รับไออุ่น จากการสัมผัสกับอวัยวะของมารดา แล้วนอนหลับไปกับทรวงอกของมารดาอย่างเป็นสุข ฝ่ายบิดาก็เช่นเดียวกันเวลามารดาไปธุระลูกร้องไห้ก็ต้องอุ้มเอามากกไว้กับ ทรวงอกหรืออ้อมแขน แล้วปากก็พูดปลอบไปต่าง ๆ นานาเพื่อให้ลูกหยุดร้องไห้ บางครั้งก็ต้องพาเดินไป ๆ มา ๆ อยู่ภายในบ้านนั่นแหละ จะพยายามทำทุกวิถีทางเท่าที่ตนสามารถ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ลูกหยุดร้องไห้รอคอยจนกว่ามารดาของลูกจะกลับมา

๙. ไม่ให้ลมและแดดถูกลูก พยายามปกปักรักษาเป็นอย่างดี ถูกไอแดด ถูกละอองฝนก็ไม่ดี เพราะกลัวลูกจะเป็นหวัดคัดจมูก มดก็มิให้ไต่ ไรก็มิให้กัด ปรนนิบัติอย่างเต็มที่ มิได้แกล้งทำ เกิดมาจาก

ดวงใจอันเต็มเปี่ยมไปด้วยความรัก ความสงสารแท้ ๆ ถ้าจ้างให้ไปทำให้คนอื่นอย่างทำให้แก่ลูกนี้ คงจะได้รับค่าจ้างรางวัลสูงอยู่ แต่ท่านมิได้มุ่งหวังอะไรตอบแทนเลยแม้แต่น้อย ขออย่างเดียวแต่เพียงให้ลูกได้รับความสุขเท่านั้น ท่านก็สุขใจ ชื่นใจแล้ว

๑๐. ตบผ้าขี้ ตีผ้าเยี่ยว เคี้ยวข้าวป้อน นอนไฟ เด็ก ๆ ยังไม่เดียงสา อยากร้องไห้ก็ร้อง อยากขี้อยากเยี่ยวเมื่อไรเขาก็ทำตามอำเภอใจของเขาทั้งสิ้น เพราะยังไม่เดียงสา ดังนั้นภาระต่าง ๆ เช่นผ้าขี้ผ้าเยี่ยวฟอกซักผลัดเปลี่ยนเป็นหน้าที่ของมารดาทั้งสิ้น แม้อาหารก็ต้องระมัดระวัง นอกจากดูดน้ำนมจากหัวอกของแม่แล้ว ยังจะต้องหาอาหารอย่างประณีตอย่างอื่น ๆ อีก มาอุปถัมภ์บำรุงเพื่อให้อ้วนพี มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรงดี สติปัญญาก็จะได้เฉลียวฉลาดดีไปตามกันด้วย โบราณท่านกล่าวสอนไว้ว่า

"พ่อแม่สู้ถนอมกล่อมเกลี้ยงบำรุงเลี้ยงฟูมฟักเป็นหนักหนา ถึงยามหิวก็หาอาหารมาให้ ถึงยามไข้ก็บำรุงปรุงจนหาย ทั้งเปรี้ยวหวานสารพัดจัดหามาไม่วาย จะเที่ยงสายบ่ายเย็นมิได้ว่า" ดังนี้เป็นต้น

๑๑. คุ้มครองป้องกันทรัพย์สมบัติของตนไว้เพื่อลูก หมายความว่า ท่านมีนา สวน เงิน ทอง สมบัติพัสถานต่าง ๆ ท่านก็จะคุ้มครองป้องกัน ทำหลักฐาน ทำพินัยกรรมไว้เพื่อลูกทั้งนั้น โดยมุ่งหวังจะให้ลูกไม่อดอยากยากแค้น มุ่งหวังจะให้ลูกตั้งเนื้อตั้งตัวได้ จะได้ไม่น้อยหน้าต่ำตาคนอื่น ๆ เขา ลูกได้ดีมีสุขพ่อแม่ก็พลอยสบาย ลูกยากจนได้ทุกข์พ่อแม่จะทุกข์ด้วย จนถึงกับนอนไม่หลับ รับประทานไม่ได้เพราะห่วงลูกก็มี

๑๒. นอกจากนี้ องค์สมเด็จพระชินสีห์ยังได้ทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ หน้าที่ ๑๖๘ บรรทัดที่ ๔ เป็นต้นไปว่า

"**พหุการา ภิกฺขเว มาตาปิตโร ปุตฺตานํ อาปาทกา โปสกา อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตาโร**" ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาเป็นผู้ที่มีอุปการคุณต่อลูกมาก เป็นผู้บำรุงเลี้ยงดู รักษา และแสดงโลกนี้แก่ลูก ดังนี้ แล้ว พระ พุทธองค์ ได้ ทรงเทศน์เป็นบาทพระคาถาสอนปวงประชาต่อไปอีกว่า

พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเร
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ ปชาย อนุกมฺปกา

มารดาบิดาเป็นผู้ที่เลี้ยงดูลูก อนุเคราะห์ลูก นักปราชญ์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ทรงเรียกมารดาบิดาว่า "พระพรหมของลูก บุพพเทวดาของลูก บุพพาจารย์ของลูก อาหุเนยยบุคคล คือเป็นพระของลูก" ดังนี้

ถ. ข้อที่ว่า มารดาบิดา เป็นพระพรหมของลูกนั้นหมายความว่าอย่างไร ขอฟังอธิบาย ?

ต. ข้อที่ว่า มารดาบิดา เป็นพระพรหมของลูกนั้นหมายความว่าท่านประกอบไปด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ ของพระพรหมครบ บริบูรณ์ทั้ง ๔ ข้อ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ต่อบุตร

๑. เมตตา ความรักใคร่บุตร เมื่อบุตรอยู่ในท้องมารดาบิดา ย่อมมีจิตประกอบด้วยความรักใคร่เกิดขึ้นในบุตรว่า เมื่อไรหนอเราจึงจะ

ได้เห็นลูกน้อยของเราพร้อมทั้งคลอดออกมาโดยไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน นี้เรียกว่าท่านมีความเมตตาต่อลูก

๒. กรุณา ความสงสาร เมื่อใดบุตรนั้นยังอ่อนนอนหงายอยู่บนผ้าอ้อม ถูกสัตว์ต่าง ๆ เช่น เล็น ยุง บุ้ง ริ้น กัด หรือนอนไม่สบายร้องไห้อยู่ เมื่อนั้นมารดาบิดาย่อมเกิดความสงสารในบุตร เพราะได้ยินเสียงบุตรร้องไห้รีบกุลีกุจอไปจัดการปกปักรักษา ไม่เป็นอันหลับอันนอน ลูกตื่นก็ตื่นด้วย กล่อมให้หลับด้วยสัททสำเนียงเสียงอันไพเราะเพราะพริ้งจับจิตติดใจของลูกจริง ๆ บางครั้งก็ให้ลูกนอนอยู่ในระหว่างถันให้ลูกได้รับความอบอุ่นจากร่างกายของแม่จนหลับไปอย่างแสนสุขแสนสบาย หญิงชายอื่นใดหนอจะเสมอเหมือนดวงใจของแม่ ข้อนี้สมด้วยถ้อยคำที่นักประพันธ์ได้ผูกขึ้นไว้แทนดวงใจของแม่ว่า

อุ่นอะไร หรือจะอุ่น เท่าอกแม่
อุ่นแท้ ๆ แม่จ๋า หาไหนเหมือน
อกคนอื่น หมื่นแสน อาจแชเชือน
อกของแม่ มิเขยื้อน จากลูกเลย
แม่จ๋า พระคุณนั้นสุดจะหาสิ่งใดเหมือน
น้ำใจแม่โชติช่วงเหมือนดวงเดือน เตือนให้ลูกกตัญญูมิรู้วาย ฯ

รักอะไรหรือจะแท้เท่าแม่รัก ผูกสมัครสายเลือดไม่เหือดหาย
รักอื่นยังประจักษ์ว่ารักคลาย จืดจางง่ายไม่จริงดังมารดา ฯ

จะเปรียบเทียบสิ่งใดย่อมไม่ได้ พระคุณแม่นั้นใช่มากนักหนา
เมื่อแม่อยู่อุ่นใจลูกทุกเวลา ได้เห็นหน้าแสนชื่นระรื่นใจ ฯ

๓. มุทิตา ความพลอยยินดีต่อบุตรน้อยของตนในเวลาบุตรตั้งอยู่ในวัยงาม กำลังน่ารัก น่าเอ็นดู น่าดู น่าชม วิ่งเล่นไป ๆ มาๆ อยู่ต่อหน้าแม่ พ่อแม่ย่อมมีใจอ่อนโยน เบิกบาน บันเทิงอยู่ เพราะได้มองดูบุตรน้อย ๆ นั้น ยามพ่อแม่ไปธุระกลับมาก็วิ่งมาต้อนรับสวมกอด แสดงความดีใจอย่างสุดซึ้ง ถึงยามกินก็ให้อยู่ให้กินกับมือของตน ยามร้องไห้ก็ปลอบโยนเอาใจ ยามหลับใหลแม่ก็จับเปลไกว ยามทุกข์แม่ก็พลอยทุกข์ด้วย ยามสุขแม่ก็พลอยสุขด้วย ผิดแม่ก็ให้อภัย ยามเจ็บแม่ก็เหมือนเจ็บด้วยช่วยรักษา เพราะมารดามีพระคุณต่อลูกมากอย่างนี้ ปวงเมธีจึงประพันธ์ถ้อยคำไว้พร่ำสอนบุตรอีกต่อไปว่า

ยามกินแม่ให้กินกับมือแม่ ยามอ้อแอ้แม่รักจักถนอม
ยามไห้แม่ก็ใส่ใจประนอม ขะมุกขะมอมแม่สระชำระกาย
ยามหลับแม่คอยจับเปลไกวกวัด สารพัดรเพลงการงานขยาย
กล่อมเจ้าให้เข้านิทราสบาย ทุกข์หรือภัยแต่สักนิดคอยกีดกัน
เจ้าอยู่สุขแม่สุขพลอยตามเจ้า ครั้นทุกข์เล่าแม่ทุกข์สุขหายหัน
ขวนขวายรนหาสุขทุกคืนวัน แม้ชีวันแม่จะขาดมิขลาดเลย
พร้อมที่จะอภัยให้ทุกเมื่อ รักไม่เบื่อเกลียดไม่ลงเพราะสงสาร
นึกเมื่อตอนอุ้มท้องต้องทรมาน ให้ดื่มธารจากทรวงอกฟกช้ำมา
ความรักของผู้อื่นดายดื่นนั้น ย่อมมีวันจืดจางอย่างน้ำท่า
แต่ความรักของท่านผู้มารดา สุดจะหาจืดหมดสิ้นรสร้าง
ชั่วก็รักดีก็รักหนักเป็นห่วง รักดังดวงจิตจริงไม่ทิ้งขว้าง
มีเมตตาการุณหนุนเป็นทาง มิใช่อย่างรักละเมอหลงเพ้อไป

ตั้งแต่น้อยอุปถัมภ์ค้ำชูลูก ให้ความสุขถนอมนักเลี้ยงรักษา
ยามกินแม่คอยป้อนโภชนา ยามนิทรากล่อมเห่ใส่เปลไกว
ยามเจ็บไข้ยากเย็นแม่เป็นทุกข์ ลูกมีสุขแม่จึงปลื้มลืมทุกข์ได้
รักลูกแสนแหนหวงเหมือนดวงใจ ตีด่าก็เพื่อให้ลูกได้ดี

๔. **อุเบกขา** ความวางเฉย เมื่อบุตรนั้นแต่งงานแล้วสามารถเลี้ยงภรรยา เลี้ยงบุตร แยกครองเรือนตั้งเนื้อตั้งตัวได้ ไม่ยากจนค่นแค้น พ่อแม่ก็วางตนเป็นกลาง คือ เฉย ๆ โดยคิดว่า บัดนี้ลูกของเราสามารถเลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัวได้ตามลำพังของตนแล้ว นี้เรียกว่าท่านมีอุเบกขาต่อลูก ซึ่งเป็นคุณธรรมของท่านข้อสุดท้าย

อาศัยเหตุดังพรรณนามานี้ พ่อแม่ทั้งสองนั้น สมเด็จพระจอมธรรม์จึงตรัสว่า เป็นพระพรหมของลูก เพราะท่านมีความประพฤติเหมือนกันกับ พระพรหมบนพรหมโลกโน้น คือท่านดำรงตนอยู่ในพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในบุตรทั้งหลายครบบริบูรณ์ตามกาลอันสมควร เพราะฉะนั้น มารดาบิดาจึงเป็นผู้มีพระคุณต่อลูกมากเหลือที่จะนับจะประมาณได้ จะเอาท้องฟ้ามหาสมุทรมาเปรียบก็มิได้ ดังนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายจึงประพันธ์ถ้อยคำเตือนใจลูกว่า

อันพระคุณมารดาหาใดเปรียบ บมิได้เทียบเทียมเท่าล้นเกล้าอยู่
สุดที่จะคณนาด้วยตราชู สุดหยั่งรู้หนักเบาว่าเท่าไร
มหาสมุทรสุดฝั่งยังหยั่งรู้ ความลึกคูกว้างยาวสืบสาวได้
อีกขุนเขาโขดเขินและเนินไพร ความกว้างใหญ่วัดขนาดตามมาตรา

อันพิภพว่ากว้างเวิ้งว้างแสน จบดินแดนเลขคำนวณสอบสวนหา
กำหนดได้ครบครันด้วยปัญญา มิใช่ว่าสุดคำนวณประมวลวัด

อีกทั้งห้วงเวหาหนภากาศ ยังสามารถหยั่งทำเขตจำกัด
อาทิตย์จันทร์ดาราสารพัด ทุกส่วนสัดสอบดูรู้ประมาณ

แต่พระคุณมารดาสุดหาช่อง ที่จะป้องกำหนดจดกล่าวขาน
รู้แต่ว่ายิ่งใหญ่ใดมิปาน สุดจะหาญเทียบทำกำหนดนับ

ฉะนี้แน่แม่ของเราเฝ้านับถือ อย่าดึงดื้อฟังว่าอย่าสับปลับ
อย่าถือโทษโกรธขึ้งถึงสำทับ กล่าวบังคับขู่เข็ญเช่นใคร ๆ

ถ. ข้อที่ว่า มารดาบิดา เป็นบุพพเทวดาของลูกนั้น หมายความว่าอย่างไร อธิบาย ?

ต. ข้อที่ว่า มารดาบิดา เป็นบุพพเทวดาของลูกนั้น หมายความว่าท่านเป็นเทวดาองค์แรกก่อนกว่าเทวดาทั้งหลายของลูก อธิบายว่าเทวดานั้นเมื่อกล่าวโดยย่อ มี ๓ จำพวก คือ สมมติเทพ ๑ อุปปัตติเทพ ๑ วิสุทธิเทพ ๑

๑. สมมติเทพ เทวดาโดยสมมติ ได้แก่บุคคลผู้ดีมีตระกูลสูง ทรงความดี มีคุณธรรมสูง คือ ทาน ศีล บริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ไม่โกรธ ไม่เบียดเบียน ขันติ ตบะ และไม่พิโรธ เพราะอาศัยคุณงามความดีของตนทั้งภพก่อนและภพนี้ ประชาชนจึงได้พากันสมมติให้เป็นผู้ประเสริฐ คือเป็นใหญ่กว่าพวกเขาทั้งหลาย ได้แก่พระราชา พระราชินี และพระราชโอรส พระราชธิดา เป็นตัวอย่าง

๒. อุปปัตติเทพ เทวดาโดยกำเนิด ได้แก่ท่านผู้ประกอบด้วยคุณธรรมอันดีงาม เช่น บริจาคทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา สดับตรับฟังพระสัทธรรมเทศนา ประพฤติดีปฏิบัติชอบ มีหิริ ความละอายบาป มีโอตตัปปะ ความสะดุ้งกลัวต่อบาป เมื่อแตกกายทำลายขันธ์แล้วจึงได้ไปบังเกิดเป็นเทวดาในเทวโลกและพรหมโลก นี้เรียกว่าเทวดาโดยกำเนิด

๓. วิสุทธิเทพ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ หมายเอาท่านผู้หมดจดจากกิเลสอาสวะทั้งปวง มีขันธสันดานอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ได้แก่พระอรหันตขีณาสพที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะท่าน ได้เจริญวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นหลักธรรมที่ล้ำเลิศในพระพุทธศาสนานั่นเอง นี้เรียกว่าวิสุทธิเทพ แปลว่าเทวดาผู้บริสุทธิ์ ได้แก่พระอรหันต์ ธรรมดาพระอรหันต์ย่อมไม่คำนึงถึงความผิดอันพวกชนพาลทำแล้ว หวังแต่ความดี ความเจริญ และปฏิบัติเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้นโดยส่วนเดียว ย่อมทำเครื่องสักการบูชาของชนเหล่านั้นให้มีผล มีอานิสงส์มาก เพราะท่านเป็นพระทักขิเณยยบุคคล ฉันใด มารดาและบิดาก็ฉันนั้น ท่านย่อมไม่คำนึงถึงความผิดของลูกทั้งหลายปฏิบัติเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ลูกของตนโดยส่วนเดียว เป็นผู้สมควรแก่เครื่องสักการบูชาของลูก ถ้าลูกผู้ใดนำเครื่องสักการบูชาไปให้ท่าน ลูกผู้นั้นย่อมจะได้รับผลานิสงส์เป็นอันมาก

ลูกจะรู้จักเทวดาเหล่านี้ ก็เพราะมารดาบิดาเป็นผู้แนะนำพร่ำสอน ตลอดจนนำพาให้ได้ประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมนั้น ๆ เช่น ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้นเพื่อให้ลูกได้ตั้งอยู่ในคุณธรรมที่สามารถทำตนให้เป็นเทวดาได้ เพราะฉะนั้น มารดาบิดา จึงชื่อว่า เป็บุพพเทวดาของลูก เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่ลูกก่อนกว่าเทวดาเหล่าอื่นทั้งหมด

ถ. ข้อที่ว่า มารดาบิดาเป็นบุพพาจารย์ของลูก นั้นหมายความว่าอย่างไร อธิบาย ?

ต. หมายความว่า ท่านเป็นอาจารย์ของลูกก่อนกว่า อาจารย์ใด ๆ ทั้งสิ้นอธิบายว่า ท่านเป็นผู้แนะนำพร่ำสอนลูกตั้งแต่เกิด เช่นสอนให้นั่งให้ยืน ให้เดิน ให้นอน ให้เรียก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ป้า อา ลุง เป็นต้น ภายหลังต่อมาอาจารย์อื่น ๆ ตามโรงเรียน ตามวัดเป็นต้น จึงให้ศึกษาศิลปวิชาต่าง ๆ ต่อมาภายหลัง เช่น พุทธิศึกษา หัตถศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา ให้สรณคมน์และศีล ให้บรรพชาอุปสมบท ให้เรียนพระพุทธพจน์ ให้เจริญสมถวิปัสสนากรรมฐาน เป็นตัวอย่าง อาจารย์เหล่านั้นทั้งหมดเรียกว่าปัจฉาจารย์ แปลว่าอาจารย์ที่หลัง ส่วนมารดาบิดาท่านเรียกว่า บุพพาจารย์แปลว่า อาจารย์ก่อน เพราะฉะนั้น มารดาบิดาจึงได้ชื่อว่า เป็นบุพพาจารย์ของลูก

ถ. ในการศึกษาทั้ง ๔ อย่างนั้น คำว่า จริยศึกษาหมายความว่าอย่างไรมีเท่าไร อะไรบ้าง ?

ต. หมายความว่า การศึกษาเกี่ยวกับความประพฤติดี ปฏิบัติชอบทางกาย วาจา ใจ ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ท่านแสดงไว้ ๕ อย่างคือ :–

๑. กุลธมฺโม ความประพฤติธรรมอันเป็นสมบัติประจำตระกูล หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่ามรรยาทประจำตระกูล เช่น ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่เล่นการพนัน ไม่สูบฝิ่นกินกัญชา ยึดมั่นอยู่ในกตัญญูกตเวทิตาธรรม นำวงศ์ตระกูลของตนไปสู่เกียรติคุณชื่อเสียง สร้างตัวอย่างอันดีงามไว้ให้อนุชนรุ่นหลังดูแล้วยึดถือปฏิบัติตามต่อ ๆ ไป ชาวจีนนิยมมาก มักจะสอนลูกสอนหลานให้ยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมเหล่านี้เสมอ

๒. เทสธมฺโม ความประพฤติปฏิบัติธรรมอันเป็นสมบัติประจำท้องถิ่น หรือมรรยาทประจำท้องถิ่นประจำประเทศ เช่น อหึสา ความไม่เบียดเบียน และกุรุธรรมเป็นต้นบางชนบทบางประเทศ ถือธรรมคือความไม่เบียดเบียนกันและกันเป็นมรรยาทอันดีงาม ประจำประเทศเป็นสำคัญยิ่ง บางประเทศถือกุรุธรรม ๕ เป็นมรรยาทประจำครอบครัว ประจำประเทศ แม้ชีวิตก็ยอมเสียสละได้ เพราะเห็นแก่กุรุธรรมทั้ง ๕ อหึงสา โดยองค์ธรรมได้แก่ความรักใคร่กัน ความเอ็นดูกันซึ่งเป็นพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระชินวรสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรานั่นเองดังมีพระบาลีรับรองว่า

อหึสา ปรโม ธมฺโม

ความไม่เบียดเบียนกัน เป็นธรรมอันยอดเยี่ยม คือ เป็นยอด

พระธรรม

ส่วนกุรุธรรมนั้น แปลว่า ธรรมที่ตัดความชั่วอันจะรั่วออกมาทางกายกับวาจา ได้แก่มนุสสธรรม คือ ศีล ๕ นั่นเอง บางประเทศแต่สมัยโบราณมา ถือกันอย่างเคร่งครัดที่สุด ขนาดปักหลักวัดนาไปถูกรูปูเข้าก็รู้สึกกินแหนงแคลงใจ เกรงว่าศีลของตนจะขาดหรือด่างพร้อยไป ดังนี้เป็นตัวอย่าง

๓. ปาสณฺฑธมฺโม ความประพฤติธรรมอันเป็นสมบัติประจำประเพณีที่นิยมนับถือปฏิบัติสืบ ๆ กันมา เช่น ความนิยมรับประทานเจจำศีล ทำบุญวันเกิด ทำบุญวันขึ้นปีใหม่ ทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ทำบุญตรุษสงกรานต์ ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

๔. สมถธมฺโม ความประพฤติปฏิบัติธรรมอันเป็นสมบัติของคนดี ได้แก่การไหว้พระสวดมนต์ เจริญสมถกรรมฐาน ปลูกฝังลูกหลานให้ยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมชั้นสูงจูงจิตใจให้เข้าถึงสมาธิ อบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนใจบุญสุนทรทาน ปลูกเมตตาปรานีต่อกันและสรรพสัตว์ ถ้าใครมีวาสนาบารมีก็ถือบวชตลอดชีวิตเลย ประเพณีนี้เคยมีมาก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกแล้ว เช่นอาจารย์ของพระพุทธองค์คือ อาฬารดาบส และอุทกดาบสก็ได้ประพฤติปฏิบัติมาเป็นอย่างดีจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ประเพณีนี้ก็ยังมีผู้นิยมนับถือปฏิบัติกันอยู่แทบทุกประเทศ

๕. วิปสฺสนาธมฺโม ความประพฤติปฏิบัติธรรมอันสูงส่งละเอียดสุขุมคัมภีรภาพ เป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัทอย่างยอดเยี่ยม เป็นมรดกชิ้นเอกเป็นอมตมรรคอันจะหาซื้อที่ไหนไม่ได้ในโลกนี้ มีอยู่ในพระพุทธ

ศาสนาเท่านั้น องค์สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงประทานไว้ ให้พุทธบริษัทได้ประพฤติปฏิบัติตาม เป็นจริยธรรมขั้นสูงสุด เป็นยอดของจริยธรรมบรรดามีในโลก เพราะกำจัดอนุสัยกิเลสได้เป็นสมุจเฉทประหานมีพระนฤพานเป็นยอดปรารถนา

คำว่า จริยศึกษา หมายถึงการศึกษาให้เข้าใจดี ในจริยธรรม ๕ ประการนี้ น้อมนำไปประพฤติปฏิบัติตาม จะเกิดประโยชน์โสตถิผลอันดีงามแก่ตน ครอบครัว ประเทศ ชาติ ศาสนา เป็นอย่างดียิ่ง

ถ. ข้อที่ว่า มารดาบิดาเป็นอาหุเนยยบุคคลของลูก คือเป็นพระของลูกนั้น หมายความว่าอย่างไร ขอฟังอธิบาย ?

ต. หมายความว่า มารดา บิดา เป็นผู้ควรแก่การบูชาควรแก่การกราบไหว้ ควรแก่การเคารพนับถืออย่างสูงของลูก เพราะฉะนั้นท่านจึงเป็นผู้สมควรรับไทยธรรม คือ ปัจจัย ๔ ได้แก่อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาแก้ไข้ ของลูก เหมือนกันกับพระภิกษุสงฆ์สมควรรับจตุปัจจัยไทยธรรมของชาวบ้านฉะนั้น ข้อนี้มีวัตถุนิทานเป็นเครื่องสาธกยกมาเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้ คือ

ในอดีตกาล มีทายกคนหนึ่งนอนเจ็บอยู่ที่บ้าน ลูกเอากล้วยมาบ่ม ครั้นสุกแล้วก็ใส่ถาดไปถวายพระที่วัด พระท่านบอกว่าให้นำกลับไปถวายพระอยู่ที่บ้านก่อน บุตรก็นำกล้วยกลับมาที่บ้านแต่ไม่พบพระสักองค์ จึงนำกลับไปถวายพระที่วัดอีก พระท่านก็บอกมาอีกโดยทำนองนี้ถึง ๓ ครั้ง ครั้งสุดท้ายจึงตัดสินใจเอากล้วยไปให้พ่อที่นอน

ป่วยอยู่นั้น แล้วนำกลับไปถวายพระที่วัด พระจึงได้รับกล้วยนั้นไว้ ลูกจึงได้ทราบว่า พ่อนี้เป็นพระของลูกดุจพระองค์หนึ่ง เป็นเหตุให้ลูกได้เพิ่มความเคารพคารวะระลึกถึงพระคุณของมารดาบิดาเพิ่มขึ้นอีกเป็นร้อยเท่าพันทวี ตั้งอกตั้งใจปรนนิบัติอุปฐากมารดาบิดาของตนดุจพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลจนตลอดชีวิต ครั้นดับจิตแล้วก็ได้ไปบังเกิดในสวรรค์

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า มารดาบิดาเป็นพระของลูก ท่านเป็นผู้ควรแก่การเคารพบูชาสักการะของลูกดุจพระฉะนั้น เพราะเหตุนั้นมารดาบิดา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า เป็นอาหุเนยยบุคคลของลูก

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๐ หน้าที่ ๑๖๘ ว่า

"พฺรหฺมาติ ภิกฺขเว มาตาปิตูนเมตํ อธิวจนํ ปุพฺพเทวาติ ปุพฺพาจริยาติ อาหุเนยฺยาติ ภิกฺขเว มาตาปิตูนเมตํ อธิวจนํ" เป็นต้น ความว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่า พรหม นั้นเป็นชื่อของ *มารดาบิดา* คำว่า บุพพเทวดา คำว่า บุพพาจารย์ และคำว่า พาหุเนยยบุคคล นั้นเป็นชื่อของมารดาบิดา เพราะเหตุไร ? เพราะท่านเป็นผู้มีอุปการะ มีบุญคุณต่อลูกมาก เป็นผู้บำรุงเลี้ยงลูก และแสดงโลกนี้แก่ลูกดังนี้

ถ. ข้อที่ว่า มารดาบิดา เป็นผู้อนุเคราะห์ลูกนั้นหมายความว่าอย่างไร ?

ต หมายความว่า ท่านยอมฆ่าสัตว์ตัดชีวิตของสัตว์เหล่าอื่นมี ปลา กบ เขียด เป็นต้นบ้าง สละทรัพย์สมบัติพัสดุอย่างใดอย่างหนึ่งของตนเพื่อเลี้ยงดูบุตร และเพื่อประคับประคองป้องกันรักษาบุตรของตนไว้ให้มีอายุยืนยาวนาน ให้มีสรีระร่างกายแข็งแรง ให้มีกำลังใจอันเข้มแข็ง เหตุนั้นท่านจึงได้ชื่อว่า เป็นผู้อนุเคราะห์ลูก

ถ. พระคุณของมารดาบิดานั้น มีมากมายเหลือที่จะนับจะประมาณได้แต่เมื่อจะกล่าวโดยย่อ ๆ พอเหมาะแก่ผู้มีสติปัญญาน้อยจะได้จำไว้แล้วน้อมนำไปปฏิบัติตามจะมีไหม ถ้ามี ๆ เท่าไร อะไรบ้าง ?

ต. เมื่อจะกล่าวโดยย่อ ๆ ก็มีอยู่ คือ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ในสิงคาโลวาทสูตร พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๑ หน้าที่ ๒๐๓ มีอยู่ ๕ ประการ ดังนี้ :—

๑. ปาปา นิวาเรนฺติ ห้ามบุตรจากความชั่ว

๒. กลฺยาเณ นิเวเสนฺติ ให้บุตรตั้งอยู่ในความดี

๓. สิปฺปํ สิกฺขาเปนฺติ ให้บุตรศึกษาศิลปวิทยา

๔. ปฏิรูเปน ทาเรน สํโยเชนฺติ หาภรรยาที่สมควรให้

๕. สมเย ทายชฺชํ นิยฺยาเทนฺติ มอบทรัพย์ให้ในสมัย

ถ. แต่ละข้อมีอธิบายเป็นประการใดบ้าง ขอฟัง ?

ต. ได้, โปรดตั้งใจฟัง มีอธิบายดังนี้ คือ

ข้อที่ ๑ ห้ามบุตรจากความชั่ว อธิบายว่า มารดาบิดานั้นต้องคอยเอาใจใส่ดูแลบุตรอยู่เสมอ เมื่อรู้เห็นว่าบุตรจะทำความชั่วต้องรีบห้ามปรามโดยเร็ว อย่าปล่อยให้ทำลง ถ้าบุตรทำเสียก่อนเมื่อรู้แล้วต้องแนะนำพร่ำสอน หรือลงโทษตามสมควรแก่ความผิด พอจะว่ากล่าวสั่งสอนโดยดีก็ว่ากล่าวสั่งสอน พอจะดุด่าเฆี่ยนตี ก็ดุด่าเฆี่ยนตี ถ้าไม่ทำอย่างนี้ เรียกว่าไม่รักบุตร ธรรมดาการรักบุตร จะต้องชมเวลาบุตรทำความดีตำหนิเวลาบุตรทำความชั่ว ความชั่วในที่นี้ได้แก่ ทุจริต ๑๐ ประการ มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น

วิธีที่จะห้ามนั้น ต้องห้าม ต้องฝึกไปตั้งแต่เด็ก ๆ โบราณท่านสอนไว้ว่า วิธีอบรมลูกนั้นมีอยู่ ๓ ประการ คือ แม่น้ำ ต้นยอ กอไผ่ อธิบายว่า แม่น้ำนั้น หมายความว่า ถ้าลูกทำผิดครั้งแรกให้เตือนดี ๆ ชี้เหตุผลชี้บาปบุญคุณโทษให้เข้าใจก่อน ถ้าทำผิดอีกครั้งที่ ๒-๓ ก็เช่นเดียวกัน พอครั้งที่ ๔ ลองยอดูชมดูในทางดี พอครั้งต่อไปใช้แม่น้ำและต้นยอไม่ไหวแล้วต้องใช้กอไผ่ คือเอาไม้เรียวหวดลงไป เฆี่ยนลงไป อย่าให้บุตรมีนิสัยชั่วติดตัวไป สมตามนัยแห่งภาษิตว่า

"รักบุตรสุดเสน่ห์เอื้อ เอาใจ
ปางผิดบ่แสดงภัย โทษไห้
เยี่ยงนี้ก็นับใน ฐานเกลียด บุตรแฮ
ผิวรักควรคร้าม ผิดต้องตีสอน" ดังนี้

ข้อที่ ๒ ให้บุตรตั้งอยู่ในความดี อธิบายว่าความดีนั้นมีอยู่ ๓ ขั้น คือ ดีขั้นต้น ๑ ดีขั้นกลาง ๑ ดีขั้นสูงสุด ๑

๑. ความดีขั้นต้น ได้แก่ความดีในโลกนี้ เช่นความเป็นคนมีน้ำใจเอื้ออารีต่อเพื่อน เคารพเกรงกลัวต่อมารดาบิดา เป็นคนว่านอนสอนง่าย ไม่ดื้อดึง เป็นคนขยัน เป็นคนรู้จักเก็บรักษาทรัพย์สมบัติ เป็นคนรู้จักคบเพื่อน คือเลือกคบแต่คนดี และรู้จักเลี้ยงชีวิตแต่พอดี พอเหมาะพอควรกับทรัพย์สมบัติของตน คือรู้จักประหยัดมัธยัสถ์

๒. ความดีขั้นกลาง ได้แก่ความเป็นคนมีศรัทธา เชื่อบาปบุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นคนมีศีล คือรักษากายวาจาให้เรียบร้อย เฉพาะอย่างยิ่ง ศีล ๕ ต้องมั่นอยู่เป็นนิตย์ เป็นคนรู้จักบริจาคทำบุญทำทานหัดนิสัยสันดานให้เป็นคนดีในทางศาสนา เป็นนักเสียสละแต่เล็กแต่น้อย และเป็นคนมีปัญญาในทางคดีโลก ทางคดีธรรมพอสมควร ตลอดจนรู้จักไหว้พระสวดมนต์ ฟังธรรม นั่งเจริญสมถกรรมฐาน

๓. ความดีขั้นสูงสุด ได้แก่ความเป็นผู้ไม่ประมาทฉลาดในการไหว้พระ สวดมนต์ เจริญวิปัสสนากรรมฐาน

มารดาบิดาต้องฝึกฝนอบรมบุตรของตนให้ตั้งอยู่ในความดีทั้ง ๓ ขั้นนี้ บุตรจึงจะเป็นบุตรหัวแก้วหัวแหวนดังความมุ่งมาดรปรารถนาของมารดาบิดาได้

ข้อ ๓ ให้บุตรศึกษาศิลปวิทยา ได้แก่ให้บุตรได้เล่าเรียนวิชาความรู้ทางโลกตามสมครแก่กาลสมัย และให้ได้ศึกษาเล่าเรียนความรู้ในทางธรรมอีกด้วย เพราะถ้ามีแต่โลกขาดธรรม จะเป็นเหมือนคน

หัวโตขาลีบ ยืนไม่อยู่คือปกครองตัวไม่ได้ เพราะไม่มีหลักยืน ไม่มีที่พึ่ง ดังนั้นในขณะที่กำลังศึกษาศิลปวิชาในทางโลกอยู่ มารดาบิดาต้องฉลาดหาโอกาสให้ลูกได้บวชเป็นสามเณรในระหว่างโรงเรียนปิดเทอม จะได้รู้ขนบธรรมเนียมมรรยาทอันดีงามของพระภิกษุสามเณร ตลอดจนให้เด็กได้มีโอกาสเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ถ้ามารดาบิดาเข้าใจอบรมลูก นำลูกให้ถูกทางอย่างนี้ เราจะได้พลเมืองดีอย่างน่าภาคภูมิใจมากทีเดียว เพราะศีลธรรม วัฒธรรม เข้าไปจับมั่นอยู่ในนิสัยสันดานตั้งแต่เล็กแต่น้อยจนกระทั่งถึงเป็นผู้ใหญ่เป็นพ่อคนแม่คน เมื่อพ่อพิมพ์แม่พิมพ์ดี หน่อดี พืชดีอย่างนี้ ลูก หลาน เหลน โหลน หลอนก็จะได้สืบพันธุ์อันดีนี้เป็นแน่นอน

ข้อที่ ๔ หาภรรยาที่สมควรให้ อธิบายว่า ถ้าเป็นลูกผู้ชายมารดาบิดาต้องคอยสอดส่องหาสตรีที่ดีด้วย ตระกูล ความรู้ ความประพฤติ รูปร่าง ลักษณะ สมควรที่จะเป็นแม่เรือนที่ดีได้ สมกับตำราของโบราณว่า "รูปสวย รวยทรัพย์ นับวิชา มรรยาท ชาติผู้ดีมีศีลธรรม" ดังนี้ต้องให้เป็นผู้หญิงแท้ รู้จักเรือน ๓ น้ำ ๔ ไม่ใช่เป็นแม่ผู้ยัง แม่กระชังก้นรั่ว แม่ตูดตะกั่ว แม่ขนครัวลงล่าง แม่ย่างม้าเหาะแม่ซุกหัวต่างขอน แม่นอนลาดฟาด หรือเป็นแม่ลิง แม่เลง อย่างโบราณท่านว่าไว้

ถ้าเป็นลูกผู้หญิงก็เหมือนกัน แปลกแต่มารดาบิดาไม่ต้องแสวงหา เพียงแต่เลือกดูผู้ที่จะมาติดต่อกับธิดาของตนเมื่อเห็นสมควรว่าเป็นพ่อผู้ชายแท้ไม่ใช่พ่อผู้แช พ่อผู้เชือน พ่อผู้แช่ หรือพ่อผู้ชุ่ย ก็ยกให้เมื่อไม่เห็นสมควรก็บอกปฏิเสธไป ดังนี้เป็นต้น

แต่สมัยใหม่นี้ โดยมากบุตรธิดาเป็นผู้เลือกเอาเอง แต่จะอย่างไรก็ตาม จำเป็นอยู่เองที่จะพึ่งมารดาบิดาตามลัทธิประเพณีของไทยอยู่นั่นเอง

ข้อที่ ๕ มอบทรัพย์ให้ในสมัย อธิบายว่า สมัยนั้นมี ๔ อย่าง คือ ปฐมสมัย ๑ มัชฌิมสมัย ๑ ปัจฉิมสมัย ๑ สมัยพิเศษ ๑

๑. ปฐมสมัย ได้แก่สมัยเป็นเด็ก มารดาต้องให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ค่าเล่าเรียน ยาแก้ไข้ เป็นต้นจนกว่าลูกจะเรียนจบ มีการงานเป็นหลักฐาน

๒. **มัชฌิมสมัย** ได้แก่สมัยตั้งตัว คือ ตอนแต่งงานเพื่อเป็นผัวเป็นฝา เป็นพ่อบ้านแม่เรือน สร้างฐานะของตัวต่อไป

๓. **ปัจฉิมสมัย** ได้แก่สมัยตอนปลาย ตอนหลัง ๆ ตอนนี้ควรให้อริยทรัพย์ให้มาก แนะนำให้รู้จักเข้าวัดฟังธรรม ปฏิบัติธรรม เจริญกรรมฐานเป็นพิเศษ

๔. **สมัยพิเศษ** ได้แก่เวลาตัดจุก วันเกิด เจ็บหนักเป็นต้น เพื่อให้บุตรได้ทำบุญ

สรุปความว่า มารดาบิดาเป็นผู้มีบุญคุณต่อลูกมาก เมื่อย่อลงมาให้จำง่าย ๆ มีอยู่ ๕ อย่าง คือ ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยา หาสามีภรรยาที่สมควรให้ มอบทรัพย์ให้ในสมัย

ถ. โบราณได้เปรียบพระคุณของมารดาบิดาไว้อย่างไรบ้าง ?

ต. ได้เปรียบไว้ดังนี้ คือจะเอาท้องฟ้ามาเป็นกระดาษสำหรับจดบันทึก

พระคุณของมารดาบิดา เอาแผ่นดินมาเป็นหมึก เอาน้ำในมหาสมุทรมาเป็นน้ำละลายหมึก และเอาภูเขาสิเนรุราชมาเป็นปากกาเขียนก็ไม่สามารถจะจดบันทึกพระคุณของมารดาบิดาให้หมดได้

แม้ในมาตาปิตุคุณสูตร พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงไว้ว่า "ลูกจะให้แม่นั่งบนบ่าขวา ให้พ่อนั่งบนบ่าซ้ายถ่ายอุจจาระปัสสาวะรดลงไปบนบ่าลูก ลูกเป็นผู้เช็ดให้ หาอาหารมาป้อนให้ จนกระทั้งท่านตาย หรือจนกระทั่งลูกตายไป ลูกก็ไม่สามารถจะตอบบุญแทนคุณค่าข้าวป้อนน้ำนมของท่านได้

ถ. เมื่อมารดาบิดาเป็นผู้มีพระคุณต่อลูกมาถึงขนาดนี้ ลูกจะมีวิธีตอบแทนบุญคุณท่านได้โดยวิธีใดบ้าง ?

ต. การตอบแทนพระคุณของท่านนั้น ลูกพึงปฏิบัติเป็น ๒ ประการ คือ ตอบแทนภายนอก ๑ ตอบแทนภายใน ๑

ก. ตอบแทนภายนอก แบ่งออกเป็น ๕ อย่าง คือ

๑. นอบน้อมด้วยกาย แสดงความเคารพด้วยวาจา

๒. สักการะด้วยข้าวต้ม ข้าวสวย เครื่องดื่ม เสื้อผ้า ที่อยู่ที่อาศัย เครื่องอบ เช่น น้ำอบ น้ำหอม น้ำร้อน น้ำเย็น ล้างเท้า นวด ทาน้ำมันเป็นต้น

๓. ปรนนิบัติอุปฐากด้วยหยูกยาในยามไม่สบาย

๔. ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ

๕. ทำกิจการงานของท่าน

ข. ตอบแทนภายใน แบ่งออกเป็น ๘ อย่าง คือ–

๑. ดำรงวงศ์ตระกูล

๒. ฟระพฤติตนให้สมควรที่จะรับทรัพย์มรดก ได้แก่เว้นจากกรรมกิเลส ๔ และเว้นจากอบายมุข ๖

๓. รักษาน้ำใจท่านให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้

๔. ชักนำท่านให้ได้ตั้งอยู่ในศรัทธา

๕. ชักนำท่านให้ได้ตั้งอยู่ในศีล

๖. ชักนำท่านให้ได้ฟังธรรม

๗. ชักนำท่านให้ได้เจริญสมถะ และวิปัสสนากรรมฐาน

๘. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

ถ. ในการตอบแทนทั้ง ๘ ข้อนี้ ข้อไหนสำคัญมากเพระเหตุไร?

ต. สำคัญมากทุกข้อ แต่ที่สำคัญที่สุด ได้แก่ข้อที่ ๗ เพราะข้อนี้ลูกทำการตอบแทนได้ยากมาก ถ้าลูกคนใดทำได้ลูกคนนั้นนับว่าได้ตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดาชั้นดีเลิศแท้ พระพุทธองค์ทรงพระประสงค์เอาข้อนี้เป็นสำคัญ เพราะป้องกันภัยในอบายภูมิให้แก่ท่านได้

ถ. การตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดา ตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกนั้น มีใจความเป็นอย่างไรบ้าง ?

ต. ในทุกนิบาตอังคุตตรนิกาย มาตาปิตุคุณสูตรพระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ใจความว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวว่าเป็นการกระทำตอบแทนได้ง่ายแก่ท่านทั้งสอง คือ มารดาบิดา บุตรพึงประคับประคองมารดาด้วยบ่าข้างขวา พึงประคับประคองบิดาด้วยบ่าซ้าย ลูกมีอายุเป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี และพึงทำการปรนนิบัติอุปฐากด้วยการอบกลิ่นหอม การนวด การ

ให้อาบ การดัด มารดาบิพึงถ่ายอุจจาระบั่สสาวะรดบนบ่าทั้งสองนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลูกจะปรนนิบัติถึงเพียงนั้น ก็ยังไม่เป็นอันลูกทำการตอบแทนแล้วแก่มารดาบิดานั้นเลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถึงแม้ว่าบุตรจะสถาปนามารดาบิดาไว้ในราชสมบัติ ให้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิเสวยราชสมบัติมีรัตนะ ๗ ประการดังมากมาย ถึงอย่างนั้นก็ไม่เป็นอันบุตรกระทำการตอบแทนแล้วแก่ท่านทั้งสองนั้น ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร? เป็นเพราะท่านมีอุปการะต่อบุตรมากได้บำรุงเลี้ยงดูแสดงโลกนี้ให้แก่บุตรทั้งหลาย

การตอบแทนที่ประเสริฐที่สุด

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุตรใดยังมารดาบิดาผู้ไม่มีศรัทธาให้ตั้งอยู่ในศรัทธา ผู้ไม่มีศีลให้ตั้งอยู่ในศีล ผู้ตระหนี่ให้ตั้งอยู่ในการบริจาคทาน ผู้ไม่มีบัญญาให้ตั้งอยู่ในบัญญาข้อนี้หมายเอาภาวนามยบัญญา คือการเจริญวิบั่สสนากรรมฐานจนได้บรรลุมรรค ผล นิพพานด้วยเหตุเพียงเท่านี้ เชื่อว่าบุตรได้ทำการตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดาอย่างสูงที่สุดดังนี้

แม้การปรนนิบัติด้วยเครื่องสักการบูชา การกราบไหว้เคารพยำเกรง อ่อนน้อมสัมมาคารวะเป็นอันดี ก็ชื่อว่าเป็นการปรนนิบัติบำรุงมารดาบิดาเหมือนกัน สมด้วยพระธรรมเทศนาที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในสรหมกสูตรว่า

ตสฺมา หิ เน นมสฺเสยฺย สกฺกเรยฺย จ ปณฺฑิโต
อนฺเนน อโถ ปาเนน วตฺเถน สยเนน จ
อุจฺฉาทเนน นหาปเนน ปาทานํ โธวเนน จ

เพราะเหตุดังที่กล่าวมานั้น ลูกที่ฉลาด พึงนมัสการและสักการบูชามารดาบิดานั้น ด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่นคือทำให้มีกลิ่นหอม ไล้ทาด้วยของหอม การให้อาบน้ำและการล้างเท้า

อธิบาย

ลูกพึงไปสู่ที่บำรุงทุกเช้าเย็น นอบน้อมกราบไหว้โดยทำในใจว่า "สองท่านนี้เป็นบุญเขตอันยอดเยี่ยมของเรา" พึงต้อนรับด้วยเครื่องสักการบูชา จัดข้าวยาคู ภัตร ของ เคี้ยว ของดื่ม ๘ อย่าง หรือ ๑๖ อย่าง จัดผ้านุ่ง ผ้าห่ม เตียง ตั่ง และไล้ทาด้วยของหอม ถึงหน้าหนาวต้มน้ำอุ่นให้อาบ ถึงหน้าร้อนจัดหาน้ำเย็นให้อาบ ล้างเท้าด้วยน้ำร้อนน้ำอุ่น ทาด้วยน้ำมัน บีบนวดตามอวัยวะร่างกาย ฝ่ามือเท้า เป็นต้น เพื่อบรรเทาความเมื่อยขบให้ท่านได้พักผ่อนนอนสบาย

ถ้าเป็นพระพึงบำรุงมารดาบิดาด้วยเครื่องสักการอย่างเดียว เพราะโทษในการบำรุงนี้ไม่มีเลย ในอรรถกถาท่านกล่าวไว้ว่า ถ้าภิกษุนำโยมแม่ไปวัดปรนนิบัติได้ทุกอย่าง แต่อย่าถูกต้อง พึงให้ของเคี้ยวของบริโภคทุกสิ่ง ทุกอย่างด้วยมือของตนเอง ส่วนโยมพ่อนั้น ภิกษุพึงทำกิจทั้งหลายมีการให้อาบน้ำ การนวด เป็นต้น ดุจสามเณรปรนนิบัติพระฉะนั้น

มารดาบิดาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็นพระราชินี ดำรงอยู่ในราชสมบัติ ภิกษุก็ต้องทำการตอบแทนเช่นกัน ภิกษุจะเอาปัจจัย ๔ ให้แก่มารดาบิดาของตน ก็ไม่เป็นการทำศรัทธาไทยให้ตกไป ข้อนี้สมด้วยบาลีในจัมมขันธกะว่า

ก็สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งมีจีวรเป็นจำนวนมาก เธอประสงค์จะให้จีวรนั้นแก่มารดาบิดา จึงบอกความประสงค์แก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายทราบความนั้นแล้ว จึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงอนุญาตว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุให้สิ่ง ของ ๆ ตนแก่มารดาบิดา เราจะพึงว่าอะไร เราอนุญาตให้ภิกษุให้สิ่งของ ๆ ตนแก่มารดาบิดา" ดังนี้

สรุปใจความว่า การตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดานั้น โดยย่อมีอยู่ ๖ อย่าง คือ

๑. ท่านได้เลี้ยงมาแล้วเลี้ยงท่านตอบ

๒. ทำกิจการงานของท่าน

๓. ดำรงวงศ์สกุล

๔. ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก

๕. แนะนำให้ท่านได้ทำบุญทำทาน สมาทานศีล ฟังธรรม เจริญสมถกรรมฐาน และเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนได้ดวงตาเห็นธรรม นำตนให้พ้นทุกข์ประสบสุขอันไพบูลย์ และ

๖. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

เมื่อจะกล่าวโดยย่อที่สุด มีเพียง ๒ อย่างเท่านั้น คือตอบแทนพระคุณท่านด้วยอามิส ๑ ด้วยธรรม ๑

ถ. ลูกมีกี่ประเภทได้แก่ลูกเช่นไรบ้าง และลูกเช่นไรที่พ่อแม่ต้องการมากที่สุด ?

ต. มีอยู่ ๔ ประเภทก็มี มี ๓ ประเภทก็มี ลูก ๔ ประเภทนั้น คือ ลูก ลอก เลิก ลาก

๑. ลูก ได้แก่ลูกที่ประพฤติตนเป็นคนดีเชื่อถ้อยฟังคำของมารดาบิดา เป็นผู้ว่านอนสอนง่าย เลี้ยงมารดาบิดา ประพฤติตนเป็นคนดี มีศีลธรรมดี สร้างตัวได้ดี ช่วยทำกิจการงานของมารดาบิดา ปกครองมรดกของมารดาบิดาให้ดี รักษาวงศ์สกุลได้ดี ชักนำมารดาบิดาให้ได้ทำทาน รักษาศีล ฟังธรรม เจริญสมถะ และวิปัสสนา อย่างนี้เรียกว่า "ลูก" คือลูกแท้ ลูกหัวแก้วหัวแหวนของมารดาจริง ๆ

๒. ลอก ได้แก่ลูกที่ว่ายากสอนยาก มีแต่เที่ยว มีแต่เล่น การงานไม่เอาถ่าน การศึกษาไม่ได้เรื่อง ความประพฤติก็ไม่ดี มีหนี้สินติดตัวเป็นก่ายกอง มีเงินทองเท่าไรก็ไม่เหลือ รับไปเท่าไรไม่มีหวังจะกลับมา มีแต่จะผลาญให้ฉิบหายล่มจมไปถ่ายเดียว ไม่รู้จักสร้างตัว มัวเมาประมาท มั่วสุมอยู่กับอบายมุขทั้ง ๖ คือ ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน เที่ยวดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำการงาน ลูกอย่างนี้เรียกว่า "ลอก" คือลอกทรัพย์สมบัติของมารดาบิดา มีนา สวน ช้าง ม้า วัว ควาย ก็นำไปจำนองจำนำหมด เพิ่มแต่ความเสื่อม เพิ่มแต่ความเดือดร้อนให้แก่ตัวเองและมารดาบิดาญาติมิตร

๓. เลิก ได้แก่ลูกที่ไม่เอาถ่าน การงานจับจด ไม่เป็นหลักฐาน เที่ยวมาขอแต่เงินทองมารดาบิดา เลี้ยงตัวไม่คุ้ม เลี้ยงครอบครัวไม่คุ้ม พริกก็ขอ เกลือก็ขอ อะไร ๆ ก็ขอแต่กับมารดาบิดา เมื่อมารดาบิดาไม่มีให้ก็โกรธ แนะนำพร่ำสอนก็โกรธ บางคนหอบข้าวของหนีไปอยู่กับคนอื่น บางคนถึงกับหนีไปกินยาตาย หนีไปผูกคอตาย บางคน

วิ่งตามผู้ชายไปก็มี ไปแย่งเอาลูกเอาผัวเขาก็มี ไม่กล้ามาเหยียบบ้านมารดาบิดา ลูกชนิดนี้เรียกว่า เลิก

๔. ลาก ได้แก่ลูกที่ประพฤติตนเป็นคนไม่ดี เช่นเป็นโจรผู้ร้าย เที่ยวลัก เที่ยวปล้น เที่ยวซุกซ่อนต่าง ๆ นานาถูกเจ้าหน้าที่จับได้ต้องขึ้นศาล มารดาบิดาวงศาคณาญาติพลอยเน่าพลอยเหม็นไปด้วยเสียวงศ์สกุล

อีกประการหนึ่ง ได้แก่ลูกที่แย่งมรดกของมารดาบิดาแย่งสวนแย่งนา แย่งทรัพย์สมบัติของมารดาบิดา ของพี่ ๆ น้อง ๆ ฟ้องร้องกันถึงโรงถึงศาล ลูกชนิดนี้ท่านเรียกว่า ลาก คือ ลากมารดาบิดาลากพี่น้องญาติมิตรขึ้นโรงพักขึ้นศาล เป็นลูกไม่ดีแท้

ถ. ในลูก ๔ ประเภทนี้ ลูกประเภทไหนเป็นลูกดีแท้ควรแก่การยกย่องสรรเสริญของนักปราชญ์ เพราะเหตุไร ?

ต. ลูกประเภทที่ ๑ เพราะเป็นลูกกตัญญูกตเวที รู้จักพระคุณของมารดาบิดา และรู้จักทำการตอบแทน เป็นลูกหัวแก้วหัวแหวนของมารดาบิดา เพียบพร้อมไปด้วยองค์คุณของลูกจริง ๆ ลูกประเภทนี้หาได้ยากมาก มารดาบิดาต้องการเป็นนัมเบอร์หนึ่ง ถ้าใครมีลูกอย่างนี้ดียิ่งกว่าถูกลอตเตอรี่รางวัลที่หนึ่งทีเดียว

ส่วน ลอก เลิก ลาก นั้นมารดาบิดาไม่ปรารถนาเลย ทุกภพทุกชาติ เป็นลูกอัปรีย์จัญไร ไร้วาสนา พาให้มารดาบิดาล่มจมเดือดร้อน ดังนั้น ท่านจึงไม่ต้องการ

ถ. ลูก ๔ ประเภทเท่าที่แสดงมานี้ก็พอเข้าใจดีแล้ว แต่อยากทราบลูก ๓ ประเภทต่อไป ?

ต. ลูก ๓ ประเภทนั้น คือ:—

๑. อภิชาตลูก ลูกยิ่งกว่ามารดาบิดา

๒. อนุชาตลูก ลูกเสมอมารดาบิดา

๓. อวชาตลูก ลูกต่ำกว่ามารดาบิดา

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎกว่า **"ตโย เม ภิกฺขเว ปุตฺตา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึ อภิชาโต อนุชาโต อวชาโต"** เป็นต้น ความว่า ภิกษุทั้งหลาย บุตรในโลกนี้มีปรากฏอยู่ ๓ จำพวก คือ อภิชาตลูก อนุชาตลูก อวชาตลูก

๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อภิชาตลูกเป็นอย่างไรเล่า ภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาของบุตรใดในโลกนี้ ไม่ถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งที่ระลึก ไม่งดเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท และไม่งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้ทุศีล มีธรรมอันลามก ส่วนลูกของเขาเป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก ตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ มีธรรมอันดีงาม ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แหละเรียกว่า "อภิชาตลูก"

๒. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนุชาตลูกเป็นไฉนเล่า ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก มีศีล มีกัลยาณธรรม และลูกของเขาก็เป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก มีศีล ๕ เป็นนิจศีล มีกัลยาณธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แหละเรียกว่า "อนุชาตลูก"

๓. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อวชาตลูกเป็นไฉนเล่า ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ เป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก มีศีล ๕ เป็นนิจศีล มีกัลยาณธรรม ส่วนลูกของเขาไม่ถึงพระ-รัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก เป็นคนทุศีล มีธรรมอันลามก ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แหละเรียกว่า "อวชาตลูก"

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลูก ๓ จำพวกนี้แลมีอยู่ในโลก แล้วพระ-พุทธองค์ได้ตรัสเป็นบาทพระคาถาต่อไปว่า

อภิชาตํ อนุชาตํ ปุตฺตมิจฺฉนฺติ ปณฺฑิตา
อวชาตํ น อิจฺฉนฺติ โย โหติ กุลคนฺธโน
เอเต โข ปุตฺตา โลกสฺมึ เย ภวนฺติ อุปาสกา
สทฺธาสีเลน สมฺปนฺนา วทญฺญู วีตมจฺฉรา
จนฺโทวพฺภฆนา มุตฺโต ปริสาสุ วิโรจเร.

บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมปรารถนาอภิชาตลูกและอนุชาตลูก แต่ไม่ปรารถนาอวชาตลูก เพราะเป็นผู้ตัดสกุล ลูกทั้ง ๓ จำพวกเหล่านี้ มีอยู่พร้อมในโลก ลูกเหล่าใดเป็นอุบาสก มีศรัทธา มีศีล รู้ถ้อยคำของยาจก ปราศจากความตระหนี่ลูกเหล่านั้นย่อมไพโรจน์ ในบริษัททั้งหลาย เหมือนกันกับพระจันทร์พ้นจากก้อนเมฆรุ่งเรืองอยู่ฉะนั้น

ถ. ลูกอกตัญญู มีลักษณะเป็นอย่างไร ให้โทษอย่างไร ยกตัวอย่างประกอบอธิบาย ?

ฅ. ลูกที่ไม่ตั้งอยู่ในคุณธรรม ๖ ประการคือ หรือ ๑๓ ประการ ดังที่ได้บรรยายมาแล้วนั้น เป็นลักษณะของลูกอกตัญญู คือ ลูกไม่รู้จักบุญคุณของผู้มีพระคุณ และไม่รู้จักตอบแทนพระคุณของมารดาบิดา

โทษของความอกตัญญูนั้น มีมากมายหลายประการ ทั้งภพนี้และภพหน้า จะยกมาพอเป็นตัวอย่าง คือ-

๑. ทำให้เป็นคนยากจนค่นแค้น

๒. เสียชื่อเสียง

๓. ถูกติฉินนินทา

๔. ทำมาค้าขายไม่ขึ้น

๕. มีสิ่งของเงินทองหรือทรัพย์สมบัติใด ๆ ก็ฉิบหายไปด้วยภัยต่าง ๆ เช่น ถูกไฟไหม้ ถูกน้ำท่วม ถูกโจรลัก ถูกโจรปล้น ถูกโกง ถูกริบ ถูกปรับ เป็นต้น

๖. เสื่อมจากประโยชน์ทั้ง ๓

๗. ไม่พ้นภัย ไม่พ้นทุกข์ ไม่เจริญด้วย ลาภ ยศ เป็นต้น

๘. ไม่ได้รับความยกย่องสรรเสริญ

๙. ไม่เป็นศิริมิ่งมงคลแก่ตนเอง

๑๐. เมื่อแตกตายทำลายขันธ์ ก็จะได้เสวยทุกข์ในอบายภูมิ คือ ตกนรกบ้าง เป็นเปรตบ้าง เป็นอสุรกายบ้าง เป็นสัตว์ดิรัจฉานบ้าง

ตัวอย่างประกอบอธิบาย คือ

๑. เรื่องมิตตวินทุ

ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ลูกชายของเศรษฐีคนหนึ่ง ชื่อมิตตวินทุ เป็นผู้ไม่มีศีล ไม่มีศรัทธา ส่วนมารดาบิดาเป็นผู้มีศีล มีศรัทธา ได้เจริญวิปัสสนาจนได้เป็นพระโสดาบัน วันหนึ่งลูกชายจะไปค้าขายทางเรือ แม่ห้ามไม่ให้ไป ลูกไม่ยอมฟัง แม่จับมือไว้ลูกสลัดแม่ออก ตีแม่ให้ล้มลงแล้ววิ่งลงเรือไปยังทะเลหลวง พอครบ ๗ วันเรือได้หยุดนิ่งไม่เคลื่อนไหว ชาวเรือจึงจับสลากเพราะคิดว่าจักมีคนกาฬกิณีอยู่ในเรือ สลากได้ตกในมือของมิตตวินทุถึง ๓ ครั้ง ชาวเรือจึงจับเขาโยนลงน้ำทะเล เขาอาศัยแผ่นกระดานไปถึงเกาะแห่งหนึ่งซึ่งเป็นอุสสุททนรก มีประตู ๔ ด้าน แต่ชายคนนั้นเห็นนรกเป็นเมืองสวรรค์ที่สวยสดงดงามมาก เพราะกำลังแห่งกรรมที่ทุบตีมารดาดลบันดาลให้เขาเห็นเป็นอย่างนั้น เขาเห็นกงจักรเป็นดอกบัว เห็นเครื่องจองจำสัตว์นรกเป็นเครื่องประดับ เห็นเลือดที่ไหลออกจากร่างกายสัตว์นรกเป็นแก่นจันทน์หอม เป็นเครื่องลูบไล้ ได้ยินเสียงสัตว์นรกคร่ำครวญเป็นเสียงเพลงขับที่ไพเราะเสนาะหูเขา ถูกกงจักรหมุนอยู่บนศีรษะทนทุกข์ทรมานอยู่สิ้นกาลช้านาน ทั้งนี้เพราะโทษที่เขาอกตัญญู และทุบตีมารดาจึงได้รับผลเช่นนั้น

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า ลูกอกตัญญูไม่รู้จักบุญคุณของพ่อแม่ ไม่เชื่อฟังคำของพ่อแม่เป็นต้น ย่อมจะได้รับทุกข์ทรมานทั้งชาตินี้ชาติหน้า

๒. เรื่องบุรุษปฏิบัติผิดต่อมารดาบิดามีโทษมาก

ในอดีตกาลมีชายคนหนึ่ง ถูกภรรยายุแหย่ เมาเมีย ลืมแม่ ลืมพ่อ จนตกลงปลงใจจะฆ่าพ่อแม่ของตน ซึ่งเป็นคนตาบอดทั้ง ๒ ข้าง ลูกชายที่เมาเมียจึงลวงพ่อแม่ว่า จะพาไปเยี่ยมญาติต่างบ้านต่างเมือง อัญเชิญท่านทั้งสองขึ้นเกวียนตนขับไปเองจนถึงกลางดง พอถึงกลางดงแล้ว บอกให้พ่อแม่ทราบว่า ในดงนี้มีโจรผู้ร้ายมากลูกจักลง แล้ววางเชือกไว้ในมือของพ่อแม่ ส่วนตนเองลงจากเกวียนไปแล้วทำเป็นเสียงโจรดังขึ้น ทุบตีพ่อแม่ของตน ท่านทั้งสองตาบอดจำลูกไม่ได้ จึงคร่ำครวญเพื่อลูกของตนอย่างเดียวว่า ลูกที่รักของพ่อแม่เอ๋ย พวกโจรกำลังจะฆ่าพ่อแม่ ขอให้ลูกรักจงรีบวิ่งหนีไปให้ไกล ๆ เถิด พอลูกได้ยินคำนี้เลยหายเมาเมีย นึกถึงพระคุณของท่านได้ว่า พ่อแม่ของเรานี้ถูกเราทุบตีอยู่ ก็ยังคร่ำครวญเพื่อประโยชน์แก่เราฝ่ายเดียว เราทำกรรมหยาบช้าลามกมาก ไม่สมควรแก่เราเลย เขาจึงตัดสินใจปลอบพ่อแม่เข้ามานวดมือนวดเท้า พูดปลอบว่า คุณพ่อคุณแม่จ๋า พวกโจรหนีไปแล้ว ได้นำท่านทั้งสองกลับมายังเรือนของตนตามเดิมอีก

ด้วยผลกรรมเพียงเท่านี้ เขาตายแล้วได้ไปตกนรกสิ้นกาลช้านาน ด้วยเศษบาปยังเหลืออยู่จึงถูกโจรทุบตีให้ตายตั้ง ๑๐๐ ชาติ ชาติสุดท้ายชายคนนั้นก็คือพระมหาโมคคัลลานะนั่นเอง ท่านได้บวชในพระพุทธศาสนา เจริญวิปัสสนาจนได้เป็นพระอรหันต์ เป็นอัครสาวกข้างซ้ายของพระศาสดา ถึงกระนั้น กรรมที่ท่านประหารพ่อแม่แต่ปางก่อนโน้น ยังตามมาให้ผล คือท่านถูกโจรล้อมทุบตีถึง ๓ ครั้ง จนท่านปรินิพพาน

นิทานเรื่องนี้ สอนให้รู้ว่า ลูกที่ปฏิบัติผิดในพ่อแม่มีโทษมาก เหลือที่จะนับประมาณ เพราะเหตุฉะนั้นลูกทั้งหลายจงพากันสังวรระมัดระวังในเรื่องนี้ให้มากจงพากันปรนนิบัติพ่อแม่ให้ดี อย่าประมาท ทำให้สมกับที่ท่านรัก ให้สมกับที่ท่านเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาต่อเรา เฝ้าทะนุถนอมกล่อมเกลี้ยงบำรุงเลี้ยงฟูมฟักเป็นหนักหนาปวงประชาจงจำตามธรรมเทอญ

ถ. ลูกกตัญญูกตเวที คือลูกที่ได้ตั้งอยู่ในคุณธรรม ๑๓ ประการ หรือ ๖ ประการดังที่ได้บรรยายมาแล้วนั้นเข้าใจดีแล้ว แต่อยากทราบว่า ผลที่จะได้รับในโลกนี้ และโลกหน้าจะเป็นอย่างไรบ้าง ยกตัวอย่างประกอบด้วย ?

ต. ลูกผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ประกอบด้วยความกตัญญูกตเวทีในมารดาบิดานั้น ย่อมจะได้รับผลสุดที่จะนับประมาณได้ จะยกมาพอเป็นตัวอย่างดังนี้ คือ :—

๑. เป็นมหากุศล คือเป็นเนื้อนาบุญอันสำคัญของลูก
๒. ลูกจะไม่เสื่อมจากประโยชน์ภพนี้ ประโยชน์ภพหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง
๓. จะพ้นภัยต่าง ๆ มีอุทกภัย โจรภัย อัคคีภัย ทุพภิกขภัย เป็นต้น เช่น สุวรรณสามดาบส
๔. จะพ้นทุกข์ต่าง ๆ มีทุกข์ทางกาย และทุกข์ทางใจ เช่นแร้งโพธิสัตว์เป็นตัวอย่าง

๕. จะได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เช่น พระยานกแขกเต้า นายสุตนะเป็นตัวอย่าง

๖. พ้นจากภัยในอบายภูมิ

๗. พ้นจากอันตรายต่าง ๆ เช่น รามบุรุษ เป็นตัวอย่าง

๘. ร้อนถึงเทวดา เช่น นางกัจจานีเป็นตัวอย่าง

๙. เข้าถึงพรหม เช่น ดาบส ๒ พี่น้อง

๑๐. ตายไปมีคนระลึกถึง และสร้างอนุสาวรีย์ให้ เช่น พระยาช้าง-โพธิสัตว์

๑๑. เป็นพลวปัจจัยให้ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน

๑๒. นักปราชญ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ทรงรับรองไว้ว่า

ตาย นํ ปาริจริยาย มาตาปิตูสุ ปณฺฑิตา
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ

เพราะการปรนนิบัติมารดาบิดานั้นแล บัณฑิตทั้งหลายจึงยกย่องสรรเสริญลูกในโลกนี้นี่เอง เมื่อเขาตายไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ด้วยสมบัติทิพย์ทั้งหลาย ดังนี้

สรุปใจความว่า ลูกกตัญญูกตเวที บำรุงมารดาบิดย่อมได้บุญมาก ย่อมพ้นภัย ไม่ตกทุกข์ได้ยาก ย่อมเจริญรุ่งเรืองในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ เช่นสุวรรณสาม ถึงถูกยิงด้วยลูกศรกำซาบด้วยยาพิษก็พ้นจากทุกข์ คือความตายได้ ไปสู่สำนักยักษ์ก็พ้นจากทุข์ได้ เช่นคนตก

ยากชื่อสุดนะ แม้ตกไปในสถานที่เขาหวงแหนรักษา ก็พ้นจากทุกข์ได้ เช่นเนื้อชื่อนันทิยะ แม้ติดบ่วงก็พ้นจากบ่วงพ้นจากทุกข์ได้ เช่นพระยาแร้ง พระยานกแขกเต้า แม้ถูกผูกด้วยเครื่องผูกก็หลุดพ้นได้ เช่นพระยาช้างเป็นตัวอย่าง เมื่อจะกล่าวโดยย่อที่สุด ผลแห่งความกตัญญูกตเวทีก็คือให้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัตินั่นเอง จะยกตัวอย่างมาประกอบดังนี้ คือ

๑. ตัวอย่างลูกแก้วของมารดาบิดา

ในกรุงสาวัตถี ได้มีบุตรเศรษฐีคนหนึ่ง ฟังธรรมเทศนาของพระศาสดา เกิดศรัทธาเลื่อมใส ขอลามารดาบิดาออกบวช ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนมารดาบิดาของท่านจำเดิมแต่เวลาที่ลูกชายบวชแล้ว ทรัพย์สมบัติก็ร่อยหรอลงไปตามลำดับจนถึงกับต้องขอทานเขาเลี้ยงชีวิต เป็นผู้ที่น่าสงสารอย่างยิ่ง พระลูกชายบวชได้ ๑๒ พรรษา ได้ทราบข่าวว่ามารดาบิดายากจน จึงคิดจะลาสึกไปเลี้ยงท่าน ไปทูลลาพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสว่า เป็นพระก็สามารถเลี้ยงมารดาบิดาได้ ตั้งแต่นั้นมา เมื่อท่านบิณฑบาตรได้ก็นำไปเลี้ยงมารดาได้สังฆทาน ได้ผ้านุ่งผ้าห่มมา ก็นำไปให้แก่มารดาบิดา ท่านมีความกังวลปรนนิบัติมารดาบิดาจนตัวเองซูบผอม มีผิวพรรณหม่นหมอง เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบ ตรัสประทานสาธุการถึง ๓ ครั้งว่า สาธุ สาธุ สาธุ ตรัสต่อไปว่าเธอตั้งอยู่ในหนทางที่เราดำเนินมาแล้ว ทรง

เล่าเรื่องสุวรรณสามชาดกให้พระสงฆ์ฟัง ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายการเลี้ยงมารดาบิดาเป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลาย แล้วทรงประกาศสัจจะทั้งหลาย ผลสุดท้ายภิกษุผู้เลี้ยงมารดาบิดาได้เจริญวิปัสสนาตาม ได้รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจจธรรมทั้ง ๔ สำเร็จเป็นพระโสดาบัน

นิทานเรื่องนี้ชี้ให้เห็นได้อย่างเด่นชัดแล้วว่า ผู้ที่เลี้ยงมารดาบิดา ย่อมได้รับแต่ความยกย่องสรรเสริญจากนักปราชญ์ และเป็นสิริมิ่งมงคลแก่ตนเอง ทั้งภพนี้และภพหน้า สามารถเป็นพลวปัจจัยให้ผู้นั้นได้สำเร็จมรรคผลนิพพาน ดังภิกษุรูปนี้เป็นตัวอย่าง

๒. เรื่องสุวรรณสามดาบส

พระพุทธเจ้าของเรา เสวยพระชาติเป็นดาบสชื่อ สุวรรณสาม อาศัยอยู่ในอาศรมใกล้ฝั่งแม่น้ำชื่อมิคคสัมมตาในกรุงพาราณสี ปฏิบัติมารดาบิดาของตนผู้ตาบอด โดยความเคารพนบน้อมเป็นอันดี

ในสมัยนั้น พระเจ้าแผ่นดินกรุงพาราณสี นามว่ากบิลยักษ์ มอบราชสมบัติให้แก่มารดาด้วยความโลภเนื้อ เสด็จไปสู่ป่าหิมพานต์ ทรงฆ่าเนื้อเสวยด้วยพระองค์เอง พอถึงที่อยู่ของดาบส ทรงพบรอยเท้าเนื้อที่ท่าตักน้ำดื่มของสามดาบส ทรงทำซุ้มด้วยกิ่งไม้ซ่อนพระองค์อยู่ ทรงเห็นสามดาบสแวดล้อมไปด้วยหมู่เนื้อมาอาบน้ำ จึงยิงด้วยลูกศรอันกำซาบด้วยยาพิษ พระโพธิสัตว์ล้มลงนอนสอดหาบุคคลผู้ทำผิด ได้กล่าววาจาอย่างอ่อนหวาน

พระราชาทรงสดับวาจานั้น ทรงดำริว่า ผู้นี้แม้ถูกเรายิงล้มลงแล้ว ยังไม่ด่า ยังไม่บริภาษเรา กลับร้องเรียกด้วยถ้อยคำอันไพเราะน่ารัก น่าสงสาร น่าเอ็นดู แล้วเสด็จไปหาสามดาบสนั้น เห็นสามดาบสประสบทุกข์พระองค์ทรงกรรแสง

ในกาลนั้น เทพธิดาชื่อ วสุนธรี ผู้อยู่ประจำเขาคันธมาศน์เคยเป็นมารดาของมหาสัตว์ในอัตตภาพที่ ๗ รู้เหตุนั้นแล้วคิดว่า ถ้าเราจักไม่ไป ณ ที่นั้นไซร้ พ่อสามะบุตรของเราจักตาย เมื่อเขาตายแล้วมารดาบิดาก็จักไม่มีอาหารกิน จักซูบผอมแล้วตายไปตามกัน แม้พระราชาก็จักมีพระหฤทัยแตก สวรรคต แต่เมื่อเราไปแล้ว พระราชาจักเสด็จไปสู่อาศรม นำมารดาบิดาของพ่อสามะมา ครั้นมารดาบิดามาถึงแล้วจักทำสัจจกิริยา แม้เราก็จักทำ บุตรของเราจักรอดชีวิตด้วยอาการอย่างนี้ แม้มารดาบิดาผู้ตาบอดก็จักกลับตาดี พระราชาทรงสดับธรรมเทศนาแล้วเสด็จไปสู่พระนครทรงทำบุญมีทาน ศีล เป็นต้น ครองราชสมบัติโดยธรรม แล้วจักไปเกิดในสวรรค์ ดังนี้แล้วไป ณ ที่นั้นมีกายไม่ปรากฏยืนอยู่ในอากาศ กล่าวว่ามหาราชเจ้าพระองค์จงทรงเลี้ยงมารดาบิดาของพ่อสามะทั้ง ๒ ผู้มีตาบอดเหมือนดังพ่อสามะเถิด เมื่อเป็นเช่นนั้นพระองค์จักไปสู่สุคติ

พระราชาสดับคำนั้นแล้ว เสด็จไปยังอาศรม เพื่อบำรุงมารดาบิดาของพ่อสามะนั้น ตรัสบอกเรื่องราวนั้นทั้งหมด เมื่อมารดาบิดาของ

พ่อสามะทูลว่า มหาราชเจ้า ถ้าอย่างนั้นขอพระองค์โปรดนำข้าพเจ้าทั้ง ๒ ไป ณ ที่นั้นด้วยเถิด พระราชาได้ทรงทำอย่างนั้น แล้วมารดาบิดาได้ทำสัจจกิริยา แล้วยาพิษในกายของลูกก็สูญหายไป ลูกนอนพลิกตัวแล้ว นางเทพธิดาได้ทำสัจจกิริยาแล้วยาพิษก็สูญหายไป

ในเวลาจบสัจจกิริยาของเทพธิดานั้น สามดาบสหายโรคลุกขึ้นได้ ความอัศจรรย์ทั้งปวงคือ ความหายโรค ๑ ตาของมารดาบิดาที่บอดกลับเป็นตาดี ๑ อรุณขึ้น ๑ ความที่คนทั้ง ๔ นั้น ปรากฏในอาศรมด้วยอานุภาพเทพดา ๑ ได้มีในขณะเดียวกัน

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์จึงแสดงธรรมแก่พระราชาว่า

โย มาตรํ ปิตรํ วา มจฺโจ ธมฺเมน โปสติ
เทวาปิ นํ ติกิจฺฉนฺติ มาตาเปติภรํ นรํ
โย มาตรํ ปิตรํ วา มจฺโจ ธมฺเมน โปสติ
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ

"นรชนใด เลี้ยงมารดาบิดาโดยธรรม นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญนรชนนั้นในโลกนี้เอง นรชนนั้นตายแล้วย่อมบันเทิงอยู่ในสวรรค์"

ผลที่สุดพระราชามีพระราชหฤทัยยินดี ทรงสมาทานศีล ๕ ทรงไหว้พระโพธิสัตว์ ทรงทำบุญมีทานเป็นต้น ทรงครองราชสมบัติโดยธรรม ในเวลาสิ้นพระชนมายุได้เสด็จเข้าถึงสวรรค์ ส่วนพ่อสามะยังฌานอภิญญาให้เกิดแล้ว เข้าถึงพรหมโลกพร้อมกับมารดาบิดา

นิทานเรื่องนี้ สอนให้รู้ว่า ลูกที่ปรนนิบัติมารดาบิดาย่อมพ้นจากทุกข์ ได้รับความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

๓. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

พราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อว่า ราธะ อยู่ในกรุงราชคฤห์ บุตรภรรยาไม่นับถือ จึงไปสู่พระเวฬุวันขอบรรพชา ภิกษุบางพวกเห็นว่าพราหมณ์คนนี้แก่ ไม่อยากจะให้บวช

พระศาสดาทรงทราบเหตุนั้นแล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายใครระลึกถึงอุปการะของพราหมณ์นั้นได้ พระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ระลึกได้ คือพราหมณ์นี้ได้สั่งให้เขาถวายอาหารแก่ข้าพระองค์ทัพพีหนึ่ง พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสว่า สาธุ สาธุ สารีบุตร สัตบุรุษ ทั้งหลายเป็นผู้กตัญญู เป็นผู้กตเวที สารีบุตร ถ้ากระนั้นเธอจงให้พราหมณ์นั้นบวชเถิด จงให้พราหมณ์นั้นอุปสมบทเถิด ท่านพระสารีบุตรให้ราธพราหมณ์นั้นบวชแล้ว พาไปอยู่ในอาวาสของตน ถวายบิณฑบาตรอันประณีตซึ่งเป็นส่วนของตนแก่ท่าน สอนวิปัสสนากรรมฐานให้ ไม่ช้าไม่นานราธภิกษุก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ครั้งนั้น พระสงฆ์ได้ประชุมสนทนากันว่า พระสารีบุตรเถระเป็นผู้กตัญญูกตเวที พระศาสดาทรงสดับคำนั้นตรัสว่า สารีบุตรเป็นผู้กตัญญูกตเวทีในชาตินี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในชาติก่อน สารีบุตรเกิด

เป็นช้าง ก็เป็นผู้กตัญญูกตเวทีเหมือนกัน แล้วตรัสอลีนจิตตชาดก ใน ปฐมวรรคทุกนิบาต

นิทานเรื่องนี้ชี้ให้เห็นได้อย่างเด่นชัดแล้วว่า บุคคลผู้กตัญญูกต-เวที เป็นบุคคลหาได้ยากแท้ และเป็นมงคลอันสูงสุดแก่ผู้นั้นเอง นักปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ก็ได้ยกย่องสรรเสริญไว้ เทวดาก็ชม พรหมก็สรรเสริญ ชื่อว่าเป็นผู้ดำเนินตามวงศ์ของนักปราชญ์

๔. เรื่องพระอานนท์เถรเจ้า

พระเถระมีสัทธิวิหาริกประมาณ ๕๐๐ รูป ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งเป็นผู้มีอุปการะแก่ท่านมาก ขยันปรนนิบัติอุปฐากท่าน คือ กวาดบริเวณ ตั้งน้ำใช้น้ำฉันไว้ ถวายไม้ชำระฟัน น้ำล้างหน้าและน้ำอาบ ชำระเวจกุฏิ เรือนไฟ เสนาสนะ นวดมือ นวดเท้า นวดหลัง เป็นต้น

วันหนึ่ง พระเถระไปสอนธรรมในวังของพระเจ้าโกศล พระ-เจ้าโกศลถวายผ้าสาฎกมา ๕๐๐ ผืน ท่านได้ถวายแก่พระภิกษุหนุ่มรูปนั้นทั้งหมด เพราะเห็นว่าท่านเป็นผู้มีอุปการะมาก

ภิกษุหนุ่มนั้น ได้แบ่งผ้าสาฎกทั้งหมดถวายแก่ภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์ของตน ภิกษุเหล่านั้นทำเป็นจีวรนุ่งและห่ม แล้วไปสู่สำนักของพระศาสดา ถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชื่อว่าการให้ เพราะเห็นแก่หน้าของพระโสดาบันยังมีอยู่หรือ ? พระพุทธ

องค์ตรัสตอบว่า ไม่มีภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระอานันทเถระ พระอุปัชฌาย์ของข้าพระองค์ได้ให้ผ้า ๕๐๐ ผืน แก่ภิกษุหนุ่มรูปเดียวเท่านั้น ภิกษุนั้นก็ได้ให้ผ้าที่ตนได้แก่ข้าพระองค์

พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายอานนท์มิได้ให้ เพราะเห็นแก่หน้า แต่ภิกษุนั้นเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอ เพราะฉะนั้นเธอจึงให้แก่ภิกษุผู้มีอุปการะมากแก่ตน ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะเหตุ ๓ ประการ คือเพราะมีอุปการะ เพราะคุณงามความดี และเพราะความพอใจ การทำอุปการะตอบแก่ผู้ทำอุปการะย่อมสมควรแท้ เพราะการทำอย่างนั้นเป็นลักษณะของคนกตัญญูกตเวที แม้บัณฑิตในปางก่อน ก็ได้ทำอุปการะแก่เหล่าชนผู้ทำอุปการะแก่ตนเหมือนกัน แล้วตรัสคุณชาดก ในปฐมวรรค ทุกนิบาต

นิทานเรื่องนี้ ชี้ให้เห็นว่า พระอัครสาวกข้างขวา ซึ่งเป็นผู้มีปัญญามาก ก็บำเพ็ญคุณธรรมคือความกตัญญูกตเวทีนี้มาแล้วเป็นอย่างดีเลิศ แม้ท่านพระอานนทเถระ ผู้เป็นพุทธอุปฐากก็มีปฏิปทาเช่นเดียวกัน องค์สมเด็จพระจอมธรรม์จึงทรงยกย่องสรรเสริญไว้ เพื่อเป็นตัวอย่างอันดีงามแก่อนุชนผู้เกิดมาในสุดท้ายภายหลัง เป็นมงคลอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา นำมาแต่ความสุข นำมาแต่สมบัติ ๓ ประการดังนิทานที่ได้บรรยายมาฉะนี้

๕. เรื่องคนตกยากชื่อสุตนะ

ความย่อว่า ยักษ์ไม่กินสุตนะก็เพราะอานิสงส์ที่ได้บำรุงเลี้ยงมารดาบิดา และสามารถอบรมให้ยักษ์ตั้งอยู่ในศีล ๕ จนพระราชาเลื่อมใส ทรงแต่งตั้งให้เป็นเสนาบดี ทรงตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์นั้น ได้เข้าถึงสวรรค์แล้ว

๖. เรื่องเนื้อนันทิยะ

ความย่อว่า เนื้อนันทิยะนั้นบำรุงเลี้ยงมารดาบิดา แล้วสละชีวิตเพื่อท่านทั้ง ๒ นั้น ผลสุดท้ายพระราชาตั้งใจจะยิง แต่ก็ไม่อาจปล่อยลูกศรไปได้ ทรงทิ้งธนูแล้วขอขมาโทษ ตั้งแต่นั้นมาพระราชาก็พระราชทานอภัยแก่เนื้อและแก่สัตว์ทุกจำพวก ตลอดถึงปลาในน้ำ นกในอากาศเนื้อในป่าเป็นต้น

๗. เรื่องแร้ง

แร้งติดบ่วงไม่ถูกเขาฆ่า พ้นภัยออกมาได้ก็เพราะอานิสงส์ที่กตัญญูกตเวที คือได้เลี้ยงมารดาบิดา

๘. เรื่องพระยานกแขกเต้า

พระยานกแขกเต้าไปกินข้าวของชาวนา คาบเอามาเลี้ยงมารดาบิดาถูกเขาดักจับได้ ผลที่สุดถูกปล่อย และได้ลาภ คือ นาข้าวประมาณ ๙ กรีส และนกตัวอื่น ๆ ก็พลอยปลอดภัยไปด้วย นี้ก็เพราะอานิสงส์แห่งความกตัญญูกตเวทีนั่นเอง

๙. เรื่องพระยาช้าง

พระยาช้างเผือกปลอดเลี้ยงมารดาบิดา ถูกเขาจับได้ เมื่อพระราชาผู้จับมาทราบว่า เป็นสัตว์ที่เลี้ยงมารดาบิดาก็จำเป็นต้องรีบปล่อยไป ทั้งนี้ก็เพราะอานิสงส์แห่งความกตัญญูกตเวทีนั่นเอง เป็นมูลฐานอันสำคัญยิ่ง

๑๐. เรื่องรามบุรุษผู้เลี้ยงมารดา

อุบาสกคนหนึ่ง อยู่ในกรุงสาวัตถี เมื่อบิดาตาย ได้ปรนนิบัติมารดาด้วยกิจทุกอย่าง มีให้น้ำล้างหน้า น้ำบ้วนปาก ไม้ชำระฟัน ข้าวต้ม ข้าวสวย เป็นต้น ผลสุดท้ายได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน นี้ก็เพราะอานิสงส์แห่งความกตัญญูกตเวทีเป็นปัจจัย

๑๑. เรื่องอุบาสกผู้เลี้ยงมารดา

บุรุษชาวเมืองพาราณสี ชื่อรามะ เป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดา ฝนตกหนักในเมืองกุมภวดี ระลึกถึงคุณของมารดาบิดา คนอื่น ๆ ถึงความพินาศเพราะอุทกภัยวาตภัยหมดสิ้น ส่วนรามบุรุษปลอดภัยทุกประการ ทั้งนี้ก็เพราะผลานิสงส์แห่งกรรมคือการบำรุงมารดา

๑๒. เรื่องดาบส ๒ พี่น้อง

ดาบส ๒ พี่น้อง ชื่อ โสณบัณฑิต ๑ นันทบัณฑิต ๑ เลี้ยงมารดาบิดาอยู่ในหิมวันตประเทศ ด้วยความเคารพคารวะ ด้วยความกตัญญูกต

เวทีเป็นอย่างดียิ่ง ผลสุดท้ายเวลาแตกตายทำลายขันธ์ ได้พากันไปเกิดในพรหมโลก ทั้งนี้ก็เพราะการบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาเป็นพลวปัจจัยนั้นเอง

ได้แสดงถึงเรื่องบุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน คือมารดาบิดาและกตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน คือบุตรธิดา พร้อมทั้งยกตัวอย่างมาประกอบอธิบาย เห็นว่าถ้าประพฤติปฏิบัติได้ตามนี้ก็สามารถจะได้รับความสุขความเจริญทั้งภพนี้และภพหน้า คือสามารถจะได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติและนิพพานสมบัติเป็นปริโยสาน จึงสมมติว่ายุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ก่อน

มารดาบิดากับบุตรธิดา จบ

๒. ครูอาจารย์กับศิษย์

ถ. คำว่า ครู แปลและหมายความว่าอย่างไร ?

ต. ครู แปล และหมายความได้หลายอย่าง คือ

๑. ครู แปลว่า ไปสูง หมายความว่าผู้ที่จะเป็นครูคนต้องมีคุณธรรมประจำใจสูง โดยมุ่งหวังที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์จริงๆ มีใจเต็มไปด้วยเมตตากรุณาต่อศิษย์ รักษาจิตไม่ให้ตกไปในทางต่ำ ไม่ให้ตกไปในทางชั่ว ประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์เสมอ

๒. ครู แปลว่า หนัก หมายความว่า ต้องเป็นคนมีใจคอหนักแน่น ไม่ลำเอียง ต้องหลีกเลี่ยงอคติทั้ง ๔ ทำตนให้เป็นที่รักเคารพต่อศิษย์ หมั่นฝึกฝนอบรมตนเสมอ ๆ

๓. ครู แปลว่า ปรากฏเด่น หมายความว่า เด่นทั้งความรู้ เด่นทั้งความประพฤติปฏิบัติ

๔. ครู แปลว่า เปิดเผย หมายความว่า ไม่ปิดบังอำพรางความรู้แต่ประการใด ๆ มุ่งสอนให้ศิษย์มีความรู้จริง ๆ

ถ. คำว่า อาจารย์ แปลและหมายความว่าอย่างไร ?

ต. แปลและหมายความได้หลายอย่าง คือ

๑. อาจารย์ แปลว่า ผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่ศิษย์หมายความว่า ต้องการจะให้ศิษย์เป็นคนดี คือมีความรู้ดีมีความประพฤติปฏิบัติดี ชี้ประโยชน์ ชี้แนวทางแห่งการดำเนินชีวิตให้ได้รับความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

๒. อาจารย์ แปลว่า ผู้อันศิษย์พึงประพฤติตาม และพึงปฏิบัติอุปฐากโดยเคารพเอื้อเฟื้อ หมายความว่าศิษย์จะต้องเชื่อฟัง เคารพนอบน้อม ยำเกรงนับถือ บูชา

๓. อาจารย์ แปลว่า ผู้ประพฤติประโยชน์เกื้อกูลต่อศิษย์หมายความว่าเป็นผู้แนะนำพร่ำสอนให้รู้จักประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ภพหน้า ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน

๔. **อาจารย์** แปลว่า อันผู้ที่มอบกายถวายตัวเป็นศิษยานุศิษย์พึงเคารพเชื่อฟัง ปฏิบัติอุปฐากตั้งแต่ต้นจนสุดท้าย หมายความว่า เป็นผู้ที่ได้ทำอุปการะแก่ศิษย์ เช่นให้เรียนดี แนะนำดีเป็นต้น ดังนั้น ศิษย์ทุก ๆ คนจึงต้องเชื่อฟัง คือยอมรับโอวาทด้วยความเต็มใจ

ถ. อาจารย์มีกี่ประเภท ใครบ้าง ?

ต. มีอยู่ ๒ ประเภท คือ อาจารย์ผู้สอนศิลปวิชาต่าง ๆ ในทางโลก ๑ อาจารย์ผู้สอนธรรมวินัย ในทางธรรม ๑

ถ. อาจารย์ในทางโลกนั้นยกไว้ก่อน อยากทราบ อาจารย์ในทางธรรมมีเท่าไร ?

ต. มี ๔ ประเภท คือ บัพพัชชาอาจารย์ ๑ อุปสัมปทาจารย์ ๑ นิสสยาจารย์ ๑ ธัมมาจารย์ ๑

ถ. อาจารย์ ๔ ประเภทนี้ ต่างกันอย่างไร

ต. ต่างกันอย่างนี้ คือ

๑. **บัพพัชชาจารย์** ได้แก่อาจารย์ผู้นำกุลบุตรให้ออกจากฆราวาส ซึ่งเป็นที่คับแคบ เป็นที่เดือดร้อนด้วยเหตุต่าง ๆ ให้ออกบรรพชาเป็นสามเณรในพระศาสนา ซึ่งนับว่าเป็นที่กว้างขวางเยือกเย็นอย่างยิ่ง เป็นที่ปราศจากกังวลน้อยใหญ่ ได้บำเพ็ญกุศลเพิ่มเติมมากมาย เช่นรักษาศีล ๑๐ ไหว้พระ สวดมนต์ ศึกษาเล่าเรียนเป็นต้น

๒. **อุปสัมปทาจารย์** ได้แก่อาจารย์ผู้ให้อุปสมบท คือ ยกกุลบุตรขึ้นจากภูมิฆราวาส สู่ความเป็นภิกษุซึ่งเป็นภูมิสูง เป็นเหตุให้ได้บำเพ็ญคุณพิเศษต่าง ๆ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น

๓. **นิสสยาจารย์** ได้แก่อาจารย์ผู้ให้พึ่งพาอาศัยตามวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และเป็นผู้อนุเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔

๔. **ธัมมาจารย์** ได้แก่อาจารย์ผู้สอนธรรมวินัยให้ คือสอนพุทธพจน์อันปรากฏมีในปิฎกทั้ง ๓ ให้ โดยใจความก็คือ เป็นผู้สอนทางไปอบาย ทางไปมนุษย์ ทางไปสวรรค์ ทางไปพรหม และทางไปนิพพานให้

ถ. เมื่อจะกล่าวโดยย่อ ๆ ถือเอาใจความง่าย ๆ แล้วครู อาจารย์มีบุญคุณต่อศิษย์อย่างไรบ้าง จึงได้ชื่อว่าเป็นบุพพการี ?

ต. มีบุญคุณต่อศิษย์อย่างนี้ คือ

๑. ให้เรียนดี

๒. แนะนำดี

๓. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

๔. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๕. บอกศิลปวิทยาให้โดยสิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพรางไว้

๖. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง

๗. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย คือจะไปทางทิศใด ๆ ก็ไม่ให้อดอยาก

ถ. เมื่อครูอาจารย์มีบุญคุณต่อศิษย์มากอย่างนี้ ศิษย์จะพึงตอบแทนอย่างไรบ้าง

ต. พึงตอบแทนอย่างนี้ คือ

๑. แสดงความเคารพนับถือ
๒. ด้วยเข้าไปคอยรับใช้
๓. ด้วยเชื่อฟัง
๔. ด้วยทำการปรนนิบัติอุปฐาก
๕. ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ
๖. ด้วยไม่ทำความชั่ว
๗. ตั้งตัวอยู่ในความดี

ถ. เมื่อศิษย์ทำการตอบแทนครูอาจารย์ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมแล้ว จะได้รับประโยชน์หรืออานิสงส์เป็นประการใดบ้าง ยกตัวอย่าง ?

ต. จะได้รับประโยชน์ หรือได้รับอานิสงส์เป็นอเนกประการ จะยกมาพอเป็นตัวอย่าง คือ

๑. เป็นสัตบุรุษ คือเป็นคนดี
๒. เป็นผู้ควรแก่การยกย่องสรรเสริญของนักปราชญ์
๓. เป็นมหากุศล มีผลเป็นสุข
๔. เป็นคนไม่ประมาท
๕. เป็นคนมีแก่นธรรมประจำตน
๖. เป็นคนบำเพ็ญประโยชน์ทั้ง ๓

๗. เป็นคนรักษาสัทธรรม ๓

๘. เป็นคนดำเนินตามวงศ์ของนักปราชญ์

๙. เป็นคนมีที่พึ่งอันประเสริฐ

๑๐. ไม่เสียชาติเกิดมาเป็นคน ย่อมรักษาตนให้พ้นภัย

๑๑. เป็นผู้เลิศด้วยคุณธรรมทั้งขั้นต้น ขั้นกลางและขั้นสูง

๑๒. เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ได้บรรลุคุณวิเศษต่าง ๆ นับตั้งแต่มนุษย์สมบัติ เป็นต้นไป จนกระทั่งถึงมรรค ผล นิพพานเป็นปริโยสาน

ตัวอย่างประกอบในเรื่องนี้ คือ

ก. ในฝ่ายพระ

๑. พระสารีบุตรเถระเป็นผู้เคารพบูชาครูอาจารย์มาก เวลานอนถ้ารู้ว่าอาจารย์ของท่านอยู่ทางทิศไหน ท่านจะต้องไหว้ไปทางทิศนั้น หันศีรษะไปทางทิศนั้นแล้วจึงนอน

๒. พระราธเถระ เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์ เมื่อครูอาจารย์แนะนำสั่งสอนว่าสิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ ท่านจงทำอย่างนี้ ท่านจงทำอย่างนั้น ไม่เคยโกรธเลย จนถึงกับพระศาสดาต้องตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาเป็นตัวอย่างว่า ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ว่านอนสอนง่ายอย่างราธะเถิด เมื่ออาจารย์ชี้โทษสั่งสอนอย่าถือโกรธ ควรคบแต่บัณฑิตที่ตนเห็นว่าเป็นคนแสดงโทษกล่าวติหรือกล่าวชม ให้เห็นเป็นดุจบุคคลผู้ชี้บอกขุมทรัพย์ ให้เพราะคบกับบัณฑิตเช่นนั้น จะมีแต่คุณอันประเสริฐ จะไม่มีโทษอันลามกเลย

ข. ในฝ่ายนางภิกขุนี

๑. พระนางอุบลวรรณาเถรี เป็นธิดาของเศรษฐีในเมืองสาวัตถี เมื่อเริ่มรุ่นสาวอายุ ๑๕-๑๖ ปี ได้ออกบรรพชา เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์เป็นอย่างดี ไม่ช้าไม่นานนางก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พระศาสดาทรงยกย่องว่าเป็นยอดอัคคสาวิกฝ่ายซ้าย เป็นผู้เลิศในทางสำแดงเดชฤทธิ์ต่าง ๆ

๒. พระนางภัททกาปิลานี ได้ออกบวชอยู่ในสำนักของพระนางมหาปชาบดีโคตมี เป็นผู้ไม่ประมาท รับโอวาทของครูอาจารย์โดยเคารพ ตั้งใจเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ไม่ช้าก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ค. ในฝ่ายอุบาสก

๑. สุทัตตคฤหบดี เป็นทายกผู้ถวายปัจจัยมาก ตั้งอยู่ในโอวาทของครูอาจารย์ เจริญวิปัสสนากรรมฐานจนได้เป็นพระโสดาบัน

๒. จิตตคฤหบดี เป็นผู้ตั้งอยู่ในคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎก จนปรากฏว่ามีความชำนาญ เป็นธรรมกถึกผู้กล่าวธรรมไพเราะ เจริญวิปัสสนาจนได้สำเร็จเป็นพระอนาคามี

ฆ. ในฝ่ายอุบาสิกา

๑. พระนางวิสาขามหาอุบาสิกา เป็นโสดาบันเป็นมหาทายิกาที่ถวายปัจจัยมาก

๒. พระนางอุตตรา เป็นโสดาบัน เป็นผู้เจริญฌาน

ง. ในฝ่ายเด็กหญิง

๑. เด็กหญิงสุมนาเทวี ลูกสาวคนเล็กของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้ตั้งอยู่ในโอวาทของมารดาบิดาครูอาจารย์ ปฏิบัติกรรมฐานจนได้สำเร็จเป็นพระสกิทาคามี

๒. เด็กหญิงสุทัตตี หลานของพระนางวิสาขมหาอุบาสิกา เป็นเด็กหญิงที่ฉลาด ว่านอนสอนง่าย พระนางวิสาขามอบหมายให้ทำการงานเกี่ยวกับ การจัดสถานที่สำหรับพระสงฆ์ฉันภัตตาหาร ปรากฏว่าพระนางวิสาขารักมาก ทั้งนี้ก็เพราะนางเป็นเด็กดี ฉลาดเรียบร้อย ตั้งอยู่ในโอวาทของมารดาบิดา ปู่ ย่า ตา ยาย และตั้งอยู่ในโอวาทของครูอาจารย์นั่นเอง

ถ. คนที่ปฏิบัติผิดในครูอาจารย์ เป็นคนอกตัญญูไม่รู้จักบุญคุณของครูอาจารย์ จะได้รับโทษเป็นอย่างไรบ้าง ? ยกตัวอย่าง ฯ

ต. ได้รับโทษตรงกันข้ามจากที่กล่าวมาแล้ว เช่นเสื่อมจากสมบัติ ๓ ประการ ยากจนเข็ญใจ ไปอบายภูมิ เป็นต้น ตัวอย่างคือ–

๑. เรื่องบุรุษดีดพิณ

มีบุรุษคนหนึ่ง เรียนวิชาดีดพิณจากอาจารย์แล้ว อาจารย์พาไปฝากฝังให้อยู่กับพระเจ้าแผ่นดิน ได้รับความโปรดปรานเป็นอย่างดี แต่ต่อมาลูกศิษย์คิดจะสู้ครู คือประกาศจะดีดพิณแข่งกับครู ทำให้ครูของตนเป็นทุกข์นอนไม่หลับ ผลที่สุดลูกศิษย์คนนั้น เมื่อชาวบ้านเขารู้ว่าลูกศิษย์เนรคุณอาจารย์ ถูกประชาทัณฑ์ถึงตาย

๒. เรื่องลูกศิษย์เนรคุณอาจารย์

พระลูกศิษย์ของพระมหากัสสปะองค์หนึ่ง ไม่เคารพอาจารย์ เมื่อทำผิดมา ถูกอาจารย์แนะนำสั่งสอนก็โกรธ ผลสุดท้ายเผากุฏิอาจารย์ ตัวเองก็เร่ร่อนรอนแรมหนีไปตามสถานที่ต่าง ๆ ไม่มีความสุขเลย ต่อมาก็มรณภาพแล้วไปบังเกิดในอเวจีนรก

๓. พระมหากษัตริย์กับประชาราษฎร์

บุพพการีบุคคล ในคู่นี้ได้แก่พระมหากษัตริย์ กตัญญูกตเวทีบุคคล ได้แก่ประชาราษฎร์

พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีพระคุณต่อประชาราษฎร์ มากเพราะพระ-องค์เป็นประมุขของประเทศ เต็มเปี่ยมไปด้วยพระเมตตาคุณ พระขันติ-คุณ พระมหากรุณาธิคุณต่อประชาราษฎร์ทุกถ้วนหน้า ให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่พสกนิกร เป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ประชาราษฎร์ต้องตอบแทนพระคุณของพระองค์ท่านโดยปฏิบัติตามพระบรมราโชวาท และปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ ตั้งตนอยู่ในศีลธรรม วัฒนธรรม สร้างตัวเองและลูกหลานให้เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ฉลาด ขยันในการทำมาหาเลี้ยงชีพ รีบบำเพ็ญประโยชน์ ๓ รักษานาม เกียรติยศชื่อเสียง ของประเทศชาติและพระศาสนา โดยพากันตั้งอยู่ในสุจริตธรรม นำมาแต่อิฏฐวิบูลมนูญผล สร้างแต่สิ่งที่เป็นสิริมิ่งมงคลแก่ตน ครอบครัว ประเทศชาติ และพระศาสนา ปฏิบัติอย่างนี้ ก็สมควรได้นามว่า เป็นผู้กตัญญูกตเวทีต่อพระมหากษัตริย์โดยถูกต้องแท้

๔. พระพุทธเจ้า กับ พุทธบริษัท

พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีพระคุณต่อพุทธบริษัทมากมายเหลือที่จะนับจะประมาณได้ แต่เมื่อจะสรุปกล่าวโดยย่อ ๆ แล้วมี ๓ คือ พระปัญญาคุณ ๑ พระบริสุทคุณ ๑ พระมหากรุณาธิคุณ ๑

๑. พระปัญญาคุณ พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้เญยยธรรมทั้งปวงโดยชอบและด้วยพระองค์เอง แล้วทรงยังผู้อื่นให้ตรัสรู้ตามด้วย

๒. พระบริสุทธิคุณ พระองค์ทรงบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งปวง ไม่มีดวงจิตขุ่นมัวแม้แต่น้อย เพราะพระองค์ทรงทำอาสวะให้หมดแล้ว

๓. พระมหากรุณาคุณ พระองค์ทรงสงสารสัตวโลก จึงทรงจาริกแสดงพระธรรมเทศนาโปรดอยู่ถึง ๔๕ ปี มีคำสั่งสอนถึง ๘๔๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ทรงชี้บอกทางอบาย ทางมนุษย์ ทางสวรรค์ ทางพรหม ทางนิพพาน ไว้อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงหมดแล้ว

พุทธบริษัท จะต้องตอบแทนพระคุณของพระองค์ด้วยบูชา ๒ ประการ คือ อามิสบูชา ๑ ปฏิบัติบูชา ๑

๑. อามิสบูชา ได้แก่การบูชาด้วยสิ่งของคือ สักการะด้วยดอกไม้ ของหอม อาภรณ์ ธูป เทียน ปัจจัย ๔ คือ ผ้า อาหาร เสนาสนะ ยาแก้ไข้ เป็นต้น

๒. ปฏิบัติบูชา บูชาด้วยการปฏิบัติ คือ

ก. ขั้นต้น ถึงพระไตรสรณคมน์ กราบไหว้ เคารพนับถือด้วยกาย วาจา ใจ มั่นอยู่ในศีล

ข. ขั้นกลาง ไหว้พระ สวดมนต์ ฟังธรรม เรียนธรรม เจริญสมถกรรมฐาน

ค. ขั้นสูง เจริญวิปัสสนากรรมฐาน

ผลแห่งการตอบแทนที่จะพึงได้รับ มีดังนี้ คือ

๑. เป็นมหากุศล
๒. เป็นการรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามไว้
๓. เป็นผู้มีวัฒนธรรม ศีลธรรม กัลยาณธรรมอันดีงาม
๔. เป็นตัวอย่างอันดีแก่อนุชนรุ่นหลัง
๕. เป็นเหตุให้เกิดความรักใคร่เอ็นดูกัน
๖. เป็นเหตุให้เกิดกรุณาต่อกัน ไม่ริษยากัน
๗. มีสติดี
๘. ไม่มีความเดือดร้อน
๙. ชื่อว่าตนได้เตรียมเสบียงไว้แล้ว
๑๐. ป้องกันภัยในอบายภูมิ
๑๑. เป็นบ่อเกิดแห่งความสุข ๗ ประการ
๑๒. เป็นผู้ยินดีในทางดำเนินของพระอริยเจ้า
๑๓. เป็นเหตุให้ไปสู่สุคติ
๑๔. เป็นเหตุให้ได้ไปเกิดในตระกูลสูง
๑๕. ได้บำเพ็ญสิกขา ๓
๑๖. ได้เดินทางสายกลาง
๑๗. รักษาสัทธรรม ๓

๑๘. ไม่เสื่อมจากสมบัติ ๓

๑๙. ไม่เหินห่างจากสมถะ และวิปัสสนา

๒๐. เป็นไปพร้อมเพื่อมรรค ผล นิพพาน

ตัวอย่างประกอบอธิบาย คือ

๑. มัฏฐกุณฑลีเทพบุตร

บุตรของพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อมัฏฐกุณฑลี ก่อนแต่จะดับจิต ได้เห็นพระพุทธเจ้า แล้วมีสัมมาคารวะทางใจเป็นอย่างดี ครั้นดับจิตก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ชื่อมัฏฐกุณฑลีเทพบุตร

๒. เรื่องกบฟังธรรม

ขณะที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม อยู่ใกล้สระโบกขรณี กบตัวหนึ่งได้ยินเสียงของพระพุทธองค์ตั้งใจฟังเสียงนั้นอยู่ ถูกเด็กน้อยเลี้ยงวัวเอาฆ้อนทุบหัวตาย แล้วได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีนามว่า มัณฑูกเทพบุตรเหาะลงมาฟังธรรม เจริญวิปัสสนาได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน

๓. เรื่องผู้หญิงอุ้มลูกไปฟังธรรม

ผู้หญิงคนหนึ่ง ได้ทราบข่าวว่าจะมีการแสดงธรรม อุ้มลูกเดินทางมาฟังธรรม สิ้นทางไกลประมาณ ๕ โยชน์ นางฟังแล้วเกิดความเลื่อมใส ไม่ประมาท ตั้งใจเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ตามโอวาทของพระธรรมกถึก ผลสุดท้ายได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน

๔. เรื่องภิกษุปฏิบัติธรรม

ภิกษุ ๕๐๐ รูป เรียนกรรมฐานจากสำนักของพระพุทธเจ้า แล้วพากันพยายามปฏิบัติเท่าไร ๆ ก็ไม่สำเร็จ จึงพากันกลับมาขอเรียนกรรมฐานใหม่อีก ครั้นมาถึงกลางทางได้เห็นพยับแดด ไม่ประมาท ตั้งใจเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ไม่ช้าไม่นานก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

๕. เรื่องนายสุมนมาลาการ

นายสุมนมาลาการ ได้เอาดอกมะลิ ๘ กำบูชาพระพุทธเจ้า ได้สมบัติในภพปัจจุบันทันตาเห็น จะไม่ไปสู่ทุคติตลอดแสนกัลป์ จักได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่า สุมนะ

๖. เรื่องพระสุธาปิณฑิยเถระ

ในกาลแห่งพระพุทธเจ้านามว่า สิทธัตถะ เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ กุลบุตรผู้หนึ่ง ไม่อาจทำบุญได้ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้ว มหาชนพากันก่อพระเจดีย์บรรจุพระธาตุของพระ-พุทธเจ้า ชายคนนั้นได้ใส่ปูนขาวก้อนหนึ่งลงในแผ่นอิฐทั้ง ๒ ด้วยบุญกรรมนั้นเขาได้ท่องเที่ยวไปในเทวโลก มนุสสโลก สิ้น ๔๙ กัลป์ ในศาสนาแห่งพระพุทธเจ้าของเราได้บังเกิดในเรือนแห่งสกุลหนึ่งแล้วได้ออกบวช เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ไม่ช้าไม่นานก็ได้สำเร็จเป็นพระ-อรหันต์ มีนามว่า สุธาปิณฑิยเถระ

๗. เรื่องนางโกสาตกี

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูเชิญพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไปไว้ในพระสถูปและทำการฉลอง อุบาสิกาชาวกรุงราชคฤห์คนหนึ่งถือดอกบวบขม ๔ ดอก ด้วยตั้งใจว่าจักบูชาพระสถูปของพระศาสดา มีใจเต็มเปี่ยมไปด้วยศรัทธา ไม่ทันพิจารณาดูอันตรายในทางเดินมุ่งหน้าตรงต่อพระสถูปอย่างเดียว ถูกโคแม่ลูกอ่อนวิ่งมาขวิดนางให้ถึงแก่ความตาย นางตายแล้วได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๘. เรื่องพระติสสเถระ

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองไพศาลี ได้ตรัสว่าภิกษุทั้งหลายต่อจากนี้ไปอีก ๔ เดือน เราจักปรินิพพานภิกษุประมาณ ๗๐๐ รูปนั่งเฝ้าอยู่ในที่นั้น ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ พระอนาคามีปลงธรรมสังเวช ส่วนผู้ที่เป็นปุถุชนก็ร้องไห้ ประชุมกันเป็นพวก ๆ ว่าพวกเราจักทำอย่างไรหนอ ภิกษุรูปหนึ่งคิดว่าตนยังมีกิเลสอยู่ จึงละหมู่ไปเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ไม่สนทนาปราศรัยกับใคร ๆ เลย พวกภิกษุจึงกราบทูลกิริยาของท่านแก่พระศาสดา พระศาสดารับสั่งให้ท่านเข้ามาเฝ้า ตรัสถามท่าน เมื่อท่านกราบทูลว่า กำลังปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่ จึงทรงชี้ให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาปฏิปทาของท่านเป็นตัวอย่างว่า

ภิกฺขเว ยสฺส มยิ สิเนโห ติสฺสสทิโสว โหตุ คนฺธมาลาทีหิ ปูชํ กโรนฺตาปิ เนว มํ ปูเชนฺติ ธมฺมานุธมฺมํ ปฏิปชฺชมานาเยว ปน มํ ปูเชนฺติ

ดูกรท่านผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสารทั้งหลาย ผู้ใดมีความจงรักภักดีในเรา ผู้นั้นจงเจริญวิปัสสนากรรมฐานเหมือนกับพระติสสะนั้นเถิด เพราะว่าชนทั้งหลายจะพากันทำการสักการบูชาเราด้วยของหอม ระเบียบดอกไม้เป็นต้น ก็ยังไม่ชื่อว่าได้บูชาเราอย่างแท้จริงเลย ส่วนชนทั้งหลายที่ได้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือได้เจริญวิปัสสนา สมควรแก่มรรคผล นิพพาน จึงชื่อว่า ได้สักการบูชาเราอย่างแท้จริง

๙. เรื่องพระอัตตทัตถเถระ

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวัน ได้ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ต่อจากนี้ไปอีก ๔ เดือน เราจักปรินิพพานภิกษุประมาณ ๗๐๐ รูป พากันเกิดความสังเวชสลดใจไม่ละสำนักของพระพุทธองค์เลย เที่ยวปรึกษากันว่าพวกเราจักทำอย่างไรหนอ ๆ ส่วนพระอัตตทัตถเถระละหมู่อยู่องค์เดียว ตั้งใจเจริญวิปัสสนากรรมฐานอย่างเต็มที่ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลกิริยาแด่พระศาสดา พระองค์รับสั่งให้มาเฝ้าตรัสถามดู เมื่อทรงทราบว่าท่านตั้งใจเจริญวิปัสสนา จึงทรงอนุโมทนาสาธุการแก่ท่านว่า สาธุ สาธุ สาธุ แล้วตรัสชี้ให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาเป็นตัวอย่างว่า

ภิกฺขเว ยสฺส มยิ สิเนโห อตฺถิ, เตน อตฺตทตฺเถน วิย ภวิตุํ วฏฺฏติ, น หิ คนฺธมาลาทีหิ ปูเชนฺตา มํ ปูเชนฺติ, ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติยา, ปน มํ ปูเชนฺติ, ยสฺมา อญฺเญนปิ อตฺตทตฺถสทิเสเนว ภวิตพฺพํ

ดูกรท่านผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสารทั้งหลาย ผู้ใดมีความรักในเรา ผู้นั้นจงเอาอย่างพระอัตตทัตถะเถิด คือจงเจริญวิปัสสนากรรมฐานเหมือนกับท่าน ชนทั้งหลายที่พากันบูชาด้วยของหอมเป็นต้น ยังไม่ชื่อว่าได้บูชาเราอย่างแท้จริง ส่วนชนทั้งหลายที่ชื่อว่าได้บูชาเราอย่างแท้จริง

ก็เพราะได้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ ได้เจริญวิปัสสนากรรมฐาน สมควรแก่มรรค ผล นิพพานเท่านั้น เพราะฉะนั้น คนอื่น ๆ ก็จงเอาอย่างพระอัตตทัตถะนั้นเถิด คือ จงพากันลงมือเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เหมือนอย่างท่านติสสะ ดังนี้

นิทานทั้ง ๙ เรื่องนี้ ชี้ให้เห็นได้อย่างเด่นชัดแล้วว่าบุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวที เคารพนบน้อม สักการบูชาต่อพระรัตนตรัยก็ดี ต่อมารดาบิดา ครูบาอาจารย์เป็นต้นก็ดี ย่อมจะได้รับผลเป็นอเนกประการ ดังหลักฐาน เหตุผลตัวอย่างที่ได้นำมาบรรยายไว้แล้วนั้น

ได้บรรยายเรื่องบุพพการีบุคคล กับ กตัญญูกตเวทีบุคคลเป็นคู่ ๆ คือ

๑. มารดาบิดา กับ บุตรธิดา
๒. ครูอาจารย์ กับ ศิษย์
๓. พระราชา กับ ประชาราษฎร์
๔. พระพุทธเจ้า กับ พุทธบริษัท

เห็นว่า พอจะเป็นเหตุให้ผู้อ่าน ผู้ศึกษาได้รู้ ได้เข้าใจในปฏิปทาของบุพพการีบุคคลพร้อมทั้งกตัญญูกตเวทีของบุคคลเหล่านั้นได้ดีแล้ว จึงขอยุติไว้แต่เพียงเท่านี้

จิรํ ติฏฺฐตุ สทฺธมฺโม

ขอให้พระสัทธรรมของสมเด็จพ่อจงดำรงอตลอดยู่กาลนาน

อิทํ เม ธมฺมทานํ นิพฺพานสฺส ปจฺจโย โหตุ

อิทํ เม ปุญฺญภาคํ สพฺพสตฺตานํ เทมิ.

วิธีสมาทาน

และ

วิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

ของ

พระเทพสิทธิมุนี (โชดก ป. ๙)

พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ



วิธีสมาทาน



ผู้ที่จะสมาทานพระกรรมฐาน พึงปฏิบัติดังต่อไปนี้:-

๑. ถวายสักการะต่อพระอาจารย์ ผู้ให้พระกรรมฐาน

๒. จุดธูป เทียน บูชาพระรัตนตรัย

๓. ถ้าเป็นพระ ให้แสดงอาบัติก่อน ถ้าเป็นอุบาสก อุบาสิกา ให้สมาทานศีลเสียก่อน

๔. มอบกายถวายชีวิตต่อพระรัตนตรัย

"อิมาหํ ภควา อตฺตภาวํ ตุมฺหากํ ปริจฺจชามิ"

ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์ขอมอบกายถวายชีวิตต่อพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

๕. มอบกายถวายตัวต่อพระอาจารย์

"อิมาหํ อาจริย อตฺตภาวํ ตุมฺหากํ ปริจฺจชามิ"

ข้าแต่พระอาจารย์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายตัวต่อครูบา-อาจารย์ เพื่อเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

๖. ขอพระกรรมฐาน

"นิพฺพานสฺส เม ภนฺเต สจฺฉิกรณตฺถาย กมฺมฏฺฐานํ เทหิ"

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงให้กรรมฐานแก่ข้าพเจ้า เพื่อทำให้แจ้งซึ่ง มรรค ผล นิพพานต่อไป

๗. แผ่เมตตา

"อหํ สุขิโต โหมิ"

ขอให้ข้าพเจ้าถึงสุข ปราศจากทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความลำบาก ไม่มีความเดือดร้อน ขอให้มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด

"สพฺเพ สตฺตา สุขิตา โหนฺตุ"

ขอให้สัตว์ทั้งหลายทุกตัวตน ตลอดเทพบุตรเทพธิดาทุกองค์ พระภิกสุสามเณรและผู้ปฏิบัติธรรมทุก ๆ ท่าน จงเป็นผู้ถึงสุข ปราศจากทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความลำบาก ไม่มีความเดือดร้อน ขอให้มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด

๘. เจริญมรณานุสสติ

"อทฺธุวํ เม ชีวิตํ"

ชีวิตของเราไม่แน่นอน ความตายของเราแน่นอน เราต้องตายแน่ เพราะว่าชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด เป็นโชคอันดี ที่เราได้เข้ามาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในโอกาสบัดนี้ ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา

๙. ตั้งสัจจอธิษฐาน และปฏิญาณตนต่อพระรัตนตรัย ต่อครูบาอาจารย์

"เยเนว ยนฺติ นิพฺพานํ

พระพุทธเจ้า และเหล่าพระสาวกได้ดำเนินไปสู่พระนิพพาน ด้วยหนทางเส้นนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งสัจจอธิษฐานปฏิญาณตนต่อพระรัตนตรัย และครูบาอาจารย์ว่า

"ตั้งแต่นี้ต่อไป ข้าพเจ้าจะตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติจริง ๆ เพื่อให้ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน เจริญรอยตามพระองค์ท่าน"

"อิมาย ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติยา รตนตฺตยํ ปูเชมิ"

ข้าพเจ้าขอบูชาพระรัตนตรัย ด้วยการปฏิบัติธรรมสมควรแก่มรรค ผล นิพพานนี้ ด้วยสัจจวาจาที่กล่าวอ้างมานี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้บรรลุมรรคผล นิพพาน ด้วยเทอญ

๑๐. สวดพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ

□ □ □

วิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

พระอาจารย์ผู้ให้กรรมฐานพึงปฏิบัติดังนี้ :-

๑. วันแรก ให้กรรมฐานไปปฏิบัติ ๕ ข้อ คือ

๑. เดินจงกรม

เวลาเดินให้ทอดสายตาไปประมาณ ๔ ศอก สติจับอยู่ที่เท้า เดินช้า ๆ เวลายกเท้าขวา ภาวนาว่า "ขวาย่างหนอ" ขณะที่ใจนึกว่าขวาต้องยกเท้าขวาขึ้นทันที เท้าที่ยกกับใจนึกต้องให้พร้อมกัน ขณะว่า

ย่างต้องเคลื่อนเท้าไปพร้อมกัน ขณะว่า **หนอ** เท้าต้องลงถึงพื้นพร้อมกัน เวลายกเท้าซ้ายก็เหมือนกัน ภาวนาว่า "ซ้าย ย่าง หนอ" ปฏิบัติเหมือนกันกับ ขวาย่างหนอ

ส้นเท้ากับปลายเท้าห่างกันประมาณคืบหนึ่งเป็นอย่างมาก เมื่อเดินสุดเสื่อ หรือสุดถนน หรือสุดสถานที่ ให้เอาเท้าเคียงกันแล้วหยุดยืนภาวนาว่า ยืนหนอ **ยืนหนอ** ยืนหนอ ช้า ๆ สัก ๓ ครั้ง หรือ ๔ ครั้ง ขณะนั้นให้สติอยู่ที่ร่างกาย อย่าให้ออกไปนอกกาย แล้วกลับจะกลับข้างขวา หรือข้างซ้ายก็ได้ เวลากลับส้นเท้าอยู่กับพื้นยกปลายเท้าข้างที่จะกลับแล้วภาวนาว่า "กลับหนอ" พร้อมกันกับหมุนเท้าไป ส่วนเท้าอีกข้างหนึ่ง ให้ยกขึ้นแล้วหมุนไปตาม โดยภาวนาว่า "**กลับหนอ** ๆ" เช่นเดียวกันให้หมุนเวียนไปอย่างนี้จนกว่าจะได้ที่ที่ตนต้องการแล้วยืนภาวนาว่า ยืนหนอ ยืนหนอ ยืนหนอ ๓ ครั้ง หรือ ๔ ครั้งแล้วเดินจงกรม **ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ** ต่อไป

ให้เดินกลับไปกลับมาอยู่อย่างนี้ ประมาณ ๓๐ นาทีเป็นอย่างต่ำ ๑ ชั่วโมงเป็นอย่างสูง

๒. นั่ง

ให้เตรียมจัดอาสนะสำหรับนั่งไว้ก่อน เวลานั่งให้ค่อย ๆ ย่อตัวลง พร้อมกับภาวนาว่า "นั่งหนอ ๆ" ให้ภาวนาอย่างนี้เรื่อยไปจนกว่าจะนั่งเสร็จเรียบร้อย

วิธีนั่ง นั้น ให้นั่ง ขัดสมาธิ คือขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งตัวให้ตรง แต่จะนั่งเก้าอี้หรือนั่งพับเพียบก็ได้

นั่งเรียบร้อยแล้วให้หลับตา เอาสติมาจับอยู่ที่ท้อง พองยุบ เวลาหายใจเข้าท้องพอง ให้ภาวนาว่าพองหนอ ใจที่นึกกับท้องที่พองต้องให้ทันกัน อย่าให้ก่อนหรือหลังกัน เวลาหายใจออก ท้องยุบ ให้ภาวนาว่า **ยุบหนอ** ใจที่นึกกับท้องที่ยุบต้องให้ทันกัน อย่าให้ก่อนหรือหลังกัน

ข้อสำคัญ ให้สติจับอยู่ที่อาการพองยุบเท่านั้น อย่าไปดูลมที่จมูกและอย่าตะเบ็งท้อง ให้นั่งภาวนาอย่างนี้ตลอดไป อย่างต่ำประมาณ ๓๐ นาที อย่างสูงประมาณ ๑ ชั่วโมง

๓. เวทนา

ในขณะที่นั่งอยู่นั้น ถ้ามีเวทนา คือ ความเจ็บ ปวด เมื่อย คัน เป็นต้น เกิดขึ้น ให้ปล่อยพองยุบ แล้วเอาสติไปกำหนดที่เจ็บ หรือปวด เมื่อย คันนั้น พร้อมกับภาวนาว่า เจ็บหนอ ๆ หรือ **คันหนอ** ๆ สุดแต่เวทนาจะเกิดขึ้น

เมื่อเวทนาหายแล้ว ให้เอาสติไปกำหนดที่ท้องว่า พองหนอ ยุบหนอ ต่อไปอีกจนกว่าจะครบกำหนด

๔. จิต

ในเวลาที่นั่งอยู่นั้น ถ้าจิตคิดถึงบ้าน ถึงทรัพย์สมบัติหรือกิจการงานต่าง ๆ ให้เอาสติปักลงไปที่หัวใจ พร้อมกับภาวนาว่า **คิดหนอ** ๆ จนกว่าจะหยุดคิด เมื่อหยุดคิดแล้วให้กลับไปกำหนดพองยุบต่อไปอีก

แม้ดีใจ เสียใจ โกรธ เป็นต้น ก็ให้กำหนดเช่นกัน คือ ถ้าดีใจก็กำหนดว่า ดีใจหนอ ๆ ถ้าเสียใจให้กำหนดว่า เสียใจหนอ ๆ ถ้าโกรธให้กำหนดว่า โกรธหนอ ๆ เป็นต้น

๕. นอน

เวลานอน ให้ค่อย ๆ เอนลง พร้อมกับภาวนาตามไปว่า นอนหนอ ๆ จนกว่าจะนอนเรียบร้อย ขณะนั้นให้สติจับอยู่กับอาการเคลื่อนไหวของร่างกาย เมื่อนอนเรียบร้อยแล้ว ให้เอาสติมาไว้ที่ท้อง พร้อมกับภาวนาว่า พองหนอ ยุบหนอ ต่อไปให้คอยสังเกตให้ดีว่าจะหลับไปตอนพองหรือตอนยุบ

วันแรกให้ปฏิบัติเพียงเท่านี้ วันต่อไปให้ไปส่งอารมณ์กับพระอาจารย์

วันที่ ๒ ให้เพิ่มบทเรียน ๑ บท คือ กำหนดต้นจิต เมื่อผู้ปฏิบัติมาส่งอารมณ์ พระอาจารย์ต้องถามให้ละเอียด นับแต่การเดิน การนั่ง เวทนา จิต และนอน แล้วถามสภาวะต่อไป เสร็จแล้วเพิ่มบทเรียน

การเพิ่มบทเรียน นี้ คือ ให้กำหนดต้นจิต ต้นจิตได้แก่ความอยากนั่นเอง เช่น อยากลุก อยากยืน อยากเดิน อย่างนั่ง อยากนอน อยากถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ เป็นต้น

เวลาจะลุก ให้เอาสติปักลงไปที่หัวใจ ภาวนาว่า อยากลุกหนอๆ เวลาลุก ให้ภาวนาว่า ลุกหนอ ๆ ๆ

เวลาจะเดิน ให้ภาวนาว่า อยากเดินหนอ ๆ ๆ เวลาเดินให้ภาวนาว่า ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ ดังนี้

หมายเหตุ ข้อสำคัญเราจะทำอะไรทุกอย่าง ให้กำหนดต้นจิตทุก ๆ ครั้ง เวลาจะรับประทานให้ภาวนาว่า "อยากหนอ ๆ" เวลารับประทานให้ภาวนาว่า รับประทานหนอ ๆ เป็นต้น

๓. วันที่ ๓ หรือ วันที่ ๔-๕ ให้เพิ่มบทเรียนอีก

การเพิ่มบทเรียนในวันนี้ คือเพิ่มการกำหนดทวาร ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย มีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ

๑. เวลาตาเห็นรูป ให้กำหนดว่า เห็นหนอ ๆ ตั้งสติไว้ที่ตา

๒. เวลาหูได้ยินเสียง ให้กำหนดว่า ได้ยินหนอ ๆ ตั้งสติไว้ที่หู

๓. เวลาจมูกได้กลิ่น ให้กำหนดว่า กลิ่นหนอ ๆ ตั้งสติไวที่จมูก

๔. เวลาลิ้นได้รส ให้กำหนดว่า รสหนอ ๆ ตั้งสติไว้ที่ลิ้น

๕. เวลากายถูก เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ให้กำหนดว่า ถูกหนอ ๆ ตั้งสติไว้ตรงที่ถูก

๔. วันต่อไป เมื่อญาณที่ ๑-๒ เกิดขึ้นแล้ว ให้เพิ่มบทเรียนอีก ๑ บท คือ เพิ่มเดินจงกรมระยะที่ ๒ ว่า "ยกหนอ เหยียบหนอ"

๕. วันต่อไป เวลากำหนดว่า ยุบหนอนั้น ถ้ารู้สึกว่าทิ้งจังหวะไว้นานนิดหนึ่งท้องจึงพอง ให้เพิ่มนั่งหนอได้

ตอนว่า นั่งหนอ นั้น รูปนั่งปรากฏในใจดุจเราส่องกระจกชั่วแวบเดียวเท่านั้น

เมื่อต่อเข้ากับบทเรียนเดิม จะได้วิธีปฏิบัติดังนี้

ก. เวลาเดินได้ ๒ ระยะ คือ

ระยะที่ ๑ ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ

ระยะที่ ๒ ยกหนอ เหยียบหนอ

ข. เวลานั่งได้ ๓ ระยะ คือ

ระยะที่ ๑-๒ พองหนอ ยุบหนอ

ระยะที่ ๓ พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ

๖. **วันต่อไป** เมื่อญาณที่ ๓ และที่ ๔ เกิดแล้วให้เพิ่มบทเรียนอีก ๑ บท คือ เพิ่มเดินจงกรมระยะที่ ๓ ว่า

ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ

เมื่อต่อเข้ากับบทเรียนเดิม เป็น ๓ ระยะ ดังนี้ คือ

ระยะที่ ๑ ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ เดินประมาณ ๑๐-๒๐ นาที

ระยะที่ ๒ ยกหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐-๒๐ นาที

ระยะที่ ๓ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐-๒๐ นาที

๗. **วันต่อไป** เวลากำหนดว่า **พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ** เมื่อถึงตอนที่ว่านั่งหนอนั้น ถ้ากำหนดว่านั่งหนอแล้ว แต่ยังทิ้งระยะห่างอยู่ คือ ท้องยังไม่พองขึ้น ให้เพิ่มถูกหนอได้อีก แต่ถ้าผู้ใดกำหนดเพียงพองหนอ ยุบหนอก็ได้สมาธิดีอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องเพิ่มบทเรียนให้แก่ผู้นั้นอีก หรือคนเฒ่าคนแก่ หรือเด็ก ๆ ก็ไม่ควรเพิ่ม เวลาเดิน

ใช้เพียงขวาย่าง ซ้ายย่าง ก็พอแล้ว ถึงเวลานั่งก็ใช้เพียง พองหนอ ยุบหนอ เท่านั้น ถ้าเพิ่มบทเรียนให้มากกว่านั้นจะทำให้พื้นเผือ และไม่ได้ผลดี

เมื่อเพิ่มถูกหนอเข้าไปอีก จะได้วิธีปฏิบัติดังนี้ คือ

พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ

หมายเหตุ คำว่า **ถูกหนอ** ในที่นี้ หมายเอาถูก **ที่ก้นย้อย** คือก้นย้อยถูกกับพื้น แล้วเอาสติปักลงไปตรงที่ถูกนั้น

ยุบ นั่ง ถูก ทั้ง ๓ นี้ ต้องให้อยู่ในระยะเดียวกัน เมื่อว่าถูกหนอแล้ว ท้องจึงจะพองขึ้น

๘. เมื่อญาณที่ ๕-๖-๗ เกิดขึ้นแล้ว ให้เพิ่มบทเรียนอีก คือ เพิ่มระยะที่ ๔ ดังนี้ คือ:—

ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ

เมื่อต่อเข้ากับบทเรียนเดิม ก็จะได้วิธีปฏิบัติดังนี้ คือ

ระยะที่ ๑ ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๒ ยกหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๓ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๔ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

๙. เมื่อญาณที่ ๘-๙-๑๐ เกิดขึ้นแล้ว ให้เพิ่มบทเรียนอีก คือ เพิ่มเดินระยะที่ ๕ ดังนี้

ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ

เมื่อต่อเข้ากับบทเรียนเดิม จะได้วิธีปฏิบัติดังนี้ คือ

ระยะที่ ๑ ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๒ ยกหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๓ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๔ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๕ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

เมื่อญาณที่ ๑๑ เกิดขึ้นแล้ว ให้เพิ่มบทเรียนอีก คือ เพิ่มระยะที่ ๖ ดังนี้

ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ กดหนอ

เมื่อต่อเข้ากับบทเรียนเดิม จะได้วิธีปฏิบัติดังนี้ คือ

ระยะที่ ๑ ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๒ ยกหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๓ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๔ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๕ นาที

ระยะที่ ๕ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๖ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ กดหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ถ้ามีเวลามากให้เดินระยะละ ๑๐ นาที รวมเป็น ๑ ชั่วโมง ถ้ามีเวลาน้อย ให้เดินระยะละ ๕ นาที รวมเป็น ๓๐ นาที แล้วจึงนั่ง

ส่วนการนั่งนั้น ให้เพิ่มถูกอีก ๖ แห่ง ดังนี้

๑. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ (ถูกก้นย้อยข้างขวา)

๒. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ (ถูกก้นย้อยข้างซ้าย)

๓. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ (ถูกเข่าข้างขวา)

๔. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหหอ ถูกหนอ (ถูกเข่าข้างซ้าย)

๕. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ (ถูกตาตุ่มขวา)

๖. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ (ถูกตาตุ่มซ้าย)

เป็นอันได้ความว่า บทเรียนนี้ครบบริบูรณ์แล้ว ญาณที่ ๑๑ คือสังขารุเปกขาญาณ ก็แก่กล้าพอสมควร เมื่อญาณที่ ๑๑ นี้ครบองค์คุณ ๖ ประการแล้ว พระอาจารย์ต้องเตือนผู้ปฏิบัติมิให้ประมาท ให้ปฏิบัติเคร่งครัดระมัดระวังให้มาก เพราะจวนจะได้ผลดีเต็มที่แล้ว

ถ้าผู้ใดไม่ประมาท ผู้นั้นจะได้ผลดีโดยไม่นานเลยประมาณ ๒-๓ วันเท่านั้น

ถ้าผู้ใดประมาทขาดการกำหนดติดต่อกัน ผู้นั้นจะได้ผลช้าเลยไปถึง ๕ วัน ๗ วัน ๑๕ วัน หรืออาจจะไม่ได้ผลเลยก็เป็นได้อาจจะ

อธิษฐาน

เมื่อผู้ปฏิบัติมีสภาวะปรากฏชัดดีแล้ว พระอาจารย์พึงให้อธิษฐานดังนี้

วันแรก

ให้เดินจงกรมแล้วนั่งลง อธิษฐานว่า "ธรรมวิเศษเบื้องสูงที่ยังไม่เกิด ขอจงให้เกิดขึ้นภายใน ๒๔ ชั่วโมง" แล้วกำหนดพองยุบต่อไป (ถ้าผู้ปฏิบัติที่บ้านมีเวลาน้อย อธิษฐานว่า ธรรมวิเศษเบื้องสูงที่ยังไม่เกิด ขอจงให้เกิดขึ้นภายในชั่วโมงนี้" แล้วกำหนดพองยุบต่อไป ให้อธิษฐานทุกครั้งที่นั่ง)

วันที่ ๒

ให้เดินจงกรมแล้วนั่ง อธิษฐานว่า ภายใน ๒๔ ชั่วโมงนี้ ขอให้ความเกิดดับเกิดขึ้นให้มาก" แล้วกำหนดพองยุบต่อไป ถ้าผู้ปฏิบัติที่บ้าน ก็อธิษฐานว่า "ภายในชั่วโมงนี้ ขอให้ความเกิดดับเกิดขึ้นให้มาก" แล้วกำหนดพองยุบ ต่อไป

วันที่ ๓

ให้เดินจงกรมแล้วนั่ง อธิษฐานว่า "ภายในชั่วโมงนี้ ขอให้ความเกิดดับเกิดขึ้นให้มาก" แล้วกำหนดพองยุบ ต่อไป (ถ้าผู้มีเวลาน้อย ก็ให้อธิฐานว่า "ภายใน ๓๐ นาที นี้ ขอให้ความเกิดดับเกิดขึ้นให้มาก" แล้วกำหนดพองยุบต่อไป)

วันที่ ๔

ให้เดินจงกรมแล้วนั่งอธิษฐานว่า "ภายใน ๓๐ นาที นี้ ขอให้ความเกิดดับ เกิดขึ้นให้มาก" แล้วกำหนดพองยุบ ต่อไป ถ้าผู้มีเวลาน้อย ให้อธิษฐานว่า "ภายในเวลา ๑๕-๑๐-๕ นาทีนี้ ขอให้ความเกิดดับเกิดขึ้นให้มาก แล้วนั่งกำหนดพองยุบต่อไป)

วันที่ ๕

ให้เดินจงกรมแล้วนั่งอธิษฐานว่า "ภายใน ๑๕-๑๐-๕ นาที นี้ ขอให้ความเกิดดับเกิดขึ้นให้มาก" แล้วกำหนดพองยุบต่อไป ถ้าผู้มีเวลาน้อยให้อธิษฐานว่า" ภายในเวลาที่พึงนี้ ขอให้จิตสงบเงียบไปได้นานประมาณ ๕ นาที แล้วกำหนดพอง-ยุบต่อไป

วันที่ ๖

ให้เดินจงกรมแล้วนั่งอธิษฐานว่า ภายในชั่วโมงนี้ ขอให้จิตสงบเงียบไปได้นานประมาณ ๕ นาที แล้วกำหนดพองยุบต่อไป

ถ้าสงบได้ ๕ นาที วันต่อไปก็ให้อธิษฐานว่า "ขอให้จิตสงบเงียบไปได้นานประมาณ ๑๐ นาที" ถ้าได้ ๑๐ นาทีแล้ว ก็ให้อธิษฐานเพิ่มขึ้นไปเป็น ๒๐-๓๐-๔๐-๕๐ นาที จนถึง ๑-๒-๓-๔-๕-๖ ชั่วโมงเป็นต้น

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นเรื่องสงบ ไม่ใช่เรื่องยุ่งเย็นใจตลอดเวลา การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นการปฏิบัติธรรมชั้นสูงสุดของพระพุทธศาสนา เป็นการปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ ถึงสันติอย่างแท้จริง □

คำอธิษฐาน



การอธิษฐาน คือความตั้งใจสำรวมใจให้แน่วแน่ ให้มีอารมณ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวไม่ให้จิตใจฟุ้งซ่าน เพื่อให้เกิดพลังจิตมุ่งไปยังผู้ที่เราจะอุทิศส่วนบุญให้พร้อมทั้งกล่าวคำอธิษฐานผลบุญก็จะสำเร็จแก่ผู้นั้นสมประสงค์

ปัจจุบันนี้ ยังมีผู้ที่ไม่เข้าใจวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีต่าง ๆ อยู่มาก อาทิเช่น เมื่อทำบุญตักบาตรในตอนเช้าแล้ง ไม่ทราบว่าจะใช้คำอธิษฐานอย่างไร หนังสือนี้จะรวบรวมคำอธิษฐานสำหรับใช้ประกอบการทำบุญในวาระต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับพุทธศาสนิกชนใช้ปฏิบัติ

(ก่อนอธิษฐานสิ่งใดควรเริ่มต้นภาวนา)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส

คำอาราธนาศีล ๕

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ ติสะระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ ติสะระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ ติสะระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

คำอาราธนาพระปริต

วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา
สัพพะทุกขะวินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง
วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา
สัพพะภะยะวินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง
วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา
สัพพะโรคะวินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง

คำอาราธนาธรรม

พรหมา จะ โลกาธิปะติ สะหัมปะติ
กัตอัญชะลี อันธิวะรัง อะยาจะถะ
สันตีธะ สัตตาปปะระชักขะชาติกา
เทเสตุ ธัมมัง อะนุกัมปิมัง ปะชัง

คำถวายผ้าป่า

เอตานิ มะยัง ภันเต จีวะรานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ เอตานิ จีวะรานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำถวายผ้าป่า

ข้าแต่พระภิกขุสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายจีวรเหล่านั้น, แด่พระภิกษุสงฆ์, ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับจีวรเหล่านั้น, เพื่อประโยชน์และความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำกรวดน้ำ

อิมินา ปุญญะกัมเมนะ อุปัชฌายา คุณุตตะรา, อาจริยูปะการา จะ มาตาปิตา จะ ญาตะกา ปิยามะมัง สุริโย จันทิมา ราชา คุณะวันตา นะราปิ จะ, พรหมะมารา จะ อินทาจ โลกะปาลา จะ เทวะตา, ยะโม มิตตา มะนุสสา จะ มัชฌัตตา เวริกาปิ จะ สัพเพ สัตตา สุขี โหนตุ ปุญญานิ ปะกะตานิ เม, สุขัญจะ ติวิธัง เทนตุ ขิปปัง ปาเปถะ โว มะตัง ฯ

อิมินา ปุญญะกัมเมนะ อิมินา อุทิสเสนะ จะ, ขิปปาหัง สุละเภ เจวะ ตัณหุปาทานะเฉทะนัง, เย สันตาเน หีนา ธัมมา ยาวะ นิพพานะโต มะมัง, นัสสันตุ สัพพะทาเยวะ ยัตถะ ชาโต ภะเว ภะเว อุชุจิตตัง สะติ ปัญญา สัลเล โข วีริยัมหินา, มารา ละภันตุ โนกาสัง กาตุญจะ วีริเยสุ เม, พุทธาทิปะวะโร นาโถ ธัมโม นาโถ วะรุตตะโม, นาโถ ปัจเจกะพุทโธ จะ สังโฆ นาโถตตะโร มะมัง, เต โสตตะมานุภาเวนะ มาโรกาสัง ละภันตุ มา ฯ

จะกรวดแบบย่อก็ได้ว่า อิทัง โน ปุญญัง ญาตะกานัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย,

ถ้าว่าคำบาลีไม่ได้ ให้นึกเป็นภาษาไทย เช่น ขออุทิศผลอันเกิดแต่การบริจาคทานนี้ แก่...........ขอผลนี้ จะสำเร็จแก่........... และขอให้ จงมีความสุขในคติภพนั้น ๆ เทอญ.
(ที่ละไว้ออกชื่อผู้ที่จะอุทิศกุศลให้)

คำถวายทานสามัญ

อิทัง เม ทานัง มาตาปิตุอาทีนัง ญาตะกานัง สังวัตตะตุ มัยหัง มาตาปิตาทโย ญาตะกา อิมัสสะ ทานัสสะ ปัตติง ละภันตุ มะมะ เจตะสา.

คำถวายทานสามัญ

ขอทานของข้าพเจ้า, จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลาย, มีบิดามารดาเป็นต้น ขอญาติทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้นของข้าพเจ้า, จงได้รับส่วนแห่งทานนี้, ตามความตั้งใจของข้าพเจ้าเถิด.

คำถวายสลากภัต

เอตานิ มะยัง ภันเต ภัตตานิ สะปะริวารานิ อะสุกัฏฐาเน ฐะปิตานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ เอตานิ ภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ.

คำถวายสลากภัต

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายภัตตาหาร, กับทั้งบริวารทั้งหลายอันตั้งไว้ ณ ที่โน้น, แด่พระภิกษุสงฆ์, ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับซึ่งภัตตาหาร, กับทั้งบริวารทั้งหลายนั้น, เพื่อประโยชน์และความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, สิ้นกาลนานเทอญ.

คำถวายผ้าไตรอุทิศแก่ผู้ตาย

อิมานิ มะยัง ภันเต ติจีวะรานิ อัยยัสสะ เทมะ สาธุ โน ภันเต อะยัง ติจีวะระปูชาวิปาโก อัมหากัง มาตาปิตุอาทีนัง ญาตีนัง กาละกะ-ตานัง สังวัตะตุ อัมหากัง มาตาปิตุอาทโย ญาตะกา ทานะปัตติง ละภันตุ อัมหากัง เจตะสา.

คำถวายผ้าไตรอุทิศแก่ผู้ตาย

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอถวายจีวรเหล่านี้, แก่พระผู้เป็นเจ้า, ขอผลแห่งการบูชาด้วยไตรจีวรนี้, จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลาย, มีมารดาบิดาเป็นต้น, ผู้ล่วงลับไปแล้วของข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอญาติทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้น, ของข้าพเจ้าทั้งหลาย, จงได้รับส่วนแห่งทานตามความตั้งใจของข้าพเจ้าเถิด.

คำถวายผ้าอาบน้ำฝน

อิมานิ มะยัง ภันเต วัสสิกะสาฏิกานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ วัสสิกะสาฏิกานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ.

คำถวายผ้าอาบน้ำฝน

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายผ้าอาบน้ำฝนเหล่านี้, แก่พระภิกษุสงฆ์, ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝน, กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้, เพื่อประโยชน์และความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, สิ้นกาลนาน เทอญ.

แผ่เมตตา

อะหัง สุขิโต โหมิ นิทุกโข โหมิ, อะเวโร โหมิ อัพะยาปัชโฌ โหมิ, อะนีโฆ โหมิ สุขี อัตตานัง ปะริหะรามิ.

ขอให้ข้าพเจ้ามีความสุข ปราศจากความทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความลำบาก ขอให้มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด.

สัพเพ สัตตา สุขิตา โหนตุ, นิทุกขา โหนตุ, อะเวรา โหนตุ, อัพะยาปัชฌา โหนตุ อะนีฆา โหนตุ สุขี อัตตานัง ปะริหารันตุ.

ขอให้สัตว์ทั้งหลายทุกตัวตน จงมีความสุข ปราศจากความทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนกัน ไม่มีความลำบาก ขอให้มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด

คำถวายผ้ากฐิน (มหานิกายสงฆ์ไทย)

อิมัง สะปะริวารัง กะฐินะจีวระทุสสัง สังฆัสสะ โอโณชะยามะ (๓ หน)

คำถวายผ้ากฐิน (มหานิกายสงฆ์ไทย)

ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายผ้าจีวรเพื่อกฐิน, กับทั้งบริวารนี้, แด่พระสงฆ์ (ว่า ๓ หน)

การถวายผ้ากฐิน แบบธรรมยุต

อิมัง ภันเต สะปะริวารัง กฐินะทุสสัง สังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต สังโฆ อิมัง สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง ปะฏิคคัณหาตุ ปะฏิคคเหตะวา จะ อิมินา ทุสเสนะ กะฐินัง อัตถะระตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ.

คำถวายผ้ากฐิน อย่างธรรมยุต

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลายถวายผ้ากฐิน, กับทั้งบริวารนี้แด่พระสฆ์, ขอสงฆ์จงรับผ้ากฐิน, กับทั้งบริวารนี้, ของข้าพเจ้าทั้งหลาย, รับแล้วจงกรานด้วยผ้านี้, เพื่อประโยชน์และความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายข้าวบูชาพระพุทธ

อิมัง สูปะพยัญชะนะสัมปันนัง สาลีนัง โภชะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมิ.

คำถวายข้าวบูชาพระพุทธ

ข้าพเจ้า ขอบูชาข้าวสาลี พร้อมทั้งแกงและกับ และน้ำอันประเสริฐนี้ แด่พระพุทธเจ้า.

คำลาข้าวพระพุทธ

เสสัง มังคะลัง ยาจามิ.

คำลาข้าวพระพุทธ

ข้าพเจ้าขอส่วนที่เหลือเป็นมงคล.

คำถวายสลาก

อิมานิ มะยัง ภันเต สะลากานิ สะปะริวารานิ อิธะ อาเนตะวา ฐะปิตานิ ภิกขุสังฆัสสะ นิยยาเทมะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ สะลากานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ.

คำถวายสลาก

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้งเจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายสลากภัต, กับทั้งบริวารเหล่านี้, ซึ่งนำมาตั้งไว้ ณ ที่นี้, แด่พระภิกษุสงฆ์, ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับสลากภัตกับบริวารเหล่านี้, เพื่อประโยชน์และความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, สิ้นกาลนาน เทอญ.

ถวายสังฆทาน

อิมานิ มะยัง ภันเต ภัตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ.

ถายสังฆทาน

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายภัตตาหาร, กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้, แด่พระภิกษุสงฆ์, ขอพระ-ภิกษุสงฆ์ จงรับภัตตาหาร, กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้, เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, สิ้นกาลนาน เนอญ.

คำถวายสังฆทานผู้ตาย

อิมานิ มะยัง ภันเต ภัตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัญเจวะ มาหาปิตุอาทีนัญจะ ญาตะกานัง หิตายะ สุขายะ.

คำถวายสังฆทานอุทิศผู้ตาย

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายภัตตาหาร, กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้, แด่พระภิกษุสงฆ์, ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตาหาร, กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้, ของข้าพเจ้าทั้งหลาย, เพื่อประโยชน์และความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย, แก่ญาติทั้งหลาย, มีมารดาบิดาเป็นต้นด้วย (ที่ละโลกนี้ไป) ตลอดกาลนาน เทอญ.

คำถวายข้าวสาร

อิมานิ มะยัง ภันเต ตัณฑุลานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ตัณฑุลานิ สะปะวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ.

คำถวายข้าวสาร

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอถวายข้าวสาร, กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้, แด่พระภิกษุสงฆ์, ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับข้าวสาร, กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้, ของข้าพเจ้าทั้งหลาย, เพื่อประโยชน์และความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายข้าวสงฆ์ (สังฆทาน)

อิมัสมิง ฐาเนเยวะ, อิมานิ ภัตตานิ, (สะปะริวารานิ) สูปะพยัญชะนะสัมปันนานิ. สะปานะกานิ สะเภสัชชานิ พุทธะปะมุขัสสะ เทมะ ทุติยัมปิ... ตะติยัมปิ...

คำถวายข้าวสงฆ์ (สังฆทาน)

ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอถวายภัตตาหารทั้งหลายเหล่านี้, กับทั้งแกงและกับ, น้ำปานะและยา แก่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเป็นประธานในที่นี้. (ว่า ๓ หน)

คำภาวนาเวลารดน้ำศพ

อิทัง มะตะกะสะรีรัง อุทะกัง วิยะ สิญจิตัง อะโหสิกัมมัง.

คำภาวนาเวลารดน้ำศพ

ขอศพนี้ จงให้อโหสิกรรม เหมือนน้ำที่ข้าพเจ้าได้รดแล้วนี้เถิด,

คำภาวนาเวลาทอดผ้าศพให้พระบังสุกุล

นามะรูปัง อะนิจจัง นามะรูปัง ทุกขัง นามะรูปัง อะนัตตา.

คำภาวนาเวลาทอดผ้าศพให้พระบังสุกุล

นามรูป ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน.

คำภาวนาเวลาไปเยี่ยมศพ

อะวัสสัง มะยา มะริตัพพัง.

คำภาวนาเวลาไปเยี่ยมศพ

เราก็จะต้องตายแน่ทีเดียว.



คำภาวนาเวลาเผาศพ

อะยัมปิ โข เม กาโย เอวังภาวี เอวังธัมโม เอวัง อะนะตีโต.

คำภาวนาเวลาเผาศพ

กายของเรานี้ ต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกัน มีอย่างนี้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้.



พิมพ์ที่โรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์
โทร. ๒๒๐๔๙๔
ข้างกระทรวงมหาดไทย พระนคร
นายชื่น แจ้งคำขำ
ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ ๒๕๑๔